zaliv

***	*Osimo je samo sekvenca*
Ezio Martin	*Bevkovo dopisovanje z menoj*
Guiu Sobiela-Caanitz	*Tipologija posegov na področju pouka*
Jakob Renko	*Pesmi*
Vinko Ošlak	*Listi iz dnevnika 75-76 (nadaljevanje)*
Boro Ban	*Moč v belem*
Josip Merkù	*»Fatti di luglio« (1868-Okoličanski bataljon)*
Jošt Zabkar	*Pismo uredniku*
Boris Gombač	*Tržaško pristanišče in njegove perspektive*
Aleksander Rojc	*Ob 10-letnici smrti Ivana Grbca*
ar, bp, Radoslava Premrl	*Fleši o novih knjigah*
Boris Pahor	*San Marino kot privid*
Alojz Rebula	*Slovenski lovor Od Rossettija do Verdija*
Emidij Susič	*Beležke o prizadeti Tipani*
B. P.	*Iz arhivskega gradiva*
V. Ošlak	*Pravda za Cankarjevo dušo*
bp	*Od Trubarja do Truhlarja ista neodmevnost slovenske province*
***	*Dokumenti*

Trst - št. 58-59

LIUBLJANA

zaliv

april 1977 - štev. 58-59

revija za književnost in kulturo

izhaja štirikrat na leto, odprta je vsaki razsodni slovenski besedi za katero si upa avtor prevzeti odgovornost. Člani uredniškega odbora se prištevajo med sodelavce. Njih imena so navedena zgolj zato, da se ustreže formalnosti

Rokopisi ostanejo v lasti revije

Registrirana na sodišču v Trstu pod št. 317

U r e d i l :

Boris Pahor

Odgovorni urednik:

Milan Lipovec

Naslov uredništva:

Marica Vidmar
Ul. Timignano 47, tel. 422.082 - 34.128 - Trst

Poštni tekoči račun št. 11/9236, Frančiška Premrl-Pahor
Salita Contovello 23 34-136 Trieste - Trst

Cena posamezne številke
1 0 0 0 l i r

Celoletna naročnina 2500 lir. Za druge države 4 dolarje

Tiskala Tip. Triestina Trieste - Trst
via Milano 16, tel. 61828

***

OSIMO JE SAMO SEKVENCA

»Moja bolečina je ponosna in molčeča. Bolj kot ljudje, jo razumejo bori na gmajni in brinjevi grmi za skalami.

Srečko Kosovel

O osimskem sporazumu smo na tem mestu že spregovorili, ko je šlo za to, da ugotovimo, kako malo je v takó pomembni listini jamstev za nadaljnji razvoj naše narodne skupnosti, kajti z odpravo londonskega memoranduma nam ostaja kot edina rešilna deska samo 6. člen italijanske ustave. O načrtu proste cone, ki bi skazila izvirnost kraške pokrajine in za zmeraj spremenila slovensko podobo tržaškega zaledja, pa smo poudarili svojo zaskrbljenost v dveh kratkih in zgoščenih pripombah. Za takó skopi momento smo se odločili predvsem zato, ker naša revija poredkoma izhaja, in zavoljo tega ne moremo sodelovati pri polemikah v trenutku, ko je poseg v debato umesten in morebiti tudi lahko kaj zaleže. Obenem pa smo se omejili tudi zato, da ne bi naš ugovor proti načrtovani coni morebiti izpadel kot sekundiranje tistemu številnemu zboru glasov, ki so kraško cono zavračali zavoljo odpora proti dokončnosti meje. Naj v zvezi s tem še podčrtamo, da se je v zadnjih mesecih večkrat porodila misel, da bi tukajšnji slovenski razumniki izrazili svoj odklon do razdejanja Krasa, a je vsakikrat prevladal pravkar omenjeni zadržek, češ da ne bi bilo umestno, ko bi se s svojo izjavo znašli v soglasju z nezaželenimi reševalci kraške posebnosti.

Takó je bila naša skupnost spet ujeta v tragično ozračje, v katerem se je morala v povojnem času z zvezanimi rokami braniti pred posiljevalci raznih obrazov in kategorij. V vsakem primeru pa je bilo geslo, s katerim so vnaprej omrtvičili njen mozeg in njen zdravi čut za samoohranitev, prav sklicevanje na njeno domovinsko zavest, ki bi bila morala našo narodno skupnost voditi pri poskusih rešitve svoje bìti, ne pa jo z vsakokratnim utišanjem njenega odpora približevati propadu.

Knjižnica Kulturnega društva Ljubljana
SN 1696/4922

V ti dilemi se je naše občestvo zastonj otepalo skozi vsa leta, pa naj je šlo za splošno reševanje naših vprašanj po ideološkem ključu, za vključevanje v državne stranke, za matične sporazume z rimskim partnerjem, za izgubo zemlje v dolinski občini, pa za sedanjo smrtno obsodbo Krasa. Vsakikrat znova so naši ljudje morali odločati po duševnem boju med narodnimi interesi in prisilo levičarskih zahtev, med svojo zavestjo in matičnim pragmatizmom.

Zato trdimo, da je Osimo samo sekvenca usodne stvarnosti, v kateri smo bili in smo množica neprostovoljnih statistov. Odkar so se matični ljudje odločili za našo brezplačno trotovstvo v državnih strankah, smo nehali biti osebek, in odtlej se je naša razdvojenost iz dneva v dan stopnjevala. Spomnimo se samo, kakó so nam ob sprejetju statuta dežele Furlanije - Julijske krajine razlagali, da so ga komunisti in socialisti morali sprejeti, kajti drugače bi se ustanovitev dežele zavlekla v nedogled. To se pravi, da je bila naša skupnost načrtno izigrana, saj je bil sprejet statut, ki sploh ni odločal o pravicah tistih Slovencev, zavoljo katerih je taka dežela s posebnim statutom nastajala! Pomislimo na čas, ko je šlo za zgraditev tovarne velikih strojev na dolinski zemlji. Tedaj smo Slovenci morali dokazati levičarskim strankam, kako smo napredni in smo morali mi proletarska skupnost - pridno odstopiti svoja tla, da bi v novi tovarni delavski razred končno mogel priti do kruha! Zdaj pa se moramo sprijazniti z osimskim sporazumom, ker se bo na kraški gmajni celó spočelo novo evropsko sožitje! Da pa bi naša narodna skupnost mirno dopustila to presaditev tujka v svojo telo, je novo kraško cono kot véliki duhoven vnaprej blagoslovil sam predsednik Socialistične zveze Slovenije, medtem ko so po njegovem zgledu tukaj pri nas razni postni pridigarji sklicevali vaščane na posebne misijone, na katerih so anestizirali tudi najbolj trdovratne narave.

Takó smo bili priča samo pri Slovencih mogočemu absurdu, da so prav tisti, ki se ob vsaki priložnosti trkajo na prsi, da bi poudarili svojo vodstveno vlogo v osvobodilnem gibanju, moralno pritiskali na primorskega človeka, da bi se še enkrat samomorilno žrtvoval; kajti kdo naj se vendar vda novim preizkušnjam, če ne tisti del naroda, katerega je v odpovedi dodobra izurila zgodovina!

A tudi ko bi po dokončnem sporazumu o meji prišlo do novih razprav o lokaciji nesrečne cone, tudi ko bi za to našli bolj primeren prostor, kot je bilo prvotno določeno, tudi v tem primeru ta

modra sprememba ne bo sad zaskrbljenosti matičnih forumov nad našo usodo, marveč odločitev, ki bi jo v prid kraškemu svetu izterjali od rimske vlade številni italijanski vseučiliščni profesorji in drugi italijanski kulturni delavci. Da je bila slovenska kultura v celot odsotna, ko je šlo za to, da bi pomilostili na smrt obsojeni Kosovelov svet, je seveda razumljivo, saj so žal slovenski kulturniki orkester, ki se oglasí samo ob gibu političnega dirigenta.

Takó smo zdaj lepo pripravljeni, da nas drobijo in mrvijo naprej, pri tem pa smo lahko srečni, da imamo dnevnik, ki se baha, da je v obrambi naših koristi nadaljevalec Edinosti; *in smo lahko potešeni, ker imamo raziskovalni inštitut, ki nam sproti jasno razloži, zakaj in kako smo nasedli na sipini. Kajti pri nas se zgodi tudi to, da se nam po dvajsetih letih, ko skoraj da ni kaj več reševati, ne samo rodijo takó pomembni inštituti, marveč da nam ti levičarski mojstri na simpozijih servirajo takó neobvezne diagnoze, kot je na primer ta:*

»Prav to neupoštevanje potreb po zaščiti socio-gospodarskih in prostorskih značilnosti manjšine je povzročilo, da je večinska družba odvzela Slovencem del prostora (delno v Kanalski dolini, ogromno na Goriškem in Tržaškem)... Pri vsem tem pa je moralo slovensko prebivalstvo gledati na te procese popolnoma pasivno in se podrejati političnim, socio-gospodarskim in prostorskim odločitvam ter smerem večinske družbe. Na ta način je večinska družba pogojevala narodno manjšino kot objekt... Ohranil se je lahko samo tisti del prebivalstva, kateremu ni bila odvzeta zemlja... itd. (Glej Naše razglede, *11.2.1977, str. 60).*

Takó je, vidite, na bežen, a znanstven način ugotovljeno, kakó je vsega kriva večinska družba, *medtem ko je ob ti večinski politiki naše prebivalstvo moralo biti* popolnoma pasivno! *A če tokrat opustimo vse, kar spada v preteklost, to se pravi vse izgube, ki smo jih utrpeli, ker nismo bili enotna in homogena od matice podprta narodna skupnost, marveč vzamemo v poštev samo prosto cono, ki naj bi nastala na podlagi Osima, potem je neizpodbitno, da za njen nastanek deli odgovornost z* večinsko družbo *tudi matična oblast. Kajti prav matični forumi in tukajšnji njeni katehetje — med njimi tudi ravnatelj pravkar omenjenega inštituta — so tokrat naredili vse, kar je bilo v njihovi moči, da bi naše prebivalstvo gledalo* popolnoma pasivno *na nezaslišano okrnitev svojega življenjskega prostora.*

A zato si na koncu lahko priznamo vsaj to, da le ni brez pomena obstoj takega raziskovalnega centra, ki ne samo sproti zaznamuje krivuljo našega propadanja, marveč tudi odrešuje sleherne krivde nas, slovenske primorske ljudi, nad katerimi združena inženirska ekipa tokraj in onkraj meje sporazumno počenja svoje perspektivne poskuse.

■

Čeprav v zelo mili obliki, vendar zadosti odločno je *Slovenska skupnost* izrazila svoje nasprotovanje ubikaciji proste cone na področju, ki ga določa osimski sporazum. Tako je tokrat *Slovenska skupnost* edina politična formacija, ki je nastopila kot zagovornica naših narodnih koristi. To še posebno dokazuje članek, ki ga je objavilo njeno glasilo v svoji februarski številki. Tudi ta dokument je doslej edini spis, ki nam v slovenskem jeziku predočuje, kakšna bi bila usoda tržaškega Krasa v primeru, da bi prosta cona nastala tam, kamor so jo postavili načrtovalci.

EZIO MARTIN

BEVKOVO DOPISOVANJE Z MENOJ

Ezia Martina smo že predstavili bralcem, ko smo objavili njegovo oceno slovnice slovenskega jezika izpod peresa prof. C. Vincenota. Tokrat nam prof. Ezio Martin o sebi več pove v uvodu k seriji Bevkove korespondence, ki jo začenja objavljati v naši reviji. Zahvaljujemo se mu, da se je odločil za 'Zaliv', ki mu poleg hvaležne misli nemajhnega truda z ničimer ne bo mogel poplačati; to njegovo sodelovanje pa toliko bolj cenimo, ker nam s svojo spremno besedo bolj živo kot Bevkova pisma sama podaja ozračje, v katerem se je ta korespondenca razvijala.

Celotna korespondenca, ki jo je France Bevk vodil z mano od 21. maja 1951 do 23. avgusta 1970, obsega natanko 240 dopisov, in sicer 104 pisma, 4 dopisnice in 132 razglednic. V tem številu so zaobsežena tudi 3 pisma in 2 razglednici, ki jih je Bevk 1958. leta napisal moji ženi v Knežo v posebnih okoliščinah, ki bodo ob svojem času prišle na dan v pričujoči objavi. Pismom manjka adresa naslovljenca, ker ovojnic nisem ohranil; tako tudi nekaterim razglednicam, ki so bile odposlane v ovojnici. Gostota korespondence je glede na posamezna leta različna, z minimum dveh pisem 1951 in z maksimum 30 pisem1960. Vsa ta pisma niso posebno pomembna; zaradi tega menim, da se je pri kakšni enoti (npr. kakšni razglednici) mogoče omejiti na golo navedbo, brez škode za celoto. Kar se tiče navezovanj na moje dopisovanje z Bevkom, je dokumentacija, ki je v moji lasti, veljavna za večino tipkanih strani in za kakšno rokopisno pismo, katerih kopije še imam. Sicer pa je zelo pomanjkljiva in je tudi ne morem kontrolirati, ker so Bevkove zasebne listine, kakor sem bil obveščen, zaradi nerešenih dediščinskih vprašanj še pod pečatom.

Kako se je torej zgodilo, da sem jaz, Provansalec, ki je še iskal svojo domovino, začel korespondirati z Bev-

kom, tem neukrotljivim slovenskim domoljubom? Da se razume ta slučaj, je treba začeti z marcem 1943. Takrat sem se bil pravkar vrnil s tragičnega pohoda v Rusijo in sem bil poslan kot podrejeni oficir v četi alpincev v Bukovo. V Bukovem sem ostal samo mesec dni, toda tisti mesec je bil odločilen za mojo usodo. Bukovci so mi namreč s tem, da so me spoznali s svojim malim, a človeško izredno bogatim svetom, odkrili Slovenijo. Seveda so bili oni tisti, ki so mi prvič s ponosom pripovedovali o Francetu Bevku kot pisatelju, o tem svojem slavnem rojaku iz bližnje Zakojce, ki je spadala v bukovsko faro. V Bukovem sem se začel učiti slovenščine s slovnico Marije Gregorič. Ko se je četa utaborila nižje v vojašnicah v Kneži, sem nadaljeval učenje z Nemčevo slovnico, obenem pa prebiral »*Slovenski cvetnik za srednje šole*« Andreja Budala. Tako sem pri 21 letih začel kot samouk svojo slovenistično kariero.

Prva slovenska knjiga, ki sem jo prebral, so bile Gregorčičeve *Poezije*, ki so izšle 1919 v Ljubljani v založbi Jugoslovanske knjigarne, in *Pohorske bajke*, ki jih je za Slovenčevo knjižnico zbral Jože Tomažič. Tretja knjiga je bila Bevkova *Pesterna*, ki me je navdušila in sem jo prevedel v Turinu v tistih dolgih letih, ko sem bil proč od Slovenije. Ob tem prevodu sem moral tako rekoč obvezno navezati stik z avtorjem vsaj zato, da bi ga zaprosil za avtorizacijo, da objavim *Pesterno* v italijanščini, če bi se mi ponudila priložnost. Toda zaradi mojih osebnih prigod se je ta stik zakasnil. Marca 1948, devet mesecev potem ko sem diplomiral iz primerjalnega jezikoslovja na turinski univerzi, sem emigriral v Francijo z namenom, da ostanem tam nekaj let in se izpopolnim v francoskem jeziku in literaturi. Toda po nekaj več kot dveh letih sem si pridobil mesto asistenta za italijanski jezik na visoki trgovski šoli v Lyonu. Tam sem štiri leta pozneje postal docent. Tako se je zgodilo, da sem se vrnil v Slovenijo šele 1950; 17. aprila, tisti dan je lilo kot iz škafa, sem šel v Ljubljano, toda Bevka nisem srečal, ker nisem počenjal drugega kakor zadihano tekal od Poncija do Pilata, da bi pospešil izstavitev potnega dovoljenja svoji zaročenki, ki se je bila vrnila z Avtoceste bratstva

in enotnosti, potem ko je ostala štiri mesece na tej delovni akciji v sklopu neke mladinke brigade. Pač pa sem se v zameno vrnil v Lyon obložen s knjigami. Med temi so bile tri Bevkove: *Vedomec, Umirajoči bog Triglav* in *Kaplan Martin Čedermac,* ki sem jih gredoč nabavil v Katoliški knjigarni v Gorici. In tako, temeljiteje seznanjen z Bevkovim literarnim delom, sem mu končno 17. aprila 1951 odposlal svoje prvo pismo. Nanj je odgovoril 21. maja s pismom, ki je tudi prvo v tej zbirki.

1.

Ljubljana, dne 21. V. 1951

Cenjeni gospod Martin!

Vaše obširno pismo sem v redu prejel in ga z velikim zanimanjem prebral. Da Vam šele danes odgovarjam, je bila kriva moja prevelika zaposlenost (volitve, obletnica OF), zaradi katere trpi tudi moje literarno delo. Oprostite! Vsekakor me veseli, da srečam v Vas Italijana (1), ki pozna moj domači kraj, ki se je naučil slovenščine, vzljubil našo literaturo in ljudstvo. Samo žal mi je, da me niste utegnili obiskati, ko ste bili v Ljubljani. Pridite gotovo prihodnje leto s svojo soprogo in me poiščite. Sicer ne znam dobro italijanski, a bova pač govorila vsak svoj jezik in se tako razumela (2). Peljal Vas bom tudi v Društvo slovenskih književnikov, katerega predsednik sem, da boste spoznali še druge pisatelje. Tam boste posebno dobrodošli, ker iščemo stike z ljudmi, ki bi zunanji svet seznanjali z našo literaturo. Saj pravite v pismu, da se boste posvetili tudi prevajanju iz naše literature.

Zanimalo me je, da ste prevedli mojo »Pesterno«. Ker ne znam dovolj italijanščine, ne morem presoditi, v kolikor je prevod popolen. Toda že Vaša skrbnost mi priča, da ga boste s pomočjo svoje življenjske družice spopolnili in da se Vam bo posrečilo najti založnika. Seveda Vam natis rade volje dovolim. Tudi pri nas so mnenja, da je »Pesterna« dobro mladinsko delo, ki kmalu izide že v drugi izdaji (3). Umetniško boljši so še »Pastirci«, ki jih morda ne poznate.

Kakor sem že v začetku omenil, imam zdaj premalo časa za večje literarno delo. Po vojni sem izdal dve zbirki po revijah raztresenih novel (»Med dvema vojnama« in »Obračun«), mladinske avtobiografske črtice »Otroška leta«, mladinsko povest »Tonček«, mladinska povest »Mali upornik« pa je prav zdaj v tisku. Napisal sem tudi več novel in celo vrsto drobnih stvari, posebno za mladino. Če dovolite, Vam bom rad poslal katero izmed omenjenih knjig. In tudi katero izmed tistih, ki ste jih navedli v pismu. Toda nobene izmed njih ni več na knjižnem trgu. Sicer pa Državna založba začenja izdajati moje Izbrano delo v dvanajstih zvezkih (4). Če želite kako drugo knjigo, mi sporočite, po možnosti bom rad ustregel Vaši želji.

Bodite prepričani, da sem bil vesel Vašega pisma in Vam bom rad odgovoril, če mi znova pišete. Želim Vam obilo uspehov pri študiju slovanskih jezikov in literature in — na svidenje!

S spoštovanjem Vas pozdravljam!

France Bevk

Tipkano pismo na papirju s tiskano glavo FRANCE BEVK PODPREDSEDNIK PREZIDIJA LJUDSKE SKUPŠČINE LJUDSKE REPUBLIKE SLOVENIJE. Dodana s strojem označba privatnega naslova »Ljubljana, Erjavčeva 11«. Podpis z zeleno tinto, kakršne se je Bevk normalno posluževal vsaj v 50 letih.

1) V tistem času je Bevk poznal samo moje državljanstvo. Pozneje, ko sva se osebno spoznala, sem ga informiral o svoji narodnosti in o provansalski manjšini v Piemontu. Ta manjšina je skoraj dvakrat številnejša kakor slovenska, toda zanjo je 6. člen italijanske ustave ostal do danes mrtva črka, in to kljub vsem našim zahtevam, protestom in (mirnim) manifestacijam. Država jo uradno ignorira, kakor jo po vsem videzu ignorira tudi Drago Štoka v svojem članku »Slovenci v Italiji« (*Mohorjev koledar* 1977, str. 65-68). — 2) Po tolikih letih odsotnosti iz Slovenije sem zgubil dosti prakse v konverzaciji in verjetno sem to napisal Bevku. — 3) Prvo izdajo *Pesterne* je oskrbela »Unione Editoriale Goriziana - Gorizia 1939«, natisnila jo je »Tipografia Consorziale - Trieste, 10. februarja 1939 - XVII«. Ljubo Ravnikar pa jo je prikupno ilustriral. Druga izdaja, ki jo je Bevk napovedal, je izšla šele 1952 (glej pismo z dne 19.XI.1952). — 4) Prvi zvezek *Izbranih spisov* je redno izšel v septembru 1951. Urejevala sta jih avtor in France Koblar. Objavljanje se je zavleklo do decembra 1965.

2.

Ljubljana, dne 26. junija 1951

Spoštovani gospod!

Hvala za pismo, v katerem mi sporočate, da ste v redu prejeli poslani knjigi (1). Poslal Vam bom po možnosti še druge, ki jih želite, obenem v prvi vrsti novo mladinsko povest »Mali upornik«, ki je sicer že izšla, a jaz je še nisem prejel, ker čakam na izvode na boljšem papirju. Ker zdaj potujete v Italijo, se bom oglasil, ko se zopet vrnete, da knjige ne dospejo v Vaši odsotnosti. Razume se, da Vam bom poslal svoja Izbrana dela, kadar bodo izšla, zvezek za zvezkom. Prvi zvezek je zdaj v tisku. Kadar bom kaj potreboval, se bom rad obrnil na Vas za uslugo. Toda zdaj imam tako malo časa, da bi se bavil s tujimi literaturami. Saj komaj utegnem prebrati številne prevode, ki pri nas izhajajo.

Želim Vam vso srečo pri Vašem življenjskem koraku, ki ga boste storili v juliju (2)! Ko se zopet vrnete v Francijo, se oglasite, da Vam pošljem obljubljeno!

Dotlej pa lepo pozdravljeni!

France Bevk

Tipkano pismo, ki mi ga je Bevk poslal v Turin, kjer sem po koncu akademskega leta bival pri svojih starših.

1) *Med dvema vojnama*, novele in črtice, Gregorčičeva založba (Trst 1946) in *Otroška leta*, avtobiografske črtice, ilustriral Marij Pregelj. Akademski slikar Marij Pregelj (1913-1967) je bil sin Ivana Preglja, velikega pisatelja z Mosta na Soči (1883-1960). — 2) Poročil sem se v Turinu 8. julija 1951 z Marijo Kuštrin-Kumrovo iz Kneže. Cilj mojega potovanja v Slovenijo v aprilu 1950 je bil predvsem ta, da bi dosegel izstavitev potnega lista svoji zaročenki. Že dvakrat je bila zaprosila zanj, a so ji ga zmerom odbili. Obstajala je namreč neka odločba od 1. maja 1948, objavljena v *Uradnem listu*, ki je prepovedovala jugoslovanskemu državljanu, bivajočemu v Jugoslaviji, da bi se poročil s tujcem, bivajočim v inozemstvu. Tretja prošnja pa je bila ugodno rešena, tudi po zaslugi tov. Valentina Lapanja, tedaj tajnika KLO Podmelec. Kakor je namreč prej strogo izvajal omenjeno odločbo, tako se je po mojem potovanju potrudil, da je odvzel veljavo odredbi, ki je bila očitno v nasprotju s človeškimi pravicami.

Splošno je znano, da je Bevk v povojnem času imel nešteto obveznosti, političnih, uredniških, časnikarskih, slavitvenih, kulturnih in literarnih; zaradi tega je treba občudovati vest-

nost, s katero je zmerom odgovarjal na moje dopise in spolnjeval najmanjše obljube. Jaz pa sem mu od vsega začetka postregel z enim od številnih primerov svoje pisemske nerednosti; odgovoril sem mu namreč šele 17. februarja 1952. Bevk mi je odgovoril nemudoma.

3.

Ljubljana, dne 20. februarja 1952

Dragi gospod Martin!

Vaše pismo me je razveselilo že zaradi tega, ker sem prav zadnje dni pogosto mislil na Vas in sem Vam hotel že pisati, a ste me prehiteli. Vam in Vaši soprogi se lepo zahvaljujem za tople pozdrave. Hkrati s tem pismom Vam pošiljam priporočeno I. zvezek mojih Izbranih spisov. II. zvezek je zdaj v tisku, III. zvezek pa gre te dni v tiskarno (1). Kadar izidejo, Vam jih bom poslal, kakor tudi vse ostale moje nove izdaje. V tisku je namreč tudi drobna knjižnica mojih lutkovnih igric (2) in spomini na mladost »Začudene oči«. Zdaj se ne spominjam več, kaj sem Vam še obljubil. Prosim Vas, spomnite me na to, rad Vam ustrežem.

Zdaj končujem partizanske spomine(3) in pišem neko mladinsko povest (4). To mi jemlje ves čas, v kolikor mi ga ostaja od opravljanja funkcij. Kar se tiče »Pesterne«, bi bilo v Trstu res težko najti založnika (5). Trst je preveč šovinistično mesto, da bi bil posredovalec med obema kulturama. Morda bo prav, da ste se obrnili na dr. Cronia (6), ki se z njim tudi osebno poznava. Kak nasvet bi Vam morda lahko dal tudi prof. Luigi Salvini (7), profesor slavistike v Rimu, ki je sam prevedel mladinsko povest našega pisatelja Seliškarja in je ta izšla pri založbi Marzocco, Firenze. Salvini baje pripravlja tudi izbor iz mojih del. Tako sem bral v nekem listu (8). Sam nimam osebnih stikov z njim.

Zgodovinsko povest »Umirajoči bog Triglav« sem zdaj opilil in izhaja znova v »Primorskem dnevniku« v Trstu. Toda ne bi je Vam svetoval za prevod. Ni med mojimi boljšimi deli in je ne bom sprejel v Izbrane spise, četudi je morda zanimivo čtivo in sem zato dovolil

ponatis (9). V Izbranih spisih boste imeli boljšo izbiro, če boste hoteli še kaj prevajati. Opozarjam Vas na novelo »Tatič« v prvem zvezku, ki izide te dni tudi v ilustrirani izdaji za mladino (10).

Veselilo me bo, če se bomo to poletje srečali, se osebno spoznali in se marsikaj pomenili. Če bo potrebno kako priporočilo glede vizuma, obrnite se name.

Prisrčno pozdravljam Vas in Vašo gospo soprogo in ob priliki zopet pričakujem kake vrstice.

France Bevk

Tipkano pismo na papirju s tiskano glavo »FRANCE BEVK PODPREDSEDNIK...« kakor v pismu štev. 1.

1) Dejansko je 2. zvezek izšel v marcu 1952, 3. zvezek pa, čeprav naj bi šel »te dni« v tiskarno. je prišel na svetlo šele v aprilu 1953. — 2) Gre za *Kmetiča in volka*, tri igrice za ročne lutke, ki so izšle pri Mladinski knjigi. — 3) Gotovo je mišljena *Pot v svobodo*, ki je izšla naslednje leto. — 4) Doslej nisem mogel ugotoviti, za katero »mladinsko povest« gre. — 5) Bival sem v Franciji in zato mi ni bilo lahko najti v Italiji založnika za italijanski prevod *Pesterne*. Eden od mojih poskusov je bil ta, da sem se obrnil na prof. Andreja Budala, če bi bilo mogoče najti založnika v Trstu. Naj navedem bistveno iz Budalovega odgovora, napisanega v Trstu 11. februarja 1952: »... Vaše pismo z dne 27. XII. 1951 sem prebral z velikim zadovoljstvom. O Bevkovem 'Umirajočem bogu Triglavu' sem slišal, da misli pisatelj knjigo predelati. Morda bi bilo dobro uskladiti Vaš prevod z novo predelavo. Glede založništva za Vaš prevod »Pesterne« sem ta čas tu poizvedoval, a nisem prejel zadovoljivih odgovorov. Tu prevladuje mnenje, da bi bilo bolje, če bi taki prevodi izhajali v Italiji pri založništvih, ki se posvečajo prevodom iz tujih slovstev...«. — 6) Profesorja Cronio sem prvič in zadnjič srečal v juliju 1951 v Gorici, ko je bil predsednik maturitetne komisije na slovenskem liceju. Ob isti priložnosti sem spoznal tudi prof. Josipa Nemca. V svojem arhivu ne najdem sledu kakega dopisovanja med mano in prof. Cronio. — 7) Dejansko sem pisal Luigiju Salviniju. Naprosil sem knjigarno Lukežič v Gorici za njegov naslov. Od njega pa nisem prejel nikakega odgovora; verjetno je bil že bolan, ker je umrl kmalu zatem, star 53 let. Njegova prezgodnja smrt je pomenila hudo izgubo za spoznavanje slovenske kulture v Italiji; Salvini je bil nedvomno eden najbolj podkovanih in sposobnih italijanskih slovenistov. Poleg tega je bil kot vseučiliški profesor v zelo ugodnem položaju. — 8) Dejansko je 1951 založba Marzocco v Firencah izdala prevod Seliškarjeve *Bratovščine Sinjega galeba* pod naslovom »*Il Gabbiano Azzurro*«, toda iz podatkov izhaja, da je prevod oskrbel Carlo Pauletti in ne Luigi Salvini (glej *Le livre slovène, année*

IX, 1971, n° *special*, uredil Marijan Brecelj). — 9) Do ponatisa *Umirajočega boga Triglava* je prišlo mnogo pozneje, leta 1960 (Glej *Bevkovo bibliografijo*, sestavil Marijan Brecelj, založba Lipa v Kopru, 1960). Čudno je, da Bevk ne na tem mestu ne prej (glej op. 5) ne omeni Andrja Budala. Naj bo kakorkoli, sem po tem pismu opustil misel, da bi prevedel *Umirajočega boga Triglava* (10). *Tatič*, ki je zelo dobra povest, je predstavljal prvi zvežčič zbirke *Bevkovo izbrano mladinsko delo*, ki jih vsebuje 15.

Nov dolg molk od moje strani, potem pa, v slogu moje običajne nedoslednosti, kar dvoje zaporednih pisem v nekaj dneh. V njih sem razlagal Bevku svoje peripetije, da bi našel založnika v Turinu. Založnika Petrini in Lattes nista bila sprejela, založba S.E.I. (Società Editrice Internazionale) je ponujala skromno izdajo in je zahtevala jamstva za primer neprodaje, založba Paravia je zahtevala nekajmesečni odlog; kar se tiče založbe Lingue Estere v Milanu, sem še čakal na odgovor (ki je bil potem negativen), kakor sem tudi še zmerom čakal na kakšen odgovor od profesorjev Cronie in Salvinija. Toda čakal sem še kaj drugega: pred šestimi meseci sem bil zaprosil jugoslovansko veleposlaništvo v Parizu za tiskovine, da bi lahko zaprosil za vizum in šel poleti v Slovenijo, dvakrat sem reklamiral in naposled se mi je veleposlaništvo oprostilo in mi poslalo tiskovine 25. septembra, ko so bile počitnice že lep čas pri kraju.

4.

Ljubljana, dne 1. oktobra 1952

Dragi gospod Martin!

Zahvaljujem se Vam za obe pismi, ki sem jih v redu prejel. Mislil sem na Vas to poletje in Vas pričakoval, kakor Vas je pričakoval tudi g. profesor Kotnik (1), s katerim sva ob neki priliki govorila o Vas. Vašemu molku pa ne zamerim, saj se tudi meni z odlašanjem pogosto tako dogaja.

Glede »Pesterne« pristajam na to, da za prvo izdajo ne zahtevam nobenega honorarja (2), samo Vi v pogodbi določite primerno število izvodov, da založnik ne bo bogatel na Vaš in moj račun. Zdaj pa je glavno, da prodrete in da knjiga izide. Vidim, da so založniške razmere v Italiji dosti bolj tesne kot pri nas, kjer zlahka najde založnika vsako dobro mladinsko delo (3). Te dni izide

pri nas »Pesterna« v drugi izdaji z novimi ilustracijami. Kakor hitro jo bom imel, Vam jo pošljem.

V dveh dneh Vam bom poslal II. zvezek Izbranih spisov in knjigo mojih otroških spominov »Začudene oči«. III. zvezek je že v tiskarni, IV. zvezek pa je tudi že pripravljen (4).

Saj se mi je zdelo, da se je Vaš prihod zavlekel zaradi vizuma. Škoda, da niste prišli čez poletje, v decembru boste morda pri nas našli že sneg; no, na Primorskem bo, upajmo, še kopno. Seveda pri prošnji lahko navedete, da bi se radi srečali z menoj in da je to nujno, ker prevajate moja dela. Lahko tudi dostavite, da bi se radi spoznali s slovenskim kulturnim življenjem, ker se zanimate za našo literaturo. Pisal bom našemu kulturnemu atašeju v Parizu, ki je moj dober znanec (5), da Vam ne bodo delali nadaljnjih zaprek. Ko bo stvar aktualna, mi boste pisali, da se zmenimo, kje se najdemo.

Danes sem kratek, ker me poleg drugega v obilni meri zaposluje kongres jugoslovanskih književnikov, ki se te dni začne v Ljubljani. Želim, da bi tudi poslane knjige dale čim več užitka Vam in Vaši ženi.

Lepo pozdravljam Vas in gospo soprogo!

France Bevk

Tipkano pismo na papirju s tiskano glavo kakor pismo štev. 1.

1) Dr. Janko Kotnik (1885-1975), predavatelj francoskega jezika na filozofski fakulteti v Ljubljani. Bil je doma s Koroškega, rojak Prežihovega Voranca, brat etnografa in ravnatelja Mohorjeve družbe Franceta Kotnika, svak znane strokovnjakinje za botaniko Angele Piskernik. Bil je mož velike kulture in verziran poliglot. Splošno znani so njegovi odlični dvojezični slovarji: slovensko - francoski, -italijanski, -angleški, -nemški, ruski (glej *Mohorjev koledar* 1975, str. 196-197). Ko sem po naključju zvedel za njegov naslov, sem se 17. aprila 1970 zatekel pred dežjem v njegovo hišo. Skozi četrt stoletja mi je bil očetovski prijatelj, vse do smrti 19. novembra 1975. — 2) Da bi olajšal objavo prevoda, sem založnikom celo namignil, da bi se v skrajnem primeru avtor in jaz lahko tudi odpovedala honorarju za prvo izdajo. Na najino srečo iz te ponudbe ni bilo nič. — 3) Ko je pisal ta stavek, Bevk ni imel dovolj jasnega pojma o bistveni razliki, ki ločuje podržavljeno gospodarstvo od konkurenčnega gospodarstva. Poleg tega je imel v tistem času takšno pozicijo, da njegova mladinska dela redko-

kdaj niso veljala za dobra. — 4) 4. zvezek je izšel šele leta 1955, se pravi z veliko zakasnitvijo glede na pričujočo napoved. — 5) Mišljen je Drago Šega, publicist, literarni kritik in scenarist.

Vse je torej kazalo, da je zadeva ubrala pravi tir. Tako sem 12. novembra pisal Bevku in mu predlagal, da bi ga obiskal v Ljubljani 26. decembra. Obenem sem ga obvestil, da sem bil poslal prevod *Pesterne* nekemu svojemu prijatelju v Turinu, da bi ga predložil založbi S.E.I.

5.

Ljubljana, 12. XI. 1952

Spoštovani gospod!

Danes Vam pošiljam »Pesterno« v novi izdaji, ki Vas bo gotovo zanimala (1). Pisal sem tudi našemu kulturnemu atašeju v Pariz zaradi Vaše zadeve in mislim, da ne bo nikake zapreke, da bi ne obiskali naših krajev kot nameravate in se bomo ob tej priliki videli in spoznali.

Lepo pozdravljam Vas in soprogo.

France Bevk

Tipkana dopisnica. Naslov: Gospod Ezio Martin, Docteur ès Lettres, LYON, 11 rue de la Monnaie, Francija.

1) 2. zvezek zbirke Bevkovo izbrano mladinsko delo. Ilustracije Franceta Miheliča so v svojem realizmu skoraj karikaturne in so brez tiste nežne poetičnosti, ki je prevevala ilustracije Ljuba Ravnikarja v 1. izdaji.

6.

Ljubljana, dne 19. novembra 1952

Spoštovani gospod Martin!

Pred par dnevi sem Vam poslal »Pesterno« v novi izdaji in Vam pisal dopisnico, danes pa sem prejel Vaše pismo, za katerega se Vam lepo zahvaljujem! Prav danes sem prejel tudi pismo našega kulturnega atašeja iz Pariza, ki se opravičuje, ker se je bil Vaš vizum zakasnil iz nerodnosti. Za njegovo podaljšanje gotovo ne bo za-

prek. V bodoče se obrnite kar na naslov: Drago Šega, Paris XVI, 31, rue Copernic.

Meni je prav, če me obiščete dne 26. decembra ali kadarkoli, da se spoznamo in pomenimo o »Pesterni« in še o tem in onem, kar bo vzbujalo Vaše zanimanje.

Sprejmite prisrčne pozdrave!

France Bevk

Tipkano pismo na papirju s tiskano glavo kakor pismo štev. 1.

Končno sem bil na tem, da se osebno spoznam s slavnim Francetom Bevkom. Moje dolgo in nestrpno čakanje je moralo biti zdaj zdaj potešeno. Toda...

(Spremno besedo prevedel Alojz Rebula)

(Nadaljevanje sledi)

■

JAKOB RENKO

PESMI

BLAGO PREDMESTJE

Ali je že vse mimo nas,
ali je samotnost enovita,
ali skušamo prenarediti strah?

Moja ljubezen je galeb,
ki obtiči nad morsko gladino,
se sooča z ribami
in ni nikoli obstojna žrtev.

Prišla bo pomlad:
vedno verjamem najboljši preteklosti,
vedno srečam tvoj nasmeh.

Ob sedanjost je moja bit,
zdaj vem resnico o naju...
Ti si muha enodnevnica,
lebdiš med dnevom in nočjo.
Moje sanje so predmestje,
kjer je toliko lepih deklet,
ki ne vedo.

Pridi tudi ti sem,
saj si videla to krasoto,
to pomirjeno življenje.
Točni čas odzvoni le malokdaj!

SAMO TI

Poglej mi v oči in videla boš
obzorje sončnosti;

kamen se mi je odvalil iz srca
in gre nate,
gre nate —
Pozabi na prejšnjo ljubko figuro,
tisto ki ne izpusti vrabčka iz kletke.
Poskusi zamisliti čisto ljubezen
in večnost toplih poljubov!

Pridi v bodočnost mojega odmevanja,
ostani zdrava in sveža
kot mladost.
Pozdravi moj suhi veter,
odpelji se s kočijo mimo
resničnosti v sanjo,
za vedno tako.

Ali si samotna nocoj?
Samo ti mi daješ enovitost,
samo ti me narediš velikega.
Brez tebe sem nič.
Včasih tudi dobesedna tesnoba.
Za naju bo sreča
migljala kot zvezde,
samo ti poznaš njih pomen.

VRNITEV V SEPTEMBER

Hočeč, da se povrneva na topli pesek,
na najine sledi,
ki jih je veter izbrisal;

hočeš, da se najine občutljive ustnice
srečajo v pozdrav večnega;

hočeš, da ti pogledam v lepe oči
s strastjo iskrene ljubezni,
da v nekaj besedah povem
najino srečo?
Hočeš, hvala.

Skupaj vidiva,
vrnitev nove in čudovite
ljubezni, trdne in gotove, kot sva jo
odkrila nekega zlatega septembra.

ENA IZMED KROGLIC ČASA

Koliko izgubljenih trenutkov ljubezni
in sreče,
zaradi nesporazuma,
koliko resničnosti izkrvavljene
in sploh vse, kar naj bi bilo.

Nikoli več ne pridem
v srce sivega peska:
nekega dne bom pozabil,
da sem bil.

(pomlad, pomlad)

Če boš umrla,
mi bo odleglo.

Če boš preživela najino tujstvo,
bom potrpel.
Ko boš prišla pome,
bom mrtev.

GUIU SOBIELA-CAANITZ

TIPOLOGIJA POSEGOV NA PODROČJU POUKA

Komentar, ki ga je avtor podal k predavanju William F. Mackeja *

Guiu Sobiela-Caanitz je znanstvenik katalonskega rodu, ki se je za časa Francove diktature umaknil v Švico, kjer se je posvetil proučevanju jezikovnih vprašanj ogroženih skupnosti. Večkrat se je zavzel tudi za pravice slovenskega prebivalstva na Koroškem; esej, katerega prvi del tokrat objavljamo, pa je poklonil naši reviji v potrdilo večletnega iskrenega prijateljstva.

Kakor lahko káko pokrajino brez razločkov občudujemo z enega ali drugega izmed sosednih vrhov, tako lahko tudi káko vprašanje preučujemo z dveh različnih vidikov, ki bosta oba enako plodna. G. Mackey nam je podal zelo nadrobno analizo raznih šolskih sistemov, ki obstajajo pri jezikovnih manjšinah. Namesto da bi obravnaval točko za točko njegove študije, se mi zdi koristnejše za naš pogovor in tudi ustreznejše povabilu nanj, s katerim sem bil počaščen, da v glavnih potezah in z nekaj zgledi orišem, kako gledam na vprašanje, ki ga obravnavamo, posebno odkar sem *obiskal številne šole* v zahodnem bazenu Pada, na ozemlju *štirih etničnih manjšin*. Zdi se mi namreč, da so *nekateri pomembni vidiki vprašanja zanemarjeni*. Preden se lotim prikaza, pa naj podam nekaj temeljnih *opredelitev*.

Pri svojem razpravljanju se bom omejil na *Evropo*. Nekaj redkih pokrajin naše kopnine je bilo naseljenih pozno; mislim zlasti na nekatera ozemlja, ki so dolgo ostala skoraj prazna, recimo Temišvarski Banat, ki ga

* Pogovor o jezikovnih manjšinah (Quebec, 22. - 26.10.1976).

je Turčija leta 1718 odstopila Avstriji in si ga danes delijo Madžarska, Romunija in Jugoslavija. (1) V splošnem pa sega evropsko prebivavstvo v zelo stare čase: *priseljenci* se najpogosteje jezikovno prilagodijo deželi, v katero so prišli, in splošno velja to za normalno. (2) Množična preseljevanja v evropskih industrijskih državah po drugi svetovni vojski so te države resda prisilila, da so sprejele v svoje šole številne otroke, ki niso znali krajevnega jezika. V ljudskih šolah v Ulstru blizu Züricha v nemško govoreči Švici je bilo na primer leta 1974 med 2300 učenci 800 tujih, ki so prišli iz 21 različnih držav. (3) Vendar bom tu obravnaval samo tisto, čemur splošno pravimo jezikovne manjšine, namreč *avtohtone* človeške skupnosti, ki v določeni državi že *tradicionalno* govorijo jezik, ki se loči od jezika večine državljanov. Sicer pa so te manjšine po navadi *večina na svojem ozemlju:* tako živi v švicarskem kantonu Fribourg nemška manjšina na severu in na vzhodu kantona. Jezikovna skupnost je torej največkrat opredeljena ne samo s svojim jezikom, temveč tudi s svojim ozemljem, s svojim teritorijem.

Kaj je *jezik?* Po besedah Wilhelma von Humboldta jezik »ne rabi samo medsebojnemu sporazumevanju, temveč sestavlja resničen svet, ki ga duh s svojo notranjo dinamiko postavlja med naš jaz in predmete... Jezik preobraža svet v misli.« (4) Vsak jezik po svoje izraža misli in čustva, vsak jezik je poseben *duhovni svet.* Seveda je neko človeško skupnost mogoče prisiliti, da svoj jezik spremeni; nasledek tega pa je najmanj ena žrtvovana generacija, ki ima zato osiromašeno razumsko in čustveno življenje. (5) To dejstvo se zdi danes splošno priznano; v delih, izdanih po drugi svetovni vojski, posebej posvečenih tem vprašanjem, nisem nikjer našel priporočila, naj bi s šolanjem iztrebili jezik kake evropske etnične skupine.

Raznoterost jezikov pa zastavlja pri opredeljevanju še en problem. Moji prijatelji v Quebecu dobro vedo, da sta francoščina in angleščina različna jezika in da tudi Eskimi v Kanadi govorijo svoj jezik. Po drugi strani jezik, kot je nemščina, obsega več *narečij,* ki imajo vsako svoje ozemlje; tako se na primer alemansko narečje v

svojih različnih odtenkih govori v vzhodni Avstriji, po skoraj vsej nemški Švici, v Liechtensteinu, na skrajnem jugozahodu Nemčije, v nekaj alpskih dolinah, ki pripadajo Italiji, in v največjem delu Alzacije. (6) Kjer pa sta si dve govorici blizu, ali naj ju *imamo za dva sosedna jezika ali za dve narečji, ki pripadata istemu jeziku?*

Tako imajo slavisti slovaščino za arhaično narečje češčine; in vendar je različen zgodovinski razvoj rodil slovaški jezik, povsem ustrezen za slovstveno in znanstveno izražanje. (7) Heinz Kloss imenuje tak jezik *Ausbauprache,* (8) kar bi lahko prevedli kot *priličeni jezik.* Potencialna jezikovna skupnost, ki jo sestavljajo Čehi in Slovaki, ima torej dva pismena izraza, dve literarni obliki.

Kadar je ogrožen jezik — kakršni so ogroženi jeziki manjšin — tako razdeljen, je ustrezna etnična skupnost zaradi tega oslabljena v svojem boju za življenje. Posebno je zavoljo tega zmanjšano širjenje knjig in časnikov. Tako imajo Retoromani v Švici četvero ali petero priličenih jezikov ali pisanih narečij, in to otežuje urejanje in izdajanje šolskih priročnikov, slovnic, besednjakov. (9) Tak razvoj, ki je sam po sebi obžalovanja vreden, vendar razumljiv spričo več stoletij ločenega razvoja, se kaže na *področju,* kjer se govori oc, z ene in druge strani dolenjega Rhôna. Ta etnija si je torej izoblikovala dva različna priličena jezika, oprta na različni narečji: vzhodno od Rhôna *provansalščino,* na preostalem ozemlju pa *okcitanščino.* (10)

Z druge strani je treba nekatere govore, piše Heinz Kloss, »uvrstiti med jezike, tudi če ne bi bila v njih natisnjena nobena knjiga«. (11) To velja za *galo-italščino* ali *mediolanščino,* skupnost govorov, ki so po naravnem razvoju nastali iz latinščine med Jadranom, Alpami in Genovskim zalivom. (12) Mediolanščina pripada zahodni romanski družini tako kot retoromanščina, francoščina, okcitanščina, itn., medtem ko italijanščina sestavlja z romunščino vzhodno romansko družino. (13) Neki obrobni mediolanski govor je postal knjižni jezik: to je *piemonteščina,* ki se bolj loči od italijanščine, francoščine ali provansalščine kot recimo španščina od portugalščine. V

zadnjih nekaj letih so bili izdani piemonteška slovnica, (14) piemontesko-italijanski besednjak, (15) italijansko-piemonteški besednjak (16) in prvo berilo v piemonteščini za šolske otroke. (17)

Vsak jezik je sad zgodovinskega razvoja. Jezikovna skupnost je torej opredeljena ne samo z jezikom in ozemljem, temveč tudi s *preteklostjo*. Večina in manjšina nimata nikoli iste zgodovine, tudi če sta že dolgo pripadali isti državi, recimo kantonu Fribourg. Toliko bolj velja to za razsežne države, na primer v ZSSR za Gruzijo ali za Ukrajino v razmerju do Rusije.

Jasne opredelitve potrebujemo tudi za pojem *pouka*. Besednjak Le Petit Larousse (18) razločuje *osnovno, srednje, višje* in *tehnično* šolstvo. Prva leta srednjega pouka dajejo danes *kolegiji*, (colleges), štiriletni v Franciji in triletni v francoski Švici; v Italiji je to *scuola media*, dobesedno »srednja šola«, in tudi v Aostski dolini, deželi s francoskim jezikom, ki pripada Italiji, se kolegij upravičeno imenuje *école moyenne*, torej »srednja šola«. Drugi cikel srednjega šolanja v splošnem dajejo šole, imenovane *liceji*.

Danes obravnavamo »posege na področju pouka«. V današnjih dneh so to *posegi države*, bodisi da sama ustanavlja in upravlja šole, kolegije, liceje in vseučilišča, ali da jih samo nadzira in vpliva nanje s predpisi za skušnje. Zakaj država to dela? Za to vidim troje razlogov, ki jih bom navedel in prepustil pravnikom nalogo, da razpravljajo o njih.

1. Moderna država sloni na *enakosti pravic in dolžnosti državljanov*. Otroke prisiljuje, da do določene starosti hodijo v šolo; kolikor vem, velja ta obveznost v vseh evropskih državah. Iz nje izvira za državo naloga, da bolj ali manj natančno predpisuje, česa se morajo učenci naučiti in kako se morajo tega učiti. Kar velja za učence obveznega šolstva, velja tudi za mlade ljudi, ki se pripravljajo, da bodo poučevali v teh šolah; od tod posebni pomen, ki ga vsaka država pripisuje *učiteljiščem*.
2. Demokratična država sloni na *udeleževanju vseh*

državljanov. Ti morajo torej do starosti, ko bodo lahko volili, dobiti neke pojme o temeljih politične družbe in o njenem delovanju.

3. Kot vsaka človeška skupnost slonni tudi ta politična družba na nekem številu izročil. To *duhovno dediščino* je treba izročati prihajajočim rodovom. Kot porok za družbeno zveznost država ne more biti ravnodušna do načina, kako se ta dediščina izroča.

Iz te tretje motivacije izhaja nevarnost, da bi država svoje šolske pravice zlorabila in mlade duše oblikovala po kalupu svoje *ideologije*. Vsaka država namreč izloča ideologijo, naj bo demokratična ali totalitarna, miroljubna ali zavojevalna. Ta nevarnost je še večja, kadar ima *centralizirana* država popolno nadzorstvo nad šolo. *Pokrajinska avtonomija* to nevarnost zmanjšuje, če ima avtonomna skupnost učinkovite pravice v šolstvu: tako je v Južni Tirolski, posebno v šolah z nemškim učnim jezikom. (19) *Zvezna* demokracija pa že po svoji naravi sloni na tem, da *vsak državljan pripada več skupnostim:* šola je zatorej pod nadzorstvom več takih skupnosti in je manj nevarnosti, da bi otrokom vbijala v glavo ekskluzivno in nestrpno razlago resničnosti.

G. Mackey je v svojem predavanju obravnaval način, kako država posega na področje šolstva. Jaz bi rad postavil to zelo predirno študijo v širši okvir, namreč v okvir *rezultatov*, in zastavil naslednje vprašanje:

V kateri meri so otroci in mladostniki, ki pripadajo kaki jezikovni manjšini, *intelektualno včlenjeni* v ljudski šoli, v kolegiju, na liceju, v tehnični šoli, srednji ali višji? Ali dobro poznajo svoj *jezik? deželo svojih prednikov? preteklost* svoje etnične skupine? Da bi to zanesljivo dognali, bi morali učence izprašati vsakokrat, ko preidejo z ene stopnje na drugo: tako bi mogli *šolo presojati po sadovih pouka, ki ga daje*. In ker je ta pouk vedno v veliki meri nasledek odločitev, sprejetih na ravni države, bi sodba, izrečena o šoli, veliko povedala tudi o državi, ki usmerja delovanje te šole ali jo nadzira.

Kolikor mi je znano, se tako razsežne raziskave niso še nikjer lotili. Pa vendar imamo podatke, iz katerih je

mogoče posredno sklepati. Tako je bilo za *Alzacijo z nemškim jezikom* objavljeno poročilo o tem, kakšno je jezikovno znanje 13-letnih otrok: gre za 50 skupin, med katerimi jih je bilo 9 v mestih čez 10.000 prebivavcev, 9 v krajih od 2000 do 10.000 prebivavcev in 32 iz vasi, ki imajo po manj ko 2000 prebivavcev. (20) Uspehi ne potrebujejo nobenega komentarja: dobro oceno je dobilo 88% nalog v francoščini, medtem ko je bilo v nemščini, njihovi materinščini, 83% ocenjenih z nezadostnim — 767 nalog, med katerimi je bilo 270 nalog, več ko tretjina, sploh nenapisanih: 270 otrok izmed 922 ni znalo napisati niti energa stavka v svoji materinščini. Nič čudnega, če vemo, da francoska država predpisuje šolanje v francoščini za svoje celotno ozemlje, medtem ko se v Alzaciji nemščina poučuje le kot dodatni predmet. (21) Mali Alzačani se torej učijo brati v francoščini, iz učbenikov, ki imajo tudi takšnele sestavke:

»Ni še dolgo, kar je prišel iz Pariza. Njegovo pravo ime je Lucien, vendar mu vsa vas pravi 'mali Parižan'. V šoli je med prvimi. Govori bolje od vseh vaških otrok in njegov zvezek je zgleden: na vsaki strani so ocene 'dobro' in 'prav dobro'. Kadar se polomi kaka igrača ali pokvari kolo, se otroci obrnejo na malega Parižana: Lucien je pravi mali mehanik.« (22)

Z drugimi besedami, če mali Parižan govori bolje od drugih, si ga morajo mali Alzačani jemati za zgled. Potem se tudi ne čudimo, da je vrhovni nadzornik državnega šolstva pred nedavnim izjavil profesorjem v Strasbourgu: »Nobene potrebe ni, da bi alzaške učence ohranjali v njihovi prvotni subkulturi (...) Nekateri si predstavljajo, da otroke osvobajajo, če jim pustijo govoriti alzaško, po mojem mnenju pa bi bilo to vračanje k jamskemu človeku.« (23)

Lahko bi navedel še veliko zgledov, ki kažejo, kako francoska šola načrtno zapira oči pred jezikovnimi in pokrajinskimi različnostmi; vendar naj te pripombe o Alzaciji končam preprosto z navedkom, ki je veljaven za katero koli pokrajino na robu Francije, naj bo tamkajšnji domači jezik nemščina (Alzacija), francoščina (Savojska), provansalščina ali kaj drugega:

»V trenutku, ko Francoz zapušča šolo, tudi srednjo, ima o zgodovini svoje pokrajine prav nejasne predstave. (...) Če se hoče Alzačan ali sploh vsak Francoz poučiti o zgodovini svoje pokrajine, lahko to stori šele, ko je zapustil šolo. Tam so ga pitali — ne da bi zares kaj razumel — z zgodovino velikih rodovin, z bratomornimi boji v Evropi ali na Kitajskem, nič pa z zgodovino dežele, kjer je bil rojen. Ozemlja, ki so jih osvojili francoski kralji, so v naši zgodovini samo kulturne in zgodovinske puščave. (...) Šele potem, ko je kaka dežela osvojena, pride iz ničnosti, se začne brez preteklosti udeleževati civilizacije. (...) To se ravna po mitičnem načelu, ki ima veljavo še današnje dni, da je namreč nastajanje Francije nekaj, kar je bilo v načrtu Previdnosti. Francoske pokrajine so se zlile v Francijo, zapustile so vse zato, da bi Francija spet postala enota, dobila svoje nekdanje meje, meje Galije. Zgodovina postane potem nekaj brezspolnega, oropanega vsebine, da je omogočena mitologija Francije, kjer Vercingetoriks postane naš prednik, Karel Veliki Francoz, vladarji Ile de France naši vladarji, skupina Plejade naši humanisti, Ludovik XIV. tisti, ki nas je pripeljal nazaj pod domačo streho. Fallieres * naš predsednik. Da bi ta mit obdržal veljavo, da se zagotovi njegova trajnost, morajo vsi Francozi imeti isto zgodovino. (...) S takim načinom gledanja, s temi litanijami dejstev in imen, brez pokrajinskih zgledov, se zanimanje učencev slabo razvija. Zgodovina jim je potem zoprna snov, ko bi lahko bila ključ naše preteklosti. Tako šola dela iz otrok... izkoreninjence.« (24)

---

* Predsednik francoske republike v letih 1906-13. (Op. prev.) OPOMBE

1 Johnn Wüscht in Max Demeter Peyfuss v Straka 392-393 in 422.
Števila, ki sledijo bibliografskim kraticam, pomenijo strani.

2 Héraud 100-101; Jezikovna karta Fribourškega instituta, Fribourgen-Ogoz (Švica), 1969, s. 86.

3 Einschulungsprobleme fremdsprachiger Kinder - Neue Zürcher Zeitung, št. 333, 1974.

4 Navaja Leo Weisberger v delu Zweimal Sprache, Düsseldorf 1973, s. 112. Prim. Kloss 290.

5 Pieder Cavigelli: Die Germanisierung von Bonaduz in geschichtlicher und sprachlicher Schau, Frauenfeld (Švica) 1969, s. 162-163.

6 Zemljevid v delu Georg Thürer: Holderbluescht, Ebenhausen (Bavarska) in Aarau (Švica) 1962, s. 321, je treba za Alzacijo - Loreno popraviti po zemljevidu narečnih mej v Porenju, npr. v Hermann Bausinger: Deutsch für Deutsche, Fischer V., Frankfurt 1972, s. 24, kjer meja med *Apfel* in *Appel* označuje na levem bregu Rena severozahodno mejo alemanščine: narečja v nemški Loreni niso alemanska, temveč so podaljšek narečij Palatinata, Posarja in obeh Luksemburgov.

7 Kloss 75; Herbert Bräuer: Slawische Sprachwissenschaft I, Berlin 1961, s. 60; Johannes Urzidil v delu Hans Kohn: Die Welt der Slawen I, Frankfurt 1960, s. 185-187.

8 Kloss 74.

9 Héraud 164-165.

10 Prim. En écho aux préoccupations de la C.A.C.E.O., v: L'Astrado 13, Toulon (Provansa) 1976, s. 116-118; Louis Bayle: Procès de l'occitanisme, Toulon 975, zlasti s. 131-141; Pierre Bec: La langue occitane, 2. izd., Pariz 1967, zlasti s. 118-119; Georg Kremnitz: Versuche zur Kodifizierung des Okzitanischen..., Tübingen 1974, s. 296-297, 398, 403' Guiu Sobiela-Caanitz: La Provence, destin européen, v: L'Astrado 13, s. 69-85.

11 Kloss 74.

12 Graziadio Isaia Ascoli v: Archivio glottologico italiano, 8/1882-5, s. 103-107; Guiu Sobiela-Caanitz v: Contre les Etats les régions d'Europe, izd. Presses d'Europe, Pariz-Nica 1973, s. 152-153.

13 Heinrich Lausberg: Romanische Sprachwissenschaft I, 2. izd., Berlin 1963, s. 39 in 68-70.

14 Camillo Brero: Gramàtica piemontèisa, 4. izd., Turin 1975 (v piemonteščini).

15 Gianfranco Gribaudo: Pinin in Sergio Seglie, Dissionari piemontèisi, 4 zvezki, Turin 1972-75.

16 Camillo Brero: Vocabolario italiano-piemontese, Turin 1976.

18 Izdaja iz l. 1968, s. 376-377 (geslo *Enseignement).*

19 Viktoria Stadlmayer v Straka 368-371; Alain Fenet: La question du Tyrol du Sud, Pariz 1968, s. 113-115.

20 Zum Problem der Zweisprachigkeit im Elsass, v: Europa Ethnica, 21. letnik, Dunaj 1967.

21 Pierre Maugué: Le particularisme alsacien, Pariz 1970, s. 151-170. O položaju po letu 1972 prim. G. Woytt: La revue de l'Académie de Strasbourg et l'allemand à l'école pri-

maire, v; Les cahiers du bilinguisme, 6. letnik, št. 4, Strasbourg 1976, s. 5.

22 F. Schaffner: In den Schulbüchern, v prej naved. delu (prim. op. 21), s. 11.

23 Aktion Flugblätter, v: Les cahiers du bilinguisme, 4. letnik, št. 1, Strasbourg 1974, s. 2.

24 Joseph Schaffner: L'histoire locale dans l'enseignement, v: Les cahiers du bilinguisme, 2. letnik, št. 4, s. 2.

Bibliografske okrajšave:

Cognasso: Francesco Cognasso: Vita e cultura in Piemonte, Turin 1969.

Héraud: Guy Héraud: L'Europe des ethnies, 2. izd., Pariz-Nica 1974.

Kloss: Heinz Kloss: Grudfragen der Ethnopolitik im 20. Jahrhundert, Dunaj-Stuttgart 1969.

Langereau: Marc Langereau: La Vallée d'Aoste, La Tronche-Montfleury (Dauphiné) 1968.

Levi: Mario Attilio Levi: Preistoria - Storia romana, v: Famija Piemontèisa, Storia del Piemonte, Turin 1960, s. 33-72.

Straka: Manfred Straka: Handbuch der europäischen Volksgruppen, Dunaj-Stuttgart 1970.

Wartburg: W. v. Wartburg: Evolution et structure de la langue française, 10. izd., Bern 1971.

Zanotto: André Zanotto: Histoire de la Vallée d'Aoste, Aoste l. 1968.

(Iz francoščine prevedel I. S.)

»FATTI DI LUGLIO«
(1868 - Okoličanski bataljon)

XVII

PASQUA (a San Giusto) (*)
E ai s'ciavi che nei *tàbor* va sognando
Le ciese col *zakaj*,
San Giusto, le campane sbatociando,
El ghe rispondi: *Mai!*

MACIETA (Giulio PIAZZA) Fargnòcole.
Ettore Vram, editore, 1899, stran 39.

Tudi nekaterim Neslovencem je terorizem prinašal težke posledice.

SLOVENSKI PRIMOREC 9. avgusta 1868, 3/II. piše: »6. t.m. je umrla v Sežani še mlada i jako blaga žena okoličnega bataljona poveljniku, g. Mauronerji, Julija, rojena Lambert. Zadnje dogodbe v Trstu, so jej srce strle. Mir njenej duši.«

14.7. so demonstranti razbili šipe stanovanja c.k. majorja g. Julija Mauronerja v Kalistrovi hiši v ulici Torrente. (BIBL. XVI - 153).

*

Rodolfo PARISI ni dosegel 20 let.

Zvečer 13. je šel s svojo dvokolnico k Sv. Jerneju (Barkovlje), odkoder se je vrnil proti 21. uri. Ko je spravil konja v hlev, se je podal v stanovanje in priporočil služinčadi, naj dobro nadzoruje njegovega mlajšega brata. Ob tej priložnosti mu je hišni težak svetoval, naj ne

(*) Velika noč (pri Sv. Justu). »In ščavom, ki na *taborih* sanjajo / cerkve po *zakaj* (s slovenskimi obredi), / Sv. Just, klenkaje z zvonovi, / odgovarja: *Nikoli!* (Fargnòcole = krcljaji). To je napisal Piazza nekaj let po ukinitvi slovenskih pridig pri Sv. Justu.

gre zdoma, a ga ni poslušal. (162)

Preoblekel se je v zelo kratek in zelo slab kafetast jopič (»giachetta color caffè, curtissima e molto scadente», kakor pravi policijski akt), ki ga navadno ni nosil zunaj doma. (163)

Nato naj bi se srečal s prijatelji, med njimi z mladeniči Pamfili, Fontana in nekim Levi, stanujočim v ulici Torrente v hiši Ritter, (Bryce, J.M.), II. nadstropje (gl. ZALIV 52-53/1975, str. 191, št. 10), odkoder je priletelo več kozarcev na policijske vojaške stražarje in uradnike, ko je bila v teku izpraznitev ulice Torrente. (162)

Posebni odbor deželnega zbora (*), ki je pripravil večkrat omenjeno veliko poročilo, pove »po pričevanjih, da se je rajni Parisi nič slabega sluteč ('senza alcuna prevenzione') tam pomudil iz gole radovednosti do 23.30 s prijateljem Enricom Calafatijem *in drugimi znanci* (podč. J.M.), ki so sloneli ob stebrih ('colonne') na pločniku lekarne Leitenburg, in je čakal, kakor se je izražala nakopičena množica, mimohod takozvanih Rusov z razsvetljavo in zastavami.« (Od tam so lahko gledali proti javnemu vrtu, a ne proti vojašnici, J.M.).

»V bližini pride do manjšega spopada ('parapiglia') z vpitjem 'ovaduh... ovaduh', ('la spia... la spia,), zaradi česar se družba Parisi-Calafati poda proti obokom Chiozza in se kmalu sliši (...) alarm 'tam so, tam so' ('eccoli, eccoli') (**). Množica zavalovi in se usuje proti vojašnici.« Menda so pravkar videli od obokov v smeri vojašnice raketo, slišali nam že znane bodritve pomagačev in tako vedeli, na katero stran morajo hiteti.

»ZDI SE (podč., J.M.) da je Parisi izgubil prijatelje, ker ODIDE TUDI ON SAM IN MIREN OD KAVARNE CHIOZZA (podč., J.M.) in prečka kos ulice Torrente med hišama Albertini - Casanzi do lesene ograje.« (Napisano je sicer »prečka kos potoka med itd.« — »il tratto del Torrente fra ecc.« — kar pa mislim, da je napačno izraženo, ker sta potoka Kluč in Staribreg bila tamkaj pod

(*) Francesco Hermet, predsednik — Massimiliano d'Angeli, Felice Machlig, Riccardo Mauroner, poslanci — Carlo dr. Gregorutti, poročevalec. Dodeljeni tajnik: Luigi Loy.

(**) V.S.DIETA 1868, str. 62/I. in str. 69/II.

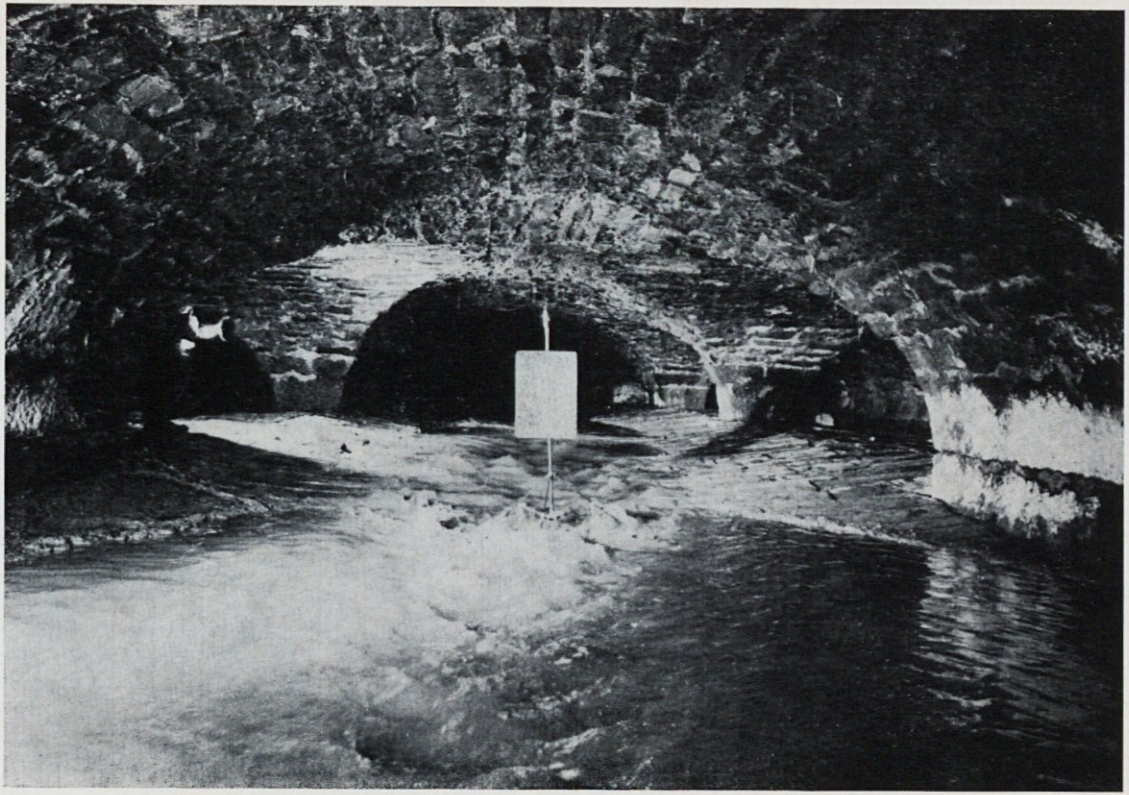

tlakom, prvi že 19 let, drugi pa 22! (Na topografski kartici v ZALIVU 52-53/1975, str. 191, imata prej omenjeni hiši štev. 7 oz. 8 (Gl. tudi V.S. DIETA, str. 69/II.)

»Ko zagleda prenagljeno vrnitev množice od vojašnice, se ozre in vidi kordon, ki ga je s hitrostjo bliska (*) naredil Brescianijev vod (med hišama Albertini in Casanzi, J.M.); tedaj išče rešitev v ulico S. Francesco, a ko pride k vogalu (vogal S. Francesco - Torrente pri hišah Dornig in Bryce, zadnja imenovana tudi Rieter, Ritter ali pa, na topografski karti, priloženi velikemu poročilu, tudi Rosenkart, J.M.) najde smrt *od nekaterih bajonetov*, ki se mu nepričakovano postavijo nasproti, še pred prihodom na tisti kraj strnjenega voda iz vojašnice.« (Podč. J.M.) (V.S. DIETA 1868, str. 70/I.). Ob ti priložnosti posebni odbor ne reče »teritorialnih bajonetov« in bo dal »teritorialce« v usta drugim.

»Je tudi mogoče, da nekateri znoreli oboroženci severnega voda (iz vojašnice, J.M.) so posuroveli proti Parisiju, ki je ležal na tleh, in bi tako bila razjasnjena zadeva, ki jo je nekdo hotel videti, in sicer, da je bil Parisi preboden potem, ko so že šli mimo linijski vojaki.« (V.S. DIETA 1868, str. 70/I.). Mislim, da slednje lahko takoj izključimo, zakaj, ko so šli mimo linijski vojaki, je bil hrušč končan in na ulici Torrente ni bilo nobenega razgrajača več. (BIBL. XIV - 133)

»*Antonio Rustia*, uslužbenec fotografske firme Benque e Sebastianutti, rahle, nepopolne konstitucije, je pri iskanju, kako bi ušel, padel na tla blizu hiše Dornig, ko je bil udarjen s puškinim kopitom; zvrne se nanj ELEGANTEN (podč., J.M.) mladenič, ki ga on, ko vstane, spozna, ker ga je že slikal, za Rodolfa Parisija. Obkolilo in napadlo je Parisija *več miličnikov;* tudi njega so zasledovali in ranili *okoličani* s sunki bajonetov ter *kričali 'udriga'*«. (Podč., J. M.) (V.S. DIETA, str. 67/I.).

(*) ('s hitrostjo bliska' je modus dicendi pisca; te besede se najdejo v poročilu tudi drugje, J.M.).

Na sliki pod tlakom nam teče naproti potok Ključ. Z leve prihaja potok Staribreg, ki se izliva v Kluč. Smo torej pod točko, kjer se ulici Carducci in Battisti srečata približno ob obokih Chiozze.

Večkratna obdolžitev okoličanov se zdi toliko verjetna, kot smatrati Parisija za 'elegantnega' v znanem jopiču. Tembolj, ker ni podatkov, da bi Loyev vod imel v svojih vrstah »teritorialce«. Sploh je omenjeno veliko poročilo — po mojem skromnem mnenju — s svojo kopico podatkov, napisano tako, da nam zmede pojme, namesto da bi nam jih razjasnilo.

»Truplo dvajsetletnega mladeniča, ležečega na tleh v mlaki krvi, obkolja več stražarjev vojaške policije in ga je opaziti ob vogalu hiše Dornig skoraj eno uro po končanem hrupu.

»Oseba, ki se približa, da bi mu pomagala, je na migljaj kaprola zasledovana z nasajenim bajonetom in drugega gospoda, ki je vprašal, da bi ga videl, ker bi lahko bil njegov sorodnik, je straža civilne policije visoke postave, govoreč beneško narečje, spodila in rezko pripomnila, da je mrtvec *kavarniški vajenec.* (Podč., J. M.) (V.S. DIETA, str. 70/I. - II.).

»... ob tričetrt na dve so 4 vojaki nesli na nosilnici Parisijevo truplo v mrtvašnico Sv. Justa.« (V.S. DIETA, str. 71/II.).

Pozneje je preiskovalni sodnik Kuscher poslal policijski direkciji »dekret za preiskavo stanovanja gospoda Rieterja v drugem nadstropju hiše Rieter, ulica Torrente, vogal z ulico San Francesco, naj se preišče, če bi se tam našlo strelno orožje ali drugo zahrbtno orožje in spisi v zvezi z zadevami preteklega tedna.« (164)

»Do nadaljnjih odločitev« je Achtschin vrnil deželni sodniji ukaz preiskave v stanovanju v ulici Torrente, »ker v II. nadstropju stanuje družina Enrico Ritter de Zahony, tačas odsotna, in ne družina Rieter.

»V prvem nadstropju stanuje družina Levy oz. brata Carlo in Arnoldo Levy, trgovca.

»V tretjem nadstropju omenjene hiše, ul. Torrente N. 1196/16-2, last konkurzne mase Bryce Matilde stanuje na desni Margarita Anderlich, zasebnica, na levi pa je fotografski ateljè G. Malovicha, ki stanuje v Kjadinu št. 86, I. nads.

Rajnki Parisi, kakor že javljeno z noto 20. t.m. No. 1488, je bil 13. t.m. v družbi enega dveh bratov Levy, ki

stanujeta v omenjeni hiši.« (165)

Preden nadaljujem, moram pripomniti, da ni Parisi sledil takoj razgrajačem, ki so hiteli v smer velike vojašnice, ker »SE ZDI, DA JE IZGUBIL PRIJATELJE«, in šele, ko naj bi hotel dohiteti razgrajače, je videl, da se ti urno vračajo, in si je zaradi tega hotel poiskati rešitev v ulici San Francesco. Taka razlaga pa dopušča misel, da se je Parisi zadržal na tistem kraju (oboki Chiozza - ul. San Francesco) relativno dosti časa: *od začetka do skorajšnjega konca hrupa*, ki je, po Achtschinovem poročilu (BIBL. XIV - 133), trajal približno od 23.45 do 0.15 h.

Napisano je tudi, da »so se mu nepričakovano postavili nasproti nekateri bajoneti *še pred prihodom strnjenega voda iz vojašnice.*« To je mogoče in si stvar tako predstavljam: ko je vod prišel do hiše Bryce na ul. Torente in so leteli kozarci na organe varnosti, ker je hiša Bryce imela dva vhoda (166) — enega v ulici Torrente 16 ter enega v ul. S. Francesco 2 in morda tudi 4 (*) — so verjetno nekateri vojaški policijski stražarji vstopili v ulici Torrente 16 iskat pračarje. Ko so pračarji to opazili, so ušli in so jih policijski vojaški stražarji zasledovali skozi vežo št. 2 ali 4 v ulici San Francesco proti ulici Torrente; in to, prej ko je 'strnjen' vod prišel do vogala Torrente - San Francesco. V velikem poročilu je napisano: »(...) Verjetneje je agresijo proti Parisiju izvršilo krdelo, ki je prišlo iz ulice San Francesco (...)«.

O drugih organih varnosti na »zgornji strani« (Piazza San Francesco) ni nič znanega. Brali smo, da so od nasprotne strani šli civilni stražarji policije iz stražarnice Gelsi proti obokom Chiozza *po Akvedotu in Corsii Stadion.* (ZALIV 52-53/1975, str. 213, št. 28 in str. 214, štev. 39).

Ker je Parisi odšel »*sam in miren*« od kavarne Chioz-

(*) Na topografski karti, priloženi v ločeno tiskani knjigi velikega poročila, nosi ves aglomerat, zidan na levem vogalu ulice Torente - ul. San Francesco, samo ime Rosenkart. V CASTELLANOVICHU (166 - str. 117) in KISVARDAYU (170) dobimo: Rosenkart Sebastiano - Carlo, tab. št. 1953, na ul. S. Francesco - št. 4. Omenjeno poročilo ima v občinski knjižnici signaturo R.P. 4-1079. »Riferta della Giunta speciale della Dieta triestina ecc.«

za, je uganka, kdo je posebnemu odboru povedal, kaj je Parisi videl, mislil in doživel tik pred smrtjo!

Brez odgovora ostane tudi vprašanje, čemu je bilo namenjeno »jeklo«, ki je manjkalo v dolgi nožnici, na katero je naletel aktuar Budin pri preiskavi kavarne Ferrari po končanih izgredih.

Na tem mestu moramo še na nekaj pomisliti.

Jasno je Obeidinovo pričanje, da je skupina približno šestih civilistov (ki je stala blizu vogala hiše nasproti Volti di Chiozza) streljala iz pištole ali revolverja proti policijskim stražarjem (...) (ZALIV 52-53/1975, str. 199).

V Achtschinovem poročilu je med drugim napisano: »Od hiše Ritter (Bryce, J. M.) (...) je priletelo več kozarcev na varnostne organe (...). Kakih 15 korakov dalje proti kavarni Chiozza so našli neznanega mladega moža mrtvega. Na tistem področju je padlo nekaj strelov proti varnostnim organom iz daljave 40 do 50 korakov in je naredniku Loyu, kakor pravi, prižvižgala krogla mimo glave.« (Ibid., str. 201).

Nasproti obokov Chiozza je bila, z vogalom, edina hiša Albertini (ibidem, str. 191, št. 7). Da bi od tam streljali razgrajači proti varnostnim organom (ki so prišli iz velike vojašnice), pa so ti organi morali biti nepredaleč, morda najdalje pred ulico San Francesco. (40 - 50 korakov!).

Če so pa razgrajači od vogala hiše Albertini streljali, nam to zagotavlja, da Brescianijevega voda tam še ni bilo! Parisi pa bi se bil morda lahko rešil po Passo San Giovanni ali Corsii Stadion.

Zato si ob vseh pričanjih posebnemu odboru lahko samo predstavljamo, kdaj in kaj se je tam zgodilo mlademu Parisiju.

Zdaj pa nekaj »velikodušnosti« posebnega odbora:

»Splošen je glas, da je smrtno rano pomilovanemu mladeniču prizadelo teritorialno orožje, ki mu je prebodlo srce. A nedoločenim sumom, ki se nam nudijo, ne moremo dati nobene teže; zato se vzdržimo njih objave.« (V.S. DIETA, str. 70/II.).

»C.k. Policijsko ravnateljstvo!

»Za prenos trupla iz kapele Sv. Justa v stanovanje

(Via Vienna, t.št. 1783, danes ul. Fabio Filzi št. 17, vogal ul. Milano, J.M.) je družina Parisi določila tretjo uro po polnoči.

»Obdukcija trupla je končana in je bilo ugotovljeno, da je smrt povzročil bajonet okoličanskega miličnika, ki je zadel srce.

»Nahajam se tukaj z enim c.k. častnikom in 40. linijskimi vojaki.

»Mislim, da je odveč čakati tukaj z vso to silo. Mnenja bi bil, da bi tukaj pustili 10 mož z enim narednikom in enim kaprolom ter dvema vojaškima stražama policije kot vodnika, ker poznata mesto.

»Ko bo ob 3. uri preneseno truplo, bodo omenjeni sledili krsti na razdaljo. *Pričakujem tozadeven pismen ukaz* in prosim, naj se mi, ko bi se jaz moral umakniti, pošlje kočija.

»Trst, 15. julija 1968

Budin «. (BIBL. XIV - 142)

Že v tem aktu — petnajstega julija — se je odražala osuplost policije.

*

Ko pridemo pred pročelje stolnice Sv. Justa, imamo na desni kapelico (San Michele del Carnale), kjer je bila tedaj mrtvašnica; nekaka tržaška »Morgue«. Tlak je bil pred stolnico (in kapelico) višji od današnjega in s prostora pred cerkvijo je bilo moč naravnost vstopiti brez onih nekaj stopnic, ki so zdaj pred vhodom. Na ta prostor je bil obrnjen stranski zid kapelice. Imela je tam dva vhoda; na desni je bilo moč priti v čuvajevo stanovanje, za katerim je bila soba za obdukcije. Levi vhod je vodil naravnost v mrtvašnico, kjer so v preprostih krstah ležala neznana trupla, ki so jih prinesli iz mesta: zastrupljence, utopljence ali nenadoma umrle na cesti, itd.; tem je čuvaj nataknil za zapestje obroček pritrjen na koncu verižice, ki je visela s stropa. Če se je človek v krsti morebiti zganil, je pozvonilo v čuvajevem stanovanju. V tisto mrtvašnico so ljudje hodili iskat svojce, ki se niso vrnili domov...

V zid mrtvašnice in pročelja stolnice so bile spodaj vzidane velike pravokotne marmornate plošče patricij-

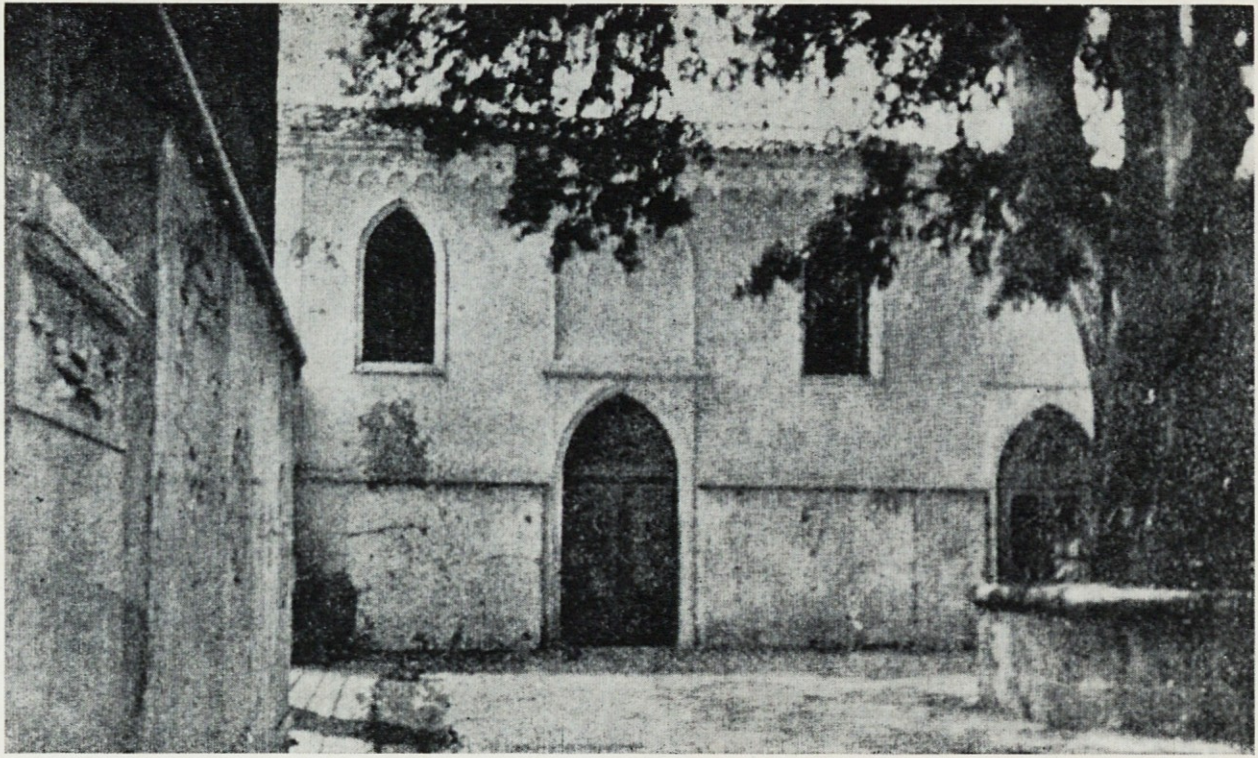

skih ali drugih pomembnih družin. Okoli cerkve Sv. Justa je bilo v starih časih pokopališče.

V tem okolju je stala (pred stolnico in stranskim zidom kapelice) mogočna, zelo stara lipa z debelim deblom, obdanim z več kot meter visokim kamnitim obročem velikega premera, napolnjenim z zemljo. To drevo, za katero se še danes med »zgodovinarji« bije tiha bitka — da namreč ni bila lipa, ampak »lodogno« (bot. bagolaro - Cèltis austràlis) (*) — sem neštetokrat videl tudi jaz. Škoda, da je bilo deblo precej prazno oz. piškavo. Proti koncu leta 1913 ga je močna burja zvrnila na zid in streho kapelice.

To drevo so označili kot lipo stari zgodovinarji kakor MAINATI, CRATEY, LÖWENTHAL (grosse, schöne Linde vor der Kathedrale - velika, lepa lipa pred stolnico) in celo HERMET, ko je v svojih spominih omenil Parisijev pogreb in govor, ki ga je sam imel ob ti priložnosti pri Sv. Justu. Narekoval je: »... il cadavere venne deposto a piè del gran tiglio che si eleva da un terrapieno in mezzo alla spianata.« (Truplo so polegli ob vznožje mogočne lipe, ki se vzdiguje nad nasipom sredi prostora). (167)

Po tem, kar nam pove ROSAMANI, mislim, da jim lahko privoščimo tudi »lodogno«: »...l'uso proprio delle comunità slave di render giustizia sotto il tiglio, o CASO PIU' FREQUENTE IN ISTRIA, SOTTO IL LODOGNO (Benussi, Nel Medioevo, Parenzo, 1897, p. 473-74. G. Depoli in Pagine Istriane, I, 4). (... običaj slovanskih občestev, da so izrekala pravico pod lipo ALI V ISTRI BOLJ POGOSTOMA POD KROPINCO...). In Trst je spadal v starih časih k Istri. (167)

A tam gori je le bila lipa. Kakor je v stolnici vsako nedeljo in praznik zjutraj bila maša s slovenskim petjem in slovensko pridigo! (BIBL. IV - 36; str. 39).

*

(*) V Zgornji Brestovici pri Komnu so iz mladih debel takih dreves, ki so jim pravili »kropince«, izdelovali bičevnike; po domače, »škarabace«.

Redka slika mrtvašnice pri Sv. Justu (levo), kakršna je bila v času Parisijevega pogreba. Na desni mogočna lipa.

Prej ko preidemo k poročilom o Parisijevem pogrebu, moramo vsaj na kratèo pogledati »za kulise«. Kar se je tam dogajalo, bo pokazalo na Hermetovo »legalnost«, na katero se je večkrat skliceval. Tudi nam bo razjasnilo smisel in namen besed, ki jih je izrekel ob pogrebu pri Sv. Justu. Pokazalo pa nam bo tudi, bolj kot vsaka razlaga, njegove neizčrpne zmožnosti do neverjetnih prijemov. Saj je na občini in v deželnem svetu nadkriljeval skorajda vse kolege, med katerimi je bila vrsta strokovno najzmožnejših odvetnikov Trsta — medtem ko sam ni bil odvetnik. Bil je v glavnem dober nepoklicni igralec s tragično vlogo za Slovence. In »igralec« — to pravi osebno — »hrepeni po triumfu na odru«! (168)

Igral je skoraj tristo vlog. (ibid., str. V). V nekem listu, ki ga je izdajal Giuseppe Caprin, je upodobljena taka lestev

	Hermet
	Picciola
	Pitteri
	Machlig
	Parente
	Angeli
	Maffei
	Luzzatto
	De Rin
	Biasoletto
	Gregorutti
	Minas
(Riccardo. J M.)	Mauroner
	Vivante
	Janesich ecc.

V stolnici Sv. Justa je bila 9. junija 1805. posvetilna svečanost obeh zastav mestno-okoličanske straže (gl. BIBL. III - 31 in Zaliv 30-31/1971, str. 140).

Reprodukcija: Olje. Slikal pred približno sto leti A. Mariani; last avtorja študije J. Merkùja.

s sledečo didaskalijo: »Občinska lestev, s katero bi lahko prišli na stolp Sv. Justa, da bi razobesili zastavo tržaških pravic.« (169)

Skoraj dvajset let so občinski zapisniki nosili Hermetovo ime. Imel je takorekoč zmeraj glavno vlogo: bil je »poglavar«. Pravzaprav dan po njegovi smrti (16.2.1883) je »L'ALABARDA« napisala v nekrologu: »Bil je despot«. (»Spomini«, str. 96).

Za svoje večkrat omenjene »Spomine« je narekoval (str. 119) tudi sledeče:

»V prvih jutranjih urah petnajstega se je pojavil v mojem stanovanju višji (policijski, J.M.) komisar Hoffmann. Predočil mi je razburjenje v mestu in skorajšnje motnje, ki grozijo postati večje od onih prejšnjega večera. Pomanjkanje vsake avtoritete in nasveta pri vodilnih osebah namestništva in policije predstavlja veliko nevarnost, v katero bi zašli, ko bi se pojavili novi izgredi, zlasti pri pogrebu Parisija, 'umorjenega v večeru 14.' (datum je zgrešen, J.M.); pogreb bi mogel biti jutri, 16.

»Prosil me je v imenu namestnika in ravnatelja policije, naj si prizadevam pomiriti kipenje med meščani, da se tako izogne neobhodno potrebnemu posegu vojaštva, ki bi ga neredi izzvali in ki bi jih oni, po njegovem mnenju, ne mogli vnaprej preprečiti in zatreti, ker menijo, da je njihova avtoriteta popolnoma uničena. (*)

»Zdelo se mi je po razlagi gospoda Hoffmana, da je razen izrečenega namena imel še drugega, ki ga je osebno zanimal. Sklenil sem izrabiti tako priložnost; imel bi v njem močnega in previdnega pomočnika. Uganil sem njegove skrite namene, ki so jih poznejši dogodki potrdili.

»Obljubil sem mu sodelovanje, kolikor je bilo odvisno od mene, da bi meščanstvo ostalo mirno pri pogrebu; postavil sem pogoj, da bi se straže in agenti policije vsake vrste ne pokazali med pogrebno ceremonijo in da bi aretiranci prejšnje noči bili izpuščeni. Komisar mi je obljubil vse, kar sem zahteval. Izvršil je prvi po-

---

(*) (Zaradi stališča, ki ga je prevzel liberalni minister Giskra oz. dunajska vlada, J.M.).

goj, a drugega ne. Aretiranci pa so bili izpuščeni nekaj dni pozneje in ni prišlo do procesa; tudi drugače niso bili nadlegovani.

»KO JE KOMISAR ODŠEL, SEM DAL POKLICATI ŠEST ALI OSEM MLADENIČEV OD ONIH, KI SO BILI NA GLASU, DA SO IMELI V OSMIH DNEH PRED ŽALOSTNIM DOGODKOM SESTANKE V KAVARNI CHIOZZA, KJER SO KAZALI NAMEN V PROVOKATORSKEM SMISLU POSTAVITI SE Z OROŽJEM PO ROBU DEMONSTRACIJAM KMETOV IN SO TAKO RAZDRAŽILI DEL LJUDSTVA K IZGREDOM IN SOVRAŽNIM DEJANJEM. Prišli so, opisal sem jim položaj in deloma navalil nanje krivdo za pokol v predhodnem večeru, poudaril sem zanje precej ponižujočo okoliščino, da med dvema mrtvima in 34. ranjenci ni niti enega izmed njih, ki so se v prejšnjih dneh bahali, da bodo z orožjem držali v šahu 'kmete in policijske straže'. Poudaril sem, da med stražami in okoličanskimi miličniki ni niti enega ranjenca ter da so oni sami nepoškodovani, a tudi da med njimi ni bil nobeden aretiran. Jasen dokaz, da so pravočasno zapustili torišče z orožjem in prtljago. Spomnil sem jih na svoja večkratna opozorila, ki sem jih jim v osmih dneh poslal po prijateljih, in jim prikazoval nevarnosti, katerim je šlo mesto nasproti; zaman sem jih bil prosil in rotil, naj jenjajo ščuvati mladino in ljudstvo k nepremišljenim dejanjem. Rotil sem jih, naj bodo naslednjega dne mirni, ter rekel, da bodo odgovorni za žalostne dogodke, ki bi se lahko ponovili. Prepričal sem jih; kazali so se skesane za storjene nadloge in eden, morda najbolj nepremišljen, neki M., se je jokal.« (Podč. J.M.)

Istočasno je treba brati IL CITTADINO tistih dni. Tudi če smo ga že precej brali; ker tam tiskane liberalne besede so z zgornjimi v protslovju, a skupno oznanjajo, kje je krivda.

Rezka moč Hermetovih naklepov mu je pomenila osebni alibi. Razsvetlila je tudi sokrivce brez vsake možnosti umika in kazanja na slovensko okoličansko »čredo«

kmetov (a) (b) — na »panslaviste« (c) (d) — »klerikalce« (e) — »proletarce« (f) — t. j. na Slovence celega Trsta n okolice.

Hermet je osebno sprožil izgrede pri natlačeni galeriji, pripravljeni s petardami, 10. julija 1868. (Gl. ZALIV 46-7/1974, str. 41). (Za petarde — 'kuglice razmetalke', gl. SLOVENSKI PRIMOREC, 26.7., str. I./1).

Tudi drugače je znal Hermet pokazati svojo »legalnost« :

a) VERB. SED. CONS. 1865 (II. del), str. 9/I. in II. seja 18. novembra 1865:

Zdi se, da je volilni komisiji prinesel glasovnico sin bolnega kmeta. Glasovnica je bila v redu. (Okoličanski volilci so lahko volili tudi ustno, J.M.). Izvoljen je bil Giuseppe Primosich v IV. okrožju (Barkovlje, Greta, Rojan). Proti mnenju občinskega svetovalca, notarja dr. G. Corrada de Platnerja, je komisija za overovljenje volitev v okolici predlagala volitev kot neveljavno.

Tedaj je bil Hermet sledečega mnenja (str. 10/I.): »*Nepravilnost je ugotovljena* (volilci so morali priti osebno pred komisijo, J.M.); *in VSAKA* nepravilnost *ima za posledico razveljavljenje volitev*. Zaradi teh razlogov, (*) ki se mi zdijo jasni in upravičeni, *volim s komisijo*«. (Podč., J.M.)

b) VERB. SED. CONS. 1868, str. 221/I. n II. ter 222/I. in II. — seja 30. aprila: 1868:

Hermet je predložil interpelacijo, »ali se je res pripetilo pri volitvah, da se ni neki volilec morda zaradi bolezni ali druge zapreke potrudil po stopnicah v dvorano, pripravljeno za volitve, ampak je komisija šla dol za prevzem glasovnice od volilca, ki je bil v kočiji.«

Stvar je obravnavana precej na dolgo tudi, ker ni bil

V.S.DIETA 1868 — (a) (b) str. 55/I. in 74/II. — (c) (d) str. 42/I. in 51/II. — (e) str. 44/I. — (f.) str. 81/I. Žaljiva beseda pri (a) in (b) je namenjena nekdaj potrebni in opevani okoličanski milici.

(*) Šlo je tudi za neko drugo izvolitev.

prisoten predsednik omenjene volilne komisije, ki bi dal tozadevne informacije. Zaradi manj kategoričnih besed, kakor smo jih »navajeni« od Primožičevega dogodka, se zdi, da je Hermet celo zadevo že poznal. Posegel je v diskusijo tudi svetovalec Machlig.

Nato je Hermet izjavil »Neglede na vprašanje dostojanstva menim da je stvar nepravilna, in kar se tiče predloga (komisije, J.M.), mislim, da ni druge poti, kot onemogočiti izvolitev.«

Šlo je za odobritev izvolitve v I. mestnem okrožju gospoda Schröderja za člana občinskega sveta.

Javil se je k besedi svetovalec Wollheim in povedal, da je on bil član volilne komisije, ki je sprejela glasovanja, in da sta »spodaj« v kočiji bila gospoda VARDACCA in REVOLTELLA.

Župan je nato vprašal občinski svet, ali naj se imajo besede svetovalcev Hermeta in Machliga kot formalen predlog ali opozicijo proti legalnosti imenovanja.

Spet se je javil Hermet k besedi, da razjasni zadevo, vsaj v smislu njegovega namena: »meni se zdi, da je v tej zadevi zadosten razlog za infirmacijo volitev; a jaz nisem izrazil nobenega predloga in ostane v veljavi samo predlog komisije. Tudi gospod Machlig ni kaj drugega predložil.«

Po teh besedah povabi župan občinski svet, naj izrazi svojo odločitev: »Prosim, da vstanejo gospodje, ki odobravajo imenovanje gospoda Kristjana Mateja Schröderja za člana sveta.«

(Adoptirano z enodušnimi glasovi).

In enodušni glasovi nam razodenejo, da je vstal tudi Hermet, ki je tako toplo ljubil legalnost proti Slovencem. Quos licet Jovi... !

*

Vzrok je bil enostaven.

Hermet je bil generalni agent in ravnatelj dunajske Zavarovalne družbe »La Fenice« (Phoenix) za morski, rečni in kopenski prevoz blaga, proti požarom ter za življenje oseb, za Trst, Gorico, Reko in Ogrsko Primorje, Istro, Dalmacijo, Beneško, južni Tirol, Mantovo, Ancono in Marche.

VARDACCA je imel Import-Export raznega blaga;
REVOLTELLA je bil bankir in trgovec z lesom in drugim blagom.

Oba sta bila morda najbogatejša trgovca v Trstu.

(dalje prihodnjič)

BIBLIOGRAFIJA XVII

Če ime kraja tiskarne ali založništva ni označeno naj se bere Trst.

(162) AST (*) — Pol. Ris. 1868. Busta 61. Fasc. 4. — No. 1488, dd. 20.7. — Relazione Achtschin al Trib. Prov. circa vari testimoni, spostamenti di Rodolfo Parisi, maltrattamenti a persone del territorio ecc.

(163) AST — Pol. Ris. 1868. Busta 62. Fasc. 1. — No. 1555, dd. 26 7. — Informazioni Achtschin al Trib. Prov. circa la giacca indossata dal Parisi la sera del 13.

(164) AST — Pol. Ris. 1868. Busta 61. Fasc. 4. — Atto del Trib. Prov. No. 823/5418, dd. 20.7. — Dott. Kuscher rimette alla Dir. di Pol. decreto di perquisizione dell'abitazione Rieter in via Torrente.

(165) AST — Pol. Ris. 1868. Busta 61. Fasc. 4. — No. 1500, dd. 21.7. — Achtschin restituisce al Trib. l'ordine di perquisizione, essendo famiglia *Ritter de Zahony* (e non Rieter) assente. Comunica pure nomi degli altri inquillini ed accenna ad uno dei fratelli Levi.

(166) CASTELLANOVICH Antonio — Nuova guida topografica della Città e suburbio di Trieste — Tipogr. Herrmanstorfer, 1879, str. 77 (tab. št. 1196). (Hiša Bryce, ima dva vhoda).

(167) MAINATI don Giuseppe — glej Giusto Buttignoni: »1813-1913 A San Giusto cento anni fà«. Tipogr. Mosettig (1913?), str. 15, 18 in 22.
CRATEY Antonio — Perigrafia — Tipogr. di G. Weis, 1808, str. 44.
LÖWENTHAL Jakob — Geschichte der Stadt Triest — II/120. Oesterr. Lloyd, 1859.
HERMET Francesco — Memorie autobiografiche — v »La Porta Orientale«, febbraio 1933, str. 121. Soc. Editr. Mutilati e Combattenti.
ROSAMANI Enrico — Vocabolario Giuliano — Cappelli Edit., Bologna, 1958, str. 548/I. (Lodogno) in 544/II. (lipa).

(168) HERMET Francesco (Società Filarmonico-Drammatica) — Memorie per cura di un socio filodrammatico, str. 10. Stab. Tip. G. Caprin, 1884.

(169) AST — Pol. Ris. 1868. Busta 61. Fasc. 4. (oppure Busta 62. Fasc. 1). Giornale umoristico-democratico »Sor Bortolo Tacchi«, No. 20 del 3 Agosto 1867, seconda pagina. Giornale di Giuseppe Caprin.

(170) KISVARDAY Ed. — Guida topografica degli stabili della città di Trieste. Tip. Herrmanstorfer, 1863, str. 69.

(*) AST = Archivio di Stato Trieste - Državni arhiv Trst.

DODAJ!

V »Zalivu« 56-57/1976, str. 206 naj bralec, prosim, doda k didaskaliji pod sliko ščedenskih kmetic: Priganjale so svojo sličke s klicom: »Àri, àri!«.

J. M.

BORIS GOMBAČ

TRŽAŠKO PRISTANIŠČE IN NJEGOVE PERSPEKTIVE

Marsikateri tržaški politik, sindikalist in gospodarstvenik je razočaran zaradi neuresničitve želja in upov, ki jih je gojil, čeprav iz različnih razlogov, kot so na eni strani gospodarske koristi ali pa na drugi strani politična moč strumentaliziranja živahnega pristaniščnega operativnega vsakodnevnega življenja.

Na žalost odprtje sueškega prekopa ni doprineslo pričakovanega trgovskega elana, ki ga potrebuje tržaško pristanišče, da bi se izmazalo enkrat za vselej iz žalostnega vsakodnevnega životarjenja, v katerega je zdrknilo leta 1967 po izraelsko - egipčanski vojni. Takrat so na en mah izginile vse pomorske povezave z Indijo, Perzijskim zalivom, Vzhodno Afriko in Daljnim Vzhodom, ki si jih je tržaško pristanišče pridobilo v desetletjih neutrudnega, požrtvovalnega dela v prid krajevnega gospodarstva.

Spremenjene gospodarske razmere in pogoji v deželah gospodarskih partnerjev tržaškega pristanišča, libanonska državljanska vojna, ciprska tragedija ter svetovna gospodarska kriza, ki je brez dvoma hujše prizadela države v razvoju, so pripomogli k temu, da si tržaško pristanišče s težavo utira pot novega razvoja. K temu naštevanju tragedij pa moramo dodati še smrtnonosni in uničevalni potres, ki je zajel našo deželo 6. maja letos in hudo poškodoval edino, čeprav pomanjkljivo, a vendarle uporabno staro železniško povezavo Trsta s srednjo Evropo. Trbiška železniška proga je po zadnjih potresnih sunkih slabo uporabna in tudi nevarna.

Jasno je, da je v takšnih pogojih pristanišče, ki je v službi tujega blaga in je 100% odvisno od političnih in gospodarskih pogojev na mednarodnem področju, ker ne razpolaga z lastnim industrijskim zaledjem, kot npr. Genova s Turinom in Milanom, nezavarovano in najhitreje podvrženo vsem neprilikam, čeprav se preko njega izlivajo v državne blagajne milijarde dragocenih tujih deviz.

Da bi se tržaško pristanišče vsaj delno zavarovalo pred gospodarskim nihanjem zahtevajo tukajšnji sindikalni in gospodarski krogi, naj se uvedejo tudi za tržaško pristanišče ugodnosti, ki so jih deležna nemška pristanišča po rimski pogodbi med deželami članicami enotne gospodarske skupnosti, saj je, kot smo že prej omenili, tržaško pristanišče po drugi svetovni vojni ostalo brez lastnega zaledja. Poleg tega mednarodnega ukrepa pa zahtevajo in zagovarjajo krajevni gospodarski in sindikalni operaterji integracijo treh deželnih pristanišč ter njihovo operativno razčlenjenost in specializacijo v splošnem okviru sodelovanja vseh jadranskih pristanišč obeh sosednih držav.

Do integracije treh deželnih pristanišč bi moralo priti preko deželnega pristaniškega sistema na podlagi državnega zakona o državnem pristaniškem načrtovanju. Žal pa do danes po neštevilnih srečanjih in pogovorih med krajevnimi sindikalnimi in gospodarskimi krogi ter rimsko osrednjo vlado ni prišlo do razčiščenja, čeprav bi morala po ustavnih določilih prevzeti dežela skrb za pristaniško politiko in prevoze sploh in to seveda v okviru državnega pristaniškega zakona, ki žal ni bil še izdelan.

V pričakovanju »okvirnega pristaniškega zakona« pa je vlada izdelala za italijanska pristanišča tako imenovan Načrt 80, ki poleg drugega predvideva 160 milijard lir naložb za obdobje 1973-77. To pa je le kapljica v morju, če pomislimo, da je ta vsota namenjena vsem 140 pristaniščem, medtem ko so Holandci dodelili samo enemu pristanišču skupnih 400 milijard.

Jasno je, da ob tem pomanjkanju kapitala, namenjenega v investicijske namene za obnovo pristaniških struktur in gradnjo prepotrebnih vezi, ki so življenjske važnosti za celotno deželno gospodarstvo, pristanišče ne more kljubovati konkurenci, ki mu jo delajo jugoslovanska pristanišča, severno evropska pristanišča ter celo v bližnji bodočnosti sovjetsko pristanišče na Daljnem vzhodu Vladivostok, ki bo povezano z evropsko celino s podvojitvijo transibirske železnice v predvidevanju naraščanja prekomorskega prevoza s kontejnerji.

Edino, kar lahko nudi danes osrednja rimska vlada

tržaškemu pristanišču, so carinske olajšave pri uvozu kave, tako da je postal Trst komercialni evropski center za kavo, ter pravico do vnovčenja pristojbin glede na izkrcanje surove nafte s strani družbe SIOT, ki je zgradila v dolinski občini ogromne naftne hranilnike. Videti je pa, da bo Trst kaj kmalu izgubil prednost pri uvozu kave, saj se je večina gospodarskih in političnih predstavnikov Genove izrekla, da bo prisilila ministra za mornarico, ki je za to kompetenten, da se odvzame to prednost tržaškemu pristanišču.

Da bi tako tržaško pristanišče ne utonilo v morju dolgov, kot se je že večkrat zgodilo v njegovi večstoletni zgodovini, je naša dežela prevzela pristanišče v svoje roke in mu v pričakovanju državne pomoči nudila politično ter finančno kritje. Jasno pa je, da ima dežela pri tem vezane roke, kot se je zgodilo na primer pri gradnji avtoceste Videm - Trbiž, ko je parlament z nepričakovanim odlokom v zvezi s splošno gospodarsko konjunkturno politiko prepovedal vsako nadaljnjo gradnjo avtocest. Zadeva pa je še hujša, ko gre za mednarodne stike in pogodbe, kajti tržaško pristanišče, ki se želi projecirati v osrčje Evrope, ne more preko tega, da se ne poveže z drugimi prometnimi evropskimi vozli ter sistemi.

Pri vseh teh dejstvih pa je na žalost videti, da bodo deželne politične, sindikalne ter gospodarske sile še dolgo tarnale in potovale v Rim dokazovat srednje-evropsko vlogo tržaškega pristanišča.

Saj je prišlo prav na seminarju, ki ga je organizirala na tržaški univerzi Fakulteta za prevoze, do ostrega spopada med deželnimi pristaniškimi organizacijami in rimskim predstavnikom prav glede decentralizacije pristaniških uslug ter ustanovitve deželnega pristaniškega sistema.

Sindikalne organizacije pristaniških delavcev so prve spoznale — in te njihove zahteve je dežela sprejela v celoti — da je mogoče rešiti tržaško pristanišče ter deželno gospodarstvo ob faraonskih načrtih prometnega razvoja drugih evropskih držav le s tem, da se povežejo tri deželna pristanišča Trst, Tržič ter Porto Nogaro v eno edino operativno celoto ter se vsakemu pristanišču pode-

li določeno specializacijo na podlagi krajevnih zahtev in potreb. V tej perspektivi enotnega deželnega pristaniškega sistema bi se lahko dežela vključila v evropski prevozni sistem in to na vzhodu preko tovornih postajališč po skoraj dograjeni slovenski avtocesti ali pa v bodočnosti po rečni poti preko Soče - Save - Donave do Črnega morja; na severu z dograditvijo predora pod Monte Croce Carnico, avtoceste Videm - Trbiž ter podvojitve trbiške železnice z železniškim tovornim postajališčem pri Cervignanu z dnevno zmogljivostjo 3000 vagonov; in končno na severozahodu z vodnim prekopom Trst - Benetke in naprej po avtocesti Alemagna do Brennera.

Pri vseh teh odprtih vprašanjih pa ostaja še uganka prisotnosti in vključitve slovenskega manjšinskega življa v celotno problematiko ter njen harmonični razvoj.

Uresničitev tovornega postajališča pri Fernetičih, dograditev hitre ceste od VII. pomola do trbiške ceste po dolinski občini ter kraški planoti, razlaščanje zemlje ter zaposlovanje slovenskih ljudi so problemi, s katerimi se bodo morale soočati sindikalne organizacije delavcev, politične sile ter delodajalci.

ALEKSANDER ROJC

OB DESETLETNICI SMRTI IVANA GRBCA

Kadar govorimo o Ivanu Grbcu, govorimo o osebnosti, tesno povezani z glasbeniki, ki zaključujejo čitalniško dobo; spada torej v generacijo skladateljev, ki so dvignili zborovsko kulturno raven in ustvarjali avtohtono slovensko glasbeno tradicijo.

Grbec se je rodil v Ščedni leta 1889. V letu 1908 je diplomiral na koprskem učiteljišču, od leta 1923 do 1928 pa je v Trstu študiral kompozicijo pri Antoniu Smaregli. Leta 1930 se je preselil v Zagreb, kjer je v razredu profesorja Blagoja Berse diplomiral iz kompozicije na Glasbeni akademiji. Istočasno je pomagal Srečku Kumarju pri urejevanju »Grlice«, revije za mladinsko petje, in z njim ustanovil glasbeno šolo. Leta 1934 najdemo Grbca v Vukovarju, kjer je z Janezom Gorenškom vodil glasbeno šolo. Pred izbruhom druge svetovne vojske se je vrnil v Trst, kjer je poučeval, pisal in vodil otroški pevski zbor. Umrl je pred desetimi leti 24. septembra 1966.

Najprej bomo podčrtali Grbčevo zbirateljsko delo na področju ljudske pesmi. Že leta 1909, to je takoj po opravljeni maturi na učiteljišču, ga zasledimo kot sodelavca dr. Karla Štreklja v času, ko je izhajala zbirka Narodnih pesmi Slovenske Matice. »... Grbec je zapisoval besedila zelo natančno kakor človek, ki razpolaga z zelo tankim posluhom za zvočno podobo narečja...« piše Pavle Merkù v predgovoru Ljudskim pesmim Ivana Grbca (1) in tako nadaljuje: »...Mimo količine (194 pesmi z 69 napevi, 22 pregovorov, 10 izrekov, 39 metafor, čez 30 narečnih izrazov...) bi rad poudaril tehtno kakovost zbirke. V njej so zapisi nekaterih starih pripovednih pesmi, ki so s tem prvič izpričane v tržaški okolici in to še pred šestdesetimi leti; nekatere pesmi so nedvomno, druge verjetno unikati; narečne oblike teh pesmi so zapisane kar se da natančno, isto velja za narečne izraze... napevi so zapi-

sani skrbno; predvsem pa je treba pohvaliti znanstveno natančnost, človeško skromnost in kulturno odgovornost človeka, ki je znal skrbno zapisovati vse brez predsodkov in tabujev. Komaj monografska študija o ti zbirki in primerjalna analiza njenega gradiva bi lahko do kraja pribili, kolikšna je Grbčeva zasluga in kolikšna je vrednost posameznih zapisov in celotne zbirke...« (2)

Merkù, ki urejuje Grbčevo zapuščino, je izdal pri Društvu slovenskih skladateljev, katerega je bil Grbec član, dva zvezka samospevov, ki so mogoče njegova najbolj sveža in posrečena dela. »... Nič ni v njih banalnega in poceni, povsod se je mojster varoval pred šablono in v vsak samospev je vnesel iskro doživetja in ustvarjalne milosti...«, (3) piše Merkù o teh samospevih.

Grbec je napisal mnogo otroške glasbe. Njegovo najbolj znano delo je mogoče scenska glasba za Ribičičevo pravljico »V kraljestvu palčkov«. Če analiziramo njegovo kompozicijo, moramo povedati, da se Grbec obrača na kompozicijski stil pozne klasike in zgodnje romantike. Njegove skladbe ne prinašajo kromatičnih novosti, ampak so povsem tonalne; moramo mu pa priznati svežino in prijetno melodijo. Iste karakteristike bomo zaznali v Sonatini *za klavir v 4 stavkih iz leta 1933, kar pa je v* Sonatini *novega, je prepletanje srbskih ljudskih tem.*

Mimo te edine instrumentalne skladbe je Grbec posvetil vso pozornost človeškemu glasu. Omenili bomo »Troglasno otroško mašo« za otroški zbor na staroslovansko besedilo, ki jo je izvajal znameniti zbor »Trboveljski slavček«. Maša je nedvomno eden vrhov v Grbčevi ustvarjalnosti, mogoče tudi ena najboljših kompozicij v naši nabožni literaturi. Upamo le, da jo bomo kdaj slišali. Mimo številnih drugih otroških skladb, je Grbec pisal še veliko zborovske literature.

A o Grbcu bi lahko še govorili: o njegovih zaslugah za slovensko šolo, o njegovi Pesmarici, ki je bila dolgo vrsto let v rabi na naših šolah...

Grbec je bil torej živo prisoten v slovenskem kulturnem prostoru skoraj celih 50 let: mislim zato, da bi bila

objavljena monografija o Ivanu Grbcu ne samo muzikološko zanimiva, ampak obenem konkreten doprinos za spoznavanje in osvetlitev naše zgodovine.

---

(1) I. Grbec, *Ljudske pesmi*, uredil P. Merkù, Trst 1971, str. 6.
(2) I. Grbec, Ljudske..., cit., str. 11.
(3) P. Merkù, *Samospevi Ivana Grbca*, v Koledarju Goriške Mohorjeve družbe za leto 1968, str. 66.

■

K NAŠI ANKETI

Videti je, da je k anketi o naših časnikih, ki smo jo objavili v 56.-57. številki revije, potrebno dodati nekaj dopolnilnih vrstic. Prva pripomba je ta, da na postavljena vprašanja trije levo usmerjeni anketiranci niso odgovorili. Ob tej ugotovitvi uredništvo poudarja, da mu je žal, da se marsikdo Zaliva *boji, kar je glede na pretekle izkušnje celo razumljivo, čeprav ne opravičljivo; nič pa uredništvo ne more proti temu dejstvu, da namreč levičarji niso za dialog. Revija je od samega začetka odprta vsem, pa bi zato tudi novim zagovornikom pluralizma ne smela biti tuja.*

Drugo, kar uredništvo želi podčrtati, je to: ob pomanjkanju dela levičarskih odgovor na vprašanja so prišla bolj do izraza mnenja tistega kroga, ki je vso povojno dobo zapostavljen, če ne celo ignoriran v edinem slovenskem dnevnem glasilu v Italiji. Če pa vzamemo v poštev, da je nova krovna organizacija, ki je v zadnjem času nastala, zbrala pod svoje okrilje nebroj društev, lahko vsakdo ugotovi, da se »Primorski dnevnik«, samozvani nadaljevalec »Edinosti«, do tega dela prebivalstva, ki je vse prej kot maloštevilno, vede kot večinska družba do slovenske manjšine; tako da je dodeljen temu številnemu delu slovenskega življa pravzaprav status manjšine v manjšini!

Zato je prav, da je naša anketa posredno potrdila ta zgodovinski greh.

Ur.

ALOJZ REBULA

SLOVENSKI LOVOR
Od Rossettija do Verdija

Slovensko morje v gledališču Rossetti, na tisti znameniti večer Cankarjevega I d e a l i s t a. Kakršno se v sam Kulturni dom še ni zlilo, kakor se zdi. Pa se ne bi zlilo vanj niti, ko bi jo bil primahal z ljubljanskih Žal živi Cankar. Bodimo torej iskreni: gledališča Rossetti ni napolnila samo slovenska zavednost ali slovenska kulturnost, ampak v kdove kakšni meri tudi slovenski kompleks.

Kljub temu ostaja dejstvo, da je bil tisti večer za slovenski Trst praznik. Ne toliko zato, ker je v tistem prarimskem drevoredu prvič v zgodovini spregovoril v italijanščini naš Ivan. Bolj je bil praznik zato, ker je spregovoril na takšen način, da je lahko s pridom prisluhnil tudi Dantejev potomec. Saj je lahko tisti večer zaslišal človeško besedo, univerzalno od tečaja do tečaja. Izrečeno iz neke trpljenjske nabitosti, kakršne sam v svoji latinski radoživosti ni preveč vajen. Čutili smo: Cankar je prevzemal. Ne s kakšno folkloro ne s kakšno dialektiko, ampak s silo resnice, ki je bruhala iz njega. Z vero v pristnost, onkraj vseh ideoloških dialektik, onkraj vseh konzervatizmov in progresizmov.

Da je italijanska tržaška provinca zmogla kaj takega, je zasluga Fulvija Tomizze. Prav s tem, da je po tolikšnem ignoriranju in zamolčevanju od strani dosedanje italijanske kulture v Trstu on prvi zaznal in z vsem spoštovanjem do besedila odrsko uveljavil težo Cankarjevega sporočila, je mimogrede izmeril tudi razmak, ki ločuje njegovo človeško in umetniško obzorje od okolja, v katerem se giblje. Slovenska kultura mu bo vedela svojo hvaležnost za storitev, ki ni samo kulturna, ampak v okolju, v katerem se slej ko prej merimo z dveh okopov, enostavno človečanska.

* * *

Je za slovensko kulturo pomenil večji prodor Cankar v gledališču Rossetti ali Merkù v gledališču Verdi? Kljub nasprotnemu videzu se skoraj nagibljem k mnenju, da je bil prodor opere — K a č j e g a p a s t i r j a — večji dosežek, vsaj na ravni miljejske psihologije. Saj je tudi Cankarjev Martin Kačur vdrl v hišo, ki je za tržaške Italijane odeta v nekakšno domoljubno sakralnost. Toda sakralnost operne hiše tam pri morju ima še eno izrazito razsežnost: recimo razredno, tako da se tam domoljubna elitnost spaja z družbeno. Loža v Verdiju je doslej blestela ne samo na kraju neke patriotične uveljavitve, ampak še bolj na vrhu nekega družbenega vzpona v tem nemističnem mestu, v katerem je denar veljal vsaj toliko kakor domovinsko čustvo.

V to sakralnost, tako tujo našemu do nedavna rustikalnemu in proletarskemu slovenstvu, se je ustoličil Pavle Merkù. Ne s kakšno rokohitrščino, preračunano na več ali manj mondeni efekt, ampak z delom, za katerega je bilo treba garaškega navdiha in navdihnjenega garanja. S problematiko, ki nas je potopila v bivanjsko grozo veka, ki se nam izteka v atomskem somraku. Z glasbenim izrazom, razpetim v imenitnem ustvarjalnem loku od našega ljudskega melosa do zadnjih prijemov moderne glasbene a r s p o e t i c a. V prepričljivem sozvočju s trepetajočo sanjsko snovjo libretistke Svetlane Makarovič. V razkošnem scenskem okviru prividnih barv in živali Klavdija Palčiča.

Dva tržaška večera torej, okrašena s slovenskim lovorjem, od drevoreda do morja: po njih ne bi smelo biti v Trstu težje biti Slovenec.

VINKO OŠLAK

LISTI IZ DNEVNIKA 75-76

25.12.75

Polnočnica se mi je zazdela kar malo poganska. Pred cerkvijo polno avtomobilov — v cerkvi pa jaslice z osličkom, volom, ovcami... Če bi Kristus sam prišel k tej maši, se mi zdi, da bi vzel pipec in porezal zračnice, miličnikom pa naročil, naj poberejo dovoljenja. Maša, ki je zreducirana na simbol, me ne zadovolji. Kristusova zadnja večerja je bila resnična večerja, kalorična... In daritve prvih kristjanov so bila prav tako resnična použivanja skupnih dobrin; vsem enako. Prehod na simbol v obliki hostije pa je omogočil, da sta enakost in krščansko bratstvo samo še paradni gesti; doma pa vsak zase povečerjamo, kakor smo čez dan uspeli nagrabiti. Ko je maše konec, ko se ljudje usujejo iz cerkve, zapokajo in zasvetijo petarde. Tudi v tem ni nič Kristusovega. Ni prišel na svet s pokom in bliskanjem, ampak z obljubo miru in blaženosti. Smodnik in evangelij ne gresta skupaj, tudi v petardi ne! In kdo to počne? Tisti, ki mu je duša nema in ne more v sebi zadostno hvaliti Njegovega prihoda. Zato vzame vžigalico in prižge smodnik, da govori namesto duše... Tako se začne klerikalizem; iz nemih, pohabljenih duš!

27.12.75

Listam po starejših številkah *Zaliva*. Pri Pahorju me čudi nekoliko nesuvereno (a človeško zelo razumljivo) navdušenje, ko se je posrečila kakšna objava *Espritu* — in iz tega izpeljana misel o dobičkih za slovenstvo in še posebej za Trst. Prvič: *L'Esprit* ima zanesljivo manj naročnikov, kot kakšen srednje velik tovarniški časopis. Res je, da ima izbrane bralce: toda ali je njim sploh v odrešitev kakšna slovenska veščina iz Trsta? Bralcem tovarniškega lista pa bi bila! Zdi se mi, da je edina mož-

na in učinkovita podlaga pisateljske suverenosti vera, da vselej, kadar pišeš, pišeš v polno, v nam še nevidno kozmično objavo, ki je še vse kaj drugega, kot vse francoske revije skupaj. Spet se moram spomniti dr. Sušnika, ko mi je med vožnjo z Glazerjevega pogreba dejal: — Pišite v nebo — ko sem pred njim obupaval, da je literatura tako brez moči in da nimam kam in komu pisati.

1.1.76

Z ženo sva si pripravila nepozaben novoletni večer. Za kosilo nič; za polnočno večerjo pa nekaj francoske solate, kos orehove potice, liter vina, kavo. Čisto zadosti za enega najlepše preživetih novoletnih večerov. Celo televizija ni bila najslabša. Za kakšnih šest, sedem tisočakov nadvse imenitno bedenje; brez glavobola, utrujenosti, težkega želodca, nesramnih pijancev...

13.1.76

Iz Hermana Kestena *(Otroci Gernike)* si izpišem dvoje misli: »Je že tako z ljudmi, četudi bi se devet desetin zemlje pogreznilo, bi se ostala desetina kmalu pomirila. Ljudje gredo skozi življenje, kakor da spijo. Ali ni sredstev, ki bi jih prebudilo?« Čeprav se z avtorjem povsem strinjam, imam neki pomislek. Denimo, da vsi skupaj ne bi bili tako topi, tako brezčutni; ali bi sploh mogli prenesti življenje — pa če računamo samo na tisto trpljenje, ki je brez človeške krivde? Bi bilo potem sploh še pošteno: biti eno samo minuto vesel? Zdi se mi, da ni toliko tragična tista splošna neobčutljivost: tragično je to, da človeško top odpoveš takrat, ko pokažejo dogodki s prstom nate; zdaj TI ravnaj! Z vsemi bolečinami sveto more sočutiti samo ON, ki ima srce čez ves svet. Naše pa je, da se prebudimo vsaj takrat, ko pride naša »šansa«; ko smo osebno in scela nagovorjeni.

In še druga: »Najboljši in najslabši ljudje segajo preko vseh meja. In le preprosti ljudje se razlikujejo po narodnostih. Le povprečnost je nacionalna.« Res je: mogočno drevo se z vejami razrase tudi čez mejo. A s koreninami ostaja, kjer je, le da globlje. Narodne biti ne moremo zaobiti; lahko jo samo presežemo — a zato se mora-

mo globlje zakopati v njo. Kozmopolitstvo naj bo dodatek, ne pa nadomestek. Iskati planetarno čutenje in mišljenje — a ne izkušati hkrati iz naroda, je kakor bi se iz osnovne šole vpisal na univerzo.

15.1.76

Če bi hoteli razložiti človeka samo iz naravne podstati, bi morali pojasniti tudi to, zakaj samo človek od vseh živih bitij venomer hodi vstran od svoje biološke težnosti. Zakon živih bitij je tak, da le-ta storijo vse, da bi ohranila sebe in vrsto. Le zakaj se potem človek srečuje z občutkom in mislijo, da je ta svet in življenje na njem nekaj pomanjkljivega in nezadostnega — in ga taka misel velikokrat pritisne ob sam zid samomora. Odkod občutenje, slutnje in pomisleki, ki zmanjšujejo naš biološki zalet in prilagoditveno sposobnost? Iz narave vidimo, da imajo vsa živa bitja samo take potrebe, ki jih načelno lahko zadovoljijo. Pravzaprav vsi čutimo potrebo po tistih snoveh, ki so že prej v nas samih: v hrani, pijači, toploti, zraku... in ko se v človeku utrne iskra invencije in razuma, si zaželi še razumskih ter inventivnih tvorb. A od kod mu očitna žeja po absolutnem, po dokončni osmislitvi, če te »dobrine« nikjer ni? Kajti če je ni, je ta žeja protinaravna, razkrojevalna in morilska. Hrepenimo samo po stvareh, ki so, a še nismo v njihovi posesti. Ljudožerci ne hrepene po televizorjih in hladilnikih, ker ti predmeti niso nagovorili še nikogar od njih. Civilizirani ljudje ne hrepenimo več po človeškem mesu, ker nas tudi to ne nagovarja več. A vsi, v vsej pahljači civilizacij, od davnine človeškega, hrepenimo po izmiritvi z uganko bivanja, po osmislitvi v neskončnem — torej nas to nagovarja, realno biva!

16.1.76

Zlata je vredna misel Josepha Ratzingerja: »Vsak človek ima v svojih rokah vero samo kot 'symbolon', kot nepopoln in odlomljen del, ki more svojo enoto in celoto najti samo v sestavi z drugimi; samo v *symballein*, v povezanosti z drugimi, more priti tudi symballein z Bogom, združenje z Bogom.« Čeprav Ratzinger iz te misli izpeljuje

zahtevo, da je vero mogoče izpolniti samo v cerkvenem občestvu, vidim v njej še drugo razsežnost. Lahko namreč pomeni, da nobenemu posamezniku in celo nobeni organizaciji, narodu, cerkvi, ni bilo dano vse pričevanje. Pri vsakomur ga je nekaj. In zadnji čas je, da se nehamo med seboj prepirati, čigavo razodetje je od Boga, čigavo pa je človeški izmislek. Očitno je, da so vsa razodetja po svojem jedru od Boga. A nobeno ni tako celostno, da bi pritegovalo vse ljudi. Poiskati in pridružiti moramo ta delna razodetja, ki si oporekajo samo v govorici in folklornih pritiklinah; v globini pa izražajo isti nagovor. Zato smo si potrebni; zato ni dosti, da se prenašamo — potrebna nam je odkrivajoča in povezujoča moč ljubezni. To bi utegnil biti temelj iskrenega ekumenizma.

17.1.76

V kinu so vrteli veliki Chaplinov film *Veliki diktator*. V dvorani vsega dvajset ljudi. Nehote se mi ponujata dve predstavi naenkrat. Na platnu genialno smešenje diktatorske samovšečne poze in zavojevalne nespameti — v dvorani pa razočaranje, ko Chaplin - brivec, ki je zaradi zapletljaja moral nastopiti kot diktator, ni spregovoril milijonski množici v diktatorskem jeziku, s čimer bi si edino lahko ohranil življenje, ampak je izkoristil priložnost za klic k miru in spravi. Takšen jezik pa za današnje ljudi ni več spodbuden. Plemenita misel jih dolgočasi, kot je Pavel dolgočasil Atence. Spet imamo zrahljana tla za kakšnega norca, ki bo vrgel strupeno seme med ljudi.

Po kinu se trije zasedimo pri znancu do ene zjutraj. Najprej smo se, izhajajoč iz filma, pogovarjali o najglobljem človeškem segmentu, ki je pognal v nacizem, stalinizem, mac-chartizem in podobne koncentracije človeškega zla v tem stoletju. Našli smo skupni kriterij, ki so si ga določile vse naštete sile: moč. Realna fizična moč — in najkrajša pot do nje. Moč pa je »kriterij« narave. Imanence. Zato danes ves svet zbira moči za spopad med pristaši kriterija moči — in pa med onimi, ki jim je merilo svobodna človečnost. Znanca pravita, da je naša usojenost v tem, ker nimamo večstrankarskega sistema.

Ugovarjam. Stranke so še zmeraj oblast; sicer oblast, ki se v sebi izigrava in spletkari, tehta moč in taktizira, a oblast vseeno. Pristajam samo na neposredne interesne asociacije ljudi; brez kakršnihkoli sredstev prisile in seveda brez vsakršnega ideologiziranja. Rečeta mi, da bi to na današnji kulturni stopnji pripeljalo do brezvladja in popolne podivjanosti. Odgovorim, da je brezvladje zdaj. Zdaj, ko je vsa družbena zgradba opažena z zakoni in institucijami ter sredstvi prisile, nihče ne vlada. Vladati pa je mogoče samo nad svojo osebo — druge lahko le prisiljuješ. Tu je večni krog, ki ga je treba enkrat pretrgati. Vidva pravita, da se ne moremo prepustiti človeški spontanosti in samovladi, dokler ljudje ne dosežejo določene kulturne ravni; jaz pa pravim, da se kulturna raven niti za las ne bo premaknila, dokler je človeško obnašanje odvzeto notranjemu nareku in je podvrženo mehanizmu sile. Rečeta, da je to vse res, a da jima vseeno prija stanje zakonov in zavarovanosti, ker tako nista izročena samovolji ljudi, ampak sta pod relativnim varstvom sistema. Odgovorim: dobro; če nimata zaupanja v ljudi, da bi vama iz lastne vesti in pobude omogočili živeti vsaj tako dobro, kot vama zagotavlja prisila, potem priznajta, da živimo vsi skupaj neprimerno bolje, kot zaslužimo. Tako rekoč na moralni kredit, ki ga krijejo varnostne institucije. A kdor živi iz kredita, bo nekega dne odplaševal. Ponavadi ves znesek hkrati, z obrestmi vred. In to se, drugače, imenuje: vojna. Dvajset, trideset let se v ljudeh nabira neuresničeno zlo. Zlu pripada namreč še strah pred silo — in zato ždi skrito do zunanje sprostitve. In potem se ne moremo načuditi, kako more človek početi to, kar dela v vojni. Poskusite si to zgoščeno vojno zlo razporediti na trideset, štirideset let miru, pa bosta dobila življenje, ki ga s svojimi moralnimi kvalitetami zaslužimo. Zlo je kakor plin: če ga tiščiš in mašiš v lonec pri eni odprtini, bo udaril ven pri drugi. In delj ga zadržuješ, bolj bo eksplodiral, ko se ga nabere pravo mero. Vsakršna nasilna obramba pred človeško hudobijo je torej iluzija. Treba je zgodovinsko tvegati, se prepustiti človeški avtentičnosti in svobodni volji — ter začeti iz tega graditi od znotraj. Vsako dušo posebej. Tega pa je

zmožno samo evangeljsko verovanje, duh Gospodove pesmi, Osmero poti...

19.1.76

Rupel je v *Kulturnih diagonalih* razglašal današnji čas kot vsesplošno naklonjenost človeškemu osvobajanju, kar se v literaturi baje pozna po razposajeni živosti njenih junakov nasproti predvojnemu razdobju plašnih in zavrtih junakov. Ne glede na to, da je šlo za opazno mežikanje režimu, je takšna sodba, ki iz stilne raznovrstnosti izpeljuje vsesplošno demokratiziranje, dokaj majava. Velikokrat je stilistično razgrajanje in sprevračanje samo tolažilni nadomestek za nemoč v vsebinskem iskanju. In sodobna živahnost literarnih junakov nasproti zamorjenosti starih, je lahko spet le zunanje poskakovanje in veseljačenje, ki naj prikrije notranjo zavrtost. Glede demokracije sem nasploh prepričan, da ni v večji meri odvisna od ustanov in uredb; saj lahko zares demokratično čuteči ljudje popolnoma ignorirajo še tako tiranske uredbe — in nedemokratični ljudje lahko popolnoma izigrajo še tako demokratično zamisel. Demokracije se ne da »vzpostaviti«, ker ni nekaj zunanjega, organizacijsko spretnega; ampak je drža človeških src. Več je preplašenosti in težnje, da bi vse zavarovali z uredbami in sankcijami, manj je demokracije. In več je pripravljenosti, živeti pri odprtih vratih, se scela predati človeškemu elementu — tudi z rizikom zla — več je poguma in miru ob oziranju na končni smoter, več je tudi demokracije.

20.1.76

Znanca nisem mogel prepričati, da obstajajo tri različna gledanja sveta. Dvodimenzionalno, ki črpa vednost iz dnevnega časopisja in kuloarskih čenč, iz šol in tečajev. Hesse bi rekel: feljtonska publika. Teh ljudi je največ in doumevajo vsem rečem le površino, trenutni pomen. Zahtevnejše gledanje je tridimenzionalno, ker pod površino išče še zgodovinsko razsežnost vsakega pojava. Takega plastičnega zrenja so zmožni analitični in kritično odprti ljudje, ki jih ne zadovolji feljtonsko znanje, ampak pri vsem vrtajo v globino. Najvišje gledanje pa je

štiridimenzionalno, ki tri materialne dimenzie motri še »sub specie aeternitatis«. Šele četrta, transcendenčna dimenzija daje prvim trem pravo mero in vrednost. Šele v njej se lahko odrečemo nasilnemu poseganju v tek stvari. In le v njej ima vsako življenje enako nezamenljivo vrednost.

23.1.76

Revolucionarni namen vsebuje neko absurdno komponento. Revolucija razbije in ubija staro, da bi mogla narediti novo, ki bi bilo boljše. Vendar je v tem namenu usodno zamejena. Če je načelno treba razbiti vse včerajšnje institucije, ker zavirajo napredek, bi v končni konsekvenci morali pobiti tudi vse včerajšnje ljudi, ker so prav ti napredku največja ovira — in jih nadomestiti z novimi bitji, ki bodo lahko nosila novi svet. Toda to je nemogoče — in ta nemogočnost razveljavlja in smeši tudi vse drugo, k čemur si revolucija prizadeva. Drugi absurd v revoluciji je ta, da ljudje ne morejo dovršiti revolucionarnih dejanj, ne da bi se narava teh postopkov vgradila v njihovo osebo. Kdor je rušil, nikoli več ne bo tako gradil kot oni, ki tega ni počel. Destrukcija ima prav tako svojo inercijo, ki dela še potem, ko ne bi smela več delati. Svet lahko spremeni samo notranja revolucija, ki vzklije v vseh posameznih celicah družbenega organizma. Posegi od zunaj, celičnemu stanju navkljub, so samo krvoprelitja...

Če bi Gavrilo Princip ne izstrelil tistih fanatičnih nabojev, bi — če ne prej — po smrti F. J. Ferdinand reorganiziral Avstrijo v zvezno državo po nacionalnem principu. Slovenci, Hrvati in del Srbov bi tvorili k demokratični Evropi pridruženo Jugoslavijo. Prav to pa se zaradi ruskih in velikosrbskih interesov ni smelo zgoditi. Zato je bil potreben zločin; zato so morali Slovenci, na severu in zahodu strahovito okleščeni, v svet, ki je šel kakih 200 let za tistim svetom, ki smo se ga hoteli osvoboditi. In še danes preživljamo to travmo: Slovenci in Hrvati se le po milimetrih izvijamo iz osmanske mentalitete, ki je nasilno pljusnila čez Savo; amputirana Avstrija pa v vsakem

Slovanu vidi razkolnika in atentatorja na demokratični razvoj, kakršen se je obetal na pragu stoletja. Seveda je to lažen občutek. Enako krivdo kot velikosrbska hujskaška politika, nosi tudi avstrijsko velikonemštvo, ki ni spoznalo znamenj časa in je bilo konservativnejše od samega dvora.

26.1.76

Aleksandra Kornhauserjeva je govorila o vezeh med znanostjo in marksizmom. Rekla je, da znanstvenik vidi v marksizmu predvsem metodo,ki se izraža v naslednjih stvareh:

— povezovanje vzroka in posledice,

— iskanje globljega vzroka vsakemu pojavu,

— pogojenost znanosti z družbenimi razmerami.

Z vso zanesljivostjo lahko rečem, da so te reči vsakršnemu globljemu mišljenju imanentne. Da nikakor niso izum marksizma, ampak jih lahko že s srednješolsko pozornostjo in dojemljivostjo odkrijemo v vseh časih, iz vseh pisanih virov. O pomembnosti »nadgradnje« za družbo pa je intenzivno pisal že Platon v *Državi.*

Uporabila je izraz: dohajati razvite države. Dohajati — pomeni postavljati osmislitev in ideal zunaj sebe. Če hočemo dohiteti Ameriko, pomeni, da nočemo biti več Jugoslavija. Če gre pa za dohitevanje v kaki delni zadevi: n.pr. v proizvodnji žita, je treba na to delnost posebej opozoriti. A vse preveč se bojim, da zares nismo zmožni izraziti nobenega višjega in vrednejšega smotra, kot tekati za drugimi in jih dohajati. Za tak ideal pa je škoda ene same lopate premoga.

(Dalje prihodnjič)

EMIDIJ SUSIČ

BELEŽKE O PRIZADETI TIPANI

Nedelja, 22. avgusta

V sončnem nedeljskem popoldnevu se vozim proti Tipani. Vso pot se me drži rahla tesnoba: v mislih si skušam predstavljati, kako bom preživel naslednji teden, kaj me pravzaprav čaka, kaj mi pripravlja prihodnost. Pridružil sem se delovnemu taboru, ki so ga organizirali na potresnem področju goriški in tržaški skavtje. Na tem delovnem taboru bi morali postaviti nekaj lesenih barak, ki bi jih pripeljali iz Padrič. Ta zasilna stanovanja istrskih beguncev bi sedaj postala začasna streha Beneških Slovencev (usoda!). S pomočjo Združenja tržaških obrtnikov — zamisel je bila njihova — bi podrli nekaj barak na Padričah in bi potem boljše dele spet montirali na potresnem področju. Zamisel ni bila slaba, posebno ker bi morala biti le začasna rešitev.

In sedaj sem tu, na poti v Tipano. To bo moj prvi neposredni kontakt s potresnim področjem. Do sedaj sem imel samo posredne izkušnje: razgovore s prijatelji, televizijo, časopise in podobno. Bil sem le pasivno soudeležen. Vozim se po tesni dolinici in gledam prve vidne znake potresa: skale, ki so se zvalile s strme rebri, so poškodovale cestišče in ograje.

Središče Tipane na prvi pogled ni hudo poškodovano. Na trgu pred cerkvijo je nekoliko živo. Opazim nekaj znanih mladih obrazov iz Gorice. Počutim se bolj doma. Prijatelj me obvesti, da imajo danes vaški praznik, pri katerem sodelujeta goriška odbojkarska ekipa Olympia in pa števerjanski ansambel (imena ne poznam). Na delovnem taboru je malo ljudi, ker jih je večina ostala v Trstu, da bodo pomagali pri podiranju barak. Odločimo se, da bomo sodelovali pri pripravah večernega praznovanja. Valčki in polke niso privabili množice. Vprašam župnika, zakaj je tako malo ljudi. Zdi se

mu, da je vzrok slabemu odzivu predvsem treba iskati v potresu (tudi v Reani, kjer se navadno odzove ogromno ljudi, so jih letos privabili komaj polovico) in pa v dejstvu, da so letos organizirali praznik s tedensko zamudo, ko ni več emigrantov, ki so se že vrnili na delovna mesta.

Med prisotnimi pa vlada kar veselo razpoloženje. Marsikateri, tako starejši kot mlajši, jasno in nedvoumno priznajo, da se dobro počutijo, ker so mladi gosti vsi Slovenci. Domača kapljica, domača glasba in domača govorica nas zbližujejo in vežejo. Še dolgo v noč prepevamo, domačini pa kar odlašajo slovo od Goričanov, ki se bodo vrnili domov v zgodnjih jutranjih urah.

Ponedeljek, 23. avgusta

Pomagamo pri pospravljanju razne opreme, ki so jo uporabljali na vaškem prazniku. Tudi to delo za potresence, si mislim; saj je socialnost važna komponenta družbenega življenja, posebno še sedaj, ko so ljudje prestali tako grozne trenutke in ko so vkopani v vsakodnevne hude življenjske probleme.

Vpletem se v pogovor z zdravnikom iz Padove. Prebil bo tu deset dni svojega dopusta in tako pomagal domačemu zdravniku. Pripoveduje mi, kako so grozno razdejane okoliške vasi tipanske občine, kako trpijo starejši ljudje, kako je razpasen alkoholizem, kako so ljudje zaprti in nezaupljivi. Tudi sam opažam neko izredno previdnost v prvih kontaktih. Koliko botruje temu strah pred »tujcem«, koliko tradicionalna kmečka narava revnih gorskih predelov. koliko stoletni duševni in socialni pritisk nad njihovo identiteto? V nekaterih primerih je bolje, da ne nagovorim domačina »pa dajmo kar po slovensko«, ker tako opazim, kako se mi izmakne. »Po naše dajmo!« ta formula je boljša, čeprav je treba večkrat premagovati razne upore manjvrednostnega kompleksa. Vse to bi se mi zdelo nepojmljivo, če bi se ne spomnil, v kakšnih ekonomskih, socialnih in narodnostnih stiskah živijo ti ljudje.

V ambulanti se oglasijo trije mladi iz Piacenze. Prišli so kot prostovoljci, a na več mestih so jih že zavrnili.

Ne vedò več, kam naj bi se obrnili. To potrjuje, kar sem že slišal glede prostovoljcev: na potresno področje je treba priti dobro organizirani, avtonomni, samostojni, kar se tiče prenočišča in hrane, pa tudi orodja za delo. To se mi zdi tudi prav, ker tam ne smeš biti nikomur v breme.

Torek, 24. avgusta

Barak ne bo še do petka. Dela v Padričah je precej. Obrnemo se na občinsko upravo, da bi nas uporabili pri kakšnem delu. Malo nas je, zato si ne moremo privoščiti velikopoteznih akcij, a radi bi ljudem pomagali. Ni odziva. Ali nas ne potrebujejo ali pa ni manjših del? Občinski možje vedò, da smo tam. Zelo verjetno pa je pravilna tretja hipoteza in sicer, da je potres v organizaciji občinske uprave povzročil »kratek stik«. Saj se je to zgodilo tudi z deželno upravo. Kljub vrvenju in aktivnosti — problemov, mislim, da nimajo malo — ne zmorejo vsega. Organizacija ima razne hibe. Občinska uprava bi morala biti pravzaprav kraj, kjer se srečujeta »povpraševanje in ponudba« po pomoči. Ne morem verjeti, da ti ljudje ne potrebujejo ničesar. Na občini bi morali imeti lestvico najnujnejših prošenj za pomoč. Zdi se mi, da v tisti vasi manjka med mladimi domačini neka samostojna, neformalna, oporečniška, alternativna skupina, ki bi bila seveda pod pogojem konstruktivne kritike lahko dopolnilo institucionalizirani ustanovi. Verjetno bi se med tema skupinama vžgalo tekmovanje v čim boljšem in kapilarnem organiziranju pomoči potrebnim sovaščanom. Otipljiv dokaz vseh problemov, ki jih je imela občinska uprava, a tudi njihove nezadovoljive rešitve, sta bili dve prikolici »Dar Združenja industrijcev iz La Spezie«, ki sta prazni samevali na vaškem trgu. Kako to, sem spraševal, ko pa vem, da so ljudje v bližnji vasi pod šotori. »Ljudje se kregajo in občina ne ve, komu bi jih dodelila,« je bil odgovor. No, pa naj bodo raje tam prazne.

Tisti dan smo se lotili podiranja ometa v vaški gostilni.

Sreda, 25. avgusta

Ves dan pomagamo v dveh hišah. V obeh slučajih sta gospodarja občinska moža. Stvar me ne prepriča. Smo mogoče sami krivi, ker ne iščemo ljudi, ki so potrebnejši pomoči? Ali bi morali hoditi od hiše do hiše ponujat pomoč? Mogoče! Prepričan sem, da bi za to morala poskrbeti občinska uprava. Končno pa mislim, da vaščani vedò, da smo tam in bi se lahko obrnili neposredno na nas. Manjka kontakt.

Zvečer pa je konec tega stanja. Pri vodnjaku, sredi vasi, med hišami, kjer se umivam, me starejša oseba nagovori in brez ovinkov pove, da bi morali nuditi pomoč osebam, ki so bolj revne, ki si drugače ne morejo pomagati. Strinjam se in istočasno skušam razložiti mučen položaj, v katerega smo zašli. V neizkušenosti smo se preveč naslanjali na občino. Tako smo končno prišli do »zadovoljivejšega« dela: starejšemu upokojencu bi morali na podstrešju porušiti zd, ker bi se sicer lahko sam podrl in s tem prizadel ogromno škodo. Isti večer sem dobil še en dokaz slabe organizacije občinske uprave. Domačinka nas je prosila, če bi lahko pomagali bratu, da bi s tramovi podprl zid, ki je nevarno razpokan. Povedala nam je, kako se je že obrnila na občino, a ji niso mogli nuditi pomoči. Očividno se niso spomnili na nas. Resda nismo bili masovno prisotni, a kljub temu...

(Drugič dalje)

BORO BAN

MOČ V BELEM

(nadaljevanje)

16. poglavje

Hodnik internega oddelka se je zbudil z dopoldanske omotice, čim je vanj butnila glavna sestra. Hitela je po hodniku z neoporečno dražestjo, lastno šaržam po kasarnah, internatih in jetnišnicah, oči je strogo metala levo-desno in z rokama je pomagala očem.

»Proč z metlo!«

Metla, ki je lizala tla hodnika, se je odplazila v kamro pred straniščem.

»Zaprite okna! Prepih!«

Okna hodnika so se zapirala z naglico in z ropotom.

»Pa vi? V posteljo! Glavna vizita prihaja!« ... . . .

. . . . . Glavna sestra se pred glavno vizito zmeraj na enak način prepira z metlami, z okni, z bolnkii, z vsem kar ni glavno in kar pohajkuje po hodniku...

»Tele cunje! V koš! Glavna vizita bo vsak čas tu!«...

. . . . . Glavna vizita je stvar tradicije. Pravzaprav ene izmed mnogih tradicij. Tradicije so nasploh nosilno tramovje sleherne družbe. Zlasti družbe, katere esprî izhlapeva v nadišavljenih meščanskih salonih. Pa tudi družbe, katera poskuša iz socialističnega znoja zlesti v meščanski frak. Družba si tradicijo predaja iz pokolenja v pokolenje po določenem receptu; v verižni reakciji, katere členi se izborno spajajo vodoravno v družbeno smetano, tako kot se obenem navzdol po navpičnici med seboj prepirajo. A bodi tako ali drugače, tradicije vzdržujejo človeštvu postavo in mu določajo družbeni status, posamezniku pa določajo prisojeno mesto... . . . . .

. . . . »So stvari na svojih mestih? Red!

Red olajša glavno vizito!« ... . Za tradicije lepijo stvari in ljudje. Ko okraski na steno. Ko klopi na pasji hrbet. Ko muhe na zahrbtno lepljivi muholovec.

In že je glavna vizita tu. Tradicionalna povorka beline v haljah - hlačah - cepicah. Na čelu sprehoda črni naočniki — profesor Ventura. Glavni junak pohoda glavne vizite. Vzravnan, resnoben. Ščetinasti lasje in naočniki krepijo tradicijo šefa in jo prodorno povzdigujejo do nezatajevane moške popolnosti.

Za šefom Venturo se drenjajo zdravniki in sestre, malce po velikosti, malce po pomembnosti.

Med zdravniki se zmeraj najde tisti, ki Venturi uslužno odpira vrata.

Vsaka bolniška postelja je postaja. Ko pri križevem potu. Sprevod se ustavi, sobni zdravnik poroča. Iz preštetih krvnih telesc, iz kislosti želodčnega soka, iz nabodenin jeter, iz odščipnjencev črevesne sluznice zmlinči skupaj nerazumljivo učenost, ki naj zveni kot diagnoza:

'Akutna kataralna inflamacija holeciste'.

Mislil je s tem na vnetje žolčnika.

Ventura je z levico potegnil odejo z bolnika, desnica je tipala po bolnikovem trebuhu.

»Zakaj pa ne čir na dvanajstiku?«, je Ventura pobesil ustna kota v spako, ki je napovedovala dvoboj s sobnim zdravnikom, in zmagovalec je bil že vnaprej določen.

Vsaka postaja je bila poglavje zase in vsako poglavje je imelo svojo dramatiko.

'...modrost malega Janezka...' je Ventura mahnil po sobnem zdravniku,

...stara mati bi znala bolje...' je nato zbodel sestro pri bolniku z želodčno sondo,

'...diletantsko!...' je veljalo spet sobnemu,

'...znate morda tudi dihati?...' je oplazil bolnika, ki je sopel pod Venturovim slušalom.

Natezanje v ponavljajočih se presledkih.

»Površno. Zelo površno!« je šef Ventura grajal prisotni svet. Sobni zdravnik je bil šolarček, ki v zadregi menca pred hudim učiteljem, sestre so živčno tekale - prinašale - odnašale, bolniki so vstajali, legali, se skla-

njali, počepali, telovadili — in se oddahnili. Mimo je pravkar šla kratkotrajna nevihta.

Ob prazni postelji v sobi številka štiri se je Ventura ustavil:

»Kje je?« je pokazal na prazno ležišče.

»Umrl.«

Profesor Ventura je popravil črne naočnike nad nosom. Nekaj je razmišljal.

»Tisti primer, kajne, vnetje ledvic,« je dejal.

»Tako ste rekli vi,« se je obotavljal sobni.

»Že vem,« ga je prekinil Ventura. »In vi ste rekli, da gre za vnetje srčne zaklopke.«

Ustna kota sta Venturi značilno zlezla v brado in profesor je hotel dalje.

Iz spremstva se je nekdo oglasil:

»Umrlega so obducirali.«

Pripomba je bila glasna in zlobno jasna. Venturo je pribila k prazni postelji.

»In?« je rezko vprašal Ventura. Osorni glas bi naj prikril, kako Ventura obžaluje, da se je Ventura spodtaknil ob prazno posteljo.

»Bilo je vnetje srčne zaklopke.«

Spremstvo je spreletel srh prihuljenega veselja. Sobni zdravnik je razburjeno zakašljal.

Profesor Ventura je tlačil črne naočnike na nosni koren in molčal. Lovil je čas v svoje štrene in se trudil, da bi se domislil česa učinkovitega, prikladnega.

»Čigava je mrliška diagnoza?« je vprašal.

»Profesorja Kaca.«

Profesor Ventura se je prizanesljivo nasmehnil. Samozavestno je počehljal ščetine pod nosom in zaupljivo govoričil glavni sestri, a glasno in razločno:

»No, kajpada, stari gospod Kac.« Nagnil se je še bolj k sestri in še glasneje razlagal:

»Bodimo previdni. Kadar se strese stara gora, se porodi kvečjemu miš. Ne, ne. Več zaupanja bi imel v mlajšega strokovnjaka. V Galeta.«

Brezglasno se je hahljal in s črnimi naočniki oprezal med prisotnimi; nekdo se bo moral glasno zahahljati njegovi prodorni domiselnosti.

Poslušalci so molčali.

Nekdo se je potuhnjeno useknil.

Sprevod je krenil dalje. Profesor Ventura pa je obred glavne vizite skrajševal na vedno hitrejši mimohod ob bolniških posteljah. Vizita ga ni več veselila. Razgovor ob prazni postelji ga je potlačil, nagrizel je njegovo pokončno hojo. Idiotsko je bil nepreviden — ga je pritiskalo v mislih. Po nepotrebnem je stavil svojo diagnozo na licitacijo — ga je pestilo po možganih — — — pred tole golaznijo! Popraviti mora! vzpostaviti red med stvarmi! nezmotljivosti šefa utrditi temelje!... da, nezmotljivost! Z nezmotljivostjo šefa mora ugnati prvo težko in zapleteno bolezen, ki pride na vrsto... jih bo že zmlel! ... škodoželjno sodrgo!

Prva zamotana bolezen, ki je klicala po šefovskem geniju, je ležala na postelji ob vratih v sobi številka pet. Ženica vdanega plašnega obraza. Otekle bezgavke med prehladom so jo pripeljale v bolnišnico pred dvema tednoma in bolezen je pravkar minila.

»Danes gre domov,« je pojasnil sobni.

Ventura je karajoče zmajal z glavo:

»Kolega! Kam pa mislite? Poglejte! Žile na vratu — se vam ne zdijo nabrekle? No? Se nič ne svetlika v vaši glavi?«

Porinil je ženico v hrbtno lego, ji odpel srajco in trkal s kavljastim kazalcem po njeni prsni steni.

»No? Tu notri, kolega. Punktirali bomo. Iskali bomo, morda raste tumor. Vzeli bomo nekaj tkiva in patolog Gale naj tkivo pregleda.«

Osupli obraz ženice. Nakremženi pogledi udeležencev glavne vizite. Dekoracija, ki jo je Ventura ustvaril s svojo odločitvijo, je bila podobna jesenskemu pišu, v katerega sili zimski veter.

Glavne vizite je tega dne bilo konec.

Ženico so odpeljali v laboratorij za krvne preiskave, od tam na rentgen, nato nazaj v laboratorij. Čez dobre pol ure so jo še enkrat postavili pred profesorjem Venturo za rentgenski zaslon in jo nato pripeljali upehano nazaj v sobo številka pet.

Profesor Ventura je vstopil kmalu zatem in ženici

pokroviteljsko dejal:

»Vse preiskave govore za punkcijo. Pripravite se torej.«

Ženica se je dvignila v ležišču:

»Mar mora biti? Če že, bi lahko kako uro pozneje? Vsak čas pride hčerka, določeno je bilo, da grem domov.«

Profesor Ventura je postal nestrpen:

»Do prihoda hčerke bomo zdavnaj opravili. Če ne, bo pač hčerka počakala, kaj?«

S postelje pri oknu je vstala blondinka in posegla v razgovor:

»Kako pa je s to rečjo v bolnišnici? Nima bolnik nobene besede?«

Ventura ni verjel svojim ušesom — — — kakšna predrznost! Srdito je snel naočnike in se zagnal proti postelji ob oknu.

Pred njim se je izprsila mlada ženska prikazen in v širokem smehu pokazala Venturi vrsto belih zob. Ventura ni mogel prezreti njenih oblik, povitih v haljo na kimono. Bile so skladne in obetajoče polne, zavrle so v trenutku Venturovo jeznoritost. Silo razkurjenega poleta proti oknu je takoj predelal v ples samca, ki je zagledal samico, katero je že dolgo slutil v nosnicah.

»No, doktor,« je dejala blondinka, »želja bolnika vam gotovo tudi kaj pomeni.«

Profesor Ventura je nataknil naočnike in nasršil krtačo pod nosom:

»Kaprice. A naj bo, vam na ljubo,« je dejal odobravajoče. »Popoldne ob petih,« je naročil žrtvi ob vratih in nato odšel.

Zatohlina sobe je po polžje lezla v pozne popoldanske ure. Zunaj je dišalo po dežju, znotraj po kisasti bolniški kavi.

Mizica z instrumenti, na kolescih, ki škripljejo v neubranem kvartetu, je pridrkotala v sobo številka pet. Nato profesor Ventura. Sklenil je, da bo opravil punkcijo kar tu v bolniški sobi. Eleganca igle se ne bo umikala med stene ambulatorija.

Venturin pogled je najprej poiskal blondinko ob ok-

nu. Ležala je, odprta na boku s komolcem, in kimono je ohlapno maskiral telo v dihajočo gmoto.

»Gospod doktor, tako se bojim,« je zajavkala ženica ob vratih.

Venturini pogledi so spustili blondinko ob oknu in se zapičili v žrtev ob vratih:

»Zakaj pa hodite v bolnišnico? Ostanite drugič doma. Pojdite k vaškemu mazaču.«

Začel je z delom. Natikal je gumijaste rokavice. Najprej eno in nato drugo — sestra jih je držala raztegnjene, ko je Ventura živahno tipajoč, z izurjenostjo rokavičarja lezel s prsti v gumijasta vimena. Skozi črna očala pa je opazoval blondinko — — leži na postelji in opazuje, seveda! le naj gleda! naj! — primojduš... njene oči...

Sestra je ženico zgnetla v sedečo držo, upognjeno naprej ko v molilnici in jo do pasu slekla. Na hrbtu ob hrbtenici je bil Ventura pri rentgentski preiskavi naredil s črnim pisalom debela znamenja — — cak! na enem teh znamenj je zdrknila igla v kožo in nato lezla v globino nemarno gladko in vešče, Ventura je bil mojster zabadanja in gladkega prometa igel v koži... igla noter, še malce, še... kaj dela blondinka v kotu, še opazuje? o da, še opazuje, opazuje in njene oči so velike — — — igla je potovala še milimeter v globino, nato je Ventura potegnil za bat — — — pod batom je v brizgi nastala brezzračna špranja in bat je spet skočil nazaj v svojo nepopustljivo lego.

Ventura je izvlekel iglo, vzel novo brizgo in nasadil debelejšo daljšo iglo — — cak! ob drugem črnem znamenju je igla zdrknila v kožo in spet lezla v globino mehko brez odpora... in blondinka? opazuje seveda, prevalila se je povsem na bok in kimono nad nedrji se je zrahljaj... ali ima modrc?... primojduš, več ko za pest materiala...

Igla je vrtala malce noter v tkivo — — in malce nazaj, pa spet noter, Ventura je potegnil za bat — nič. Nič tkiva ni zlezlo v brizgo, Ventura je vrtal dalje... blondinka ima boke, prav take kot Jazbečeva tajnica Vanda; zares zares, če blondinka nima Vandinega telesa in oblik!... Ventura je vrtal iglo v globino in vlekel za bat — —

še noter in še malce ven...

V brizgo je prišlo nekaj spenjenih živordečih kapljic. Nič tkiva. Venturova usta so se ohlapno pobesila proti bradi, igla je naglo zapustila ženičin hrbet, ženica je bila bleda in nemirna.

»Vas punktirati! Ljubša bi mi bila bikoborba!«

Profesor je zginil, za njim mizica in sestra.

Večer se je usedal v bolniško sobo s temeljitostjo tatu, ki hitro in dobro dela. Zagorela je stropna luč. Sestra je ženici prinesla pomirjevalne tablete in nato pobrala šila in kopita.

Luč je ugasnila, nad vrati je zabrlela modrikasta nočna lučka.

Blondinka v sobi številka pet je nihala med dremežem in budnim snom. Po poklicu je bila novinarka — in zdaj so ji po glavi rojili Venturovi manevri po hrbtišču ženice pri vratih sobe. Prav razločno je bila čutila, kako je Ventura ves čas med punkcijo črna očala obračal proti njej k oknu — — kaj takega! Tole se imenuje doktor in profesor! Ventura. Koketna zverina. Casanova v beli uniformi.

Rahel sen je objel plavolaso novinarko — nemir in stok iz kota ob vratih sta kavsnila v temo in sen novinarke je bil preč. Glasno dihanje v kotu ob vratih — ko da smuka zrak skoz cev pihalnika sem-tja — tako je bilo slišati.

Novinarka je vstala in prižgala luč.

Ženica v kotu ob vratih je ležala bleda in nemirna. Vlažna koža čela in lic je odsvitala ko belično meso.

»Kako vam gre?«

Ženica je odmahnila v omahujočem loku z roko:

»...bo ...bo že bolje.«

Novinarka je pozvonila sestri.

Čez pet minut je zvonila ponovno.

Prišla je nočna sestra. Med njo in novinarko se je vnel razgovor. Slišati je bilo ko dvoboj v parlamentu emancipirane ženske mladine:

'... zvonim že dve uri...'

'... figo in ne dve uri, pred petimi minutami ste zvo-

nili prvič...'

'... nič se ne zmikajte...'

'... držite raje jezik...'

'... kar poglejte tole revico ...'

Sestra si je ogledala ženico, jo prijela za zapestje in otipavala za bilom.

»Saj je vse v redu! Delate paniko!«

Besedni dvoboj med sestro in novinarko je trajal še minuto, nato je sestra užaljeno odšla.

Noč se ni premikala nikamor. Ležala je nad bolniško sobo ko nepremična večnost.

Plavolasa novinarka je segla po beležnici. Razgovor z nočno sestro je začela oblikovati do sočnih popolnosti; s poklicnim užitkom je zasnovala reportažo, od minute do minute točen zapisek. Začel se je s punkcijo in vlekel se je tja v noč, ki še ni minila. Da, zapisek bo nekaj imenitnega! Kako bi naj bil naslov? 'Kam plove zdravstvo?'. Ali, še bolje 'Humanizem v zdravstvu - socialna utvara'. Ne, preveč visoko doneče. Morda takole: 'Bolnišnica - jetnišnica.' O ne, tako sploh ne. Kaj pa 'Sprehod skoz nočne hodnike bolnišnice'?

Urna kazalca sta drsela že daleč čez polnoč, novinarka je še vedno oblikovala svoj reportažni zapisek. Dopolnjevala ga je na vsake pol ure. 'Nikjer ni nočne sestre,' dežurni nočni zdravnik je najbolj nevidno bitje bolnišnice, ni zapustil niti avtograma,' 'tudi vratar je zginil s površja zemlje'.

Nazadnje je novinarka omagala. Preden se je začela noč lomiti v jutro, je z beležnico v roki zaspala na svoji postelji ob oknu.

Zjutraj je bolniška soba številka pet bila videti ko kapelica. V kotu ob vratih je ležal mrlič.

Umrla ženica v sobi številka pet je vrgla vse vidne in nevidne sile oddelka na površje. Sobni zdravnik, nočna dežurna posadka, vsi so začeli v tajništvu vlačiti skupaj papirje in ustvarjati popis bolezni ženice, umrle na postelji ob vratih sobe številka pet.

Truplo so s postelje prevalili na škripajoče vozilo in zdrdralo je v prosekturo.

Profesor Ventura je tega dne začel uradovati z mogočno milostjo Zeusa in z bliski boga Marsa. Z oddelka je nagnal nemarno snažilko. Zdravnikom je naložil za teden dni naprej delo z laboratorijsko dokumentacijo, sestram je naprtil dolgotrajno vežbanje z instrumentarji, ki jih bodo morale temeljito čistiti.

Nato je profesor Ventura odšel proti prosekturi. K obdukciji. H Kacu? Ne ne! Nikakor ne! S starim norcem se ne bo pogovarjal. Kaj sploh starec še dela v prosekturi. Bolan in betežen kot je, bi Kac še znal trditi, da je Ventura s punkcijo zaklal žensko iz sobe pet — pha! Dokler ne razčisti s Kacom razprave okrog bezgavke profesorja Lebana... tudi to je bila Kacova barabija brez primere!... ne, tako dolgo se nima s Kacom ničesar pogovarjati. Z Galetom, da. Mož z možem. Kolegialno. Samo z Galetom.

Novinarka je dopoldne zapustila bolnišnico. Z beležnico je odšla k ministru za zdravstvo. Beležnica je vsebovala reportažo »Ena noč v bolnišnici«.

(Nadaljevalo se bo)

■

LIST GRŠKEGA KLASIKA ZA DANAŠNJO RABO

»Druga je s tistimi, ki so v Hadesovi ječi kot svarilne table za večne čase obešeni na pogled in za strašilo vsem grešnim dušam, prihajajočim v spodnji svet... Če se ne motim, je že zdaj večina teh svarilnih zgledov izšla iz vrst tiranov in kraljev in mogočnikov in drugih političnih vodij držav, zakaj ti doprinašajo zavoljo moči najhujša in najbrezbožnejša hudodelstva. To izpričuje tudi Homer... Ne, ne, ljubi Klalikles, resnično slabi ljudje prihajajo zmeraj iz vrst mogočnikov. Seveda s tem ni rečeno, da bi med njimi ne bilo najti tudi poštenih mož; a kjer taki so, so vredni največjega spoštovanja, zakaj težavna stvar je, Kalikles, in zasluži vso pohvalo, če kdo kljub neomejeni svobodi, ki jo ima za počenjanje krivic, živi in umrje kot pravičnik... Število takih je res da neznatno... Drugače pa, prijatelj moj, sodi velika večina mogočnikov v družbo nravno slabih tipov.

Sokrates v Platonovem
Gorgiasu, Sovretov prevod,
LXXXI. pogl.

OD TRUBARJA DO TRUHLARJA

Ista neodmevnost slovenske province

Morebiti vendar ni odveč, če ob Truhlarjevem odhodu spregovori človek, ki ni teolog, saj pri iskanju smisla našemu bivanju nima pomena, kam je kdo usmerjen. Pogubna je indiferentnost. Zaznamovana je mlačnost, kot je napisano. Poleg vsega je spet res, da sem bil nekoč bogoslovju tudi sam zelo blizu, kar pa zdaj omenjam, ker mi je od tistega časa ostalo eno Truhlarjevo pismo, v katerem niza svoje študijske načrte meni, frustriranemu tržaškemu mladostniku, ki sem si slovenske izraze še nabiral s težavo, kot z golimi prsti s težavo smukamo brinjeve jagode. V tistem pismu me seveda tika, a ko sem lani imel priložnost posedeti z njim za isto mizo v Rebulovi sprejemnici, ne samo, da se ni domislil nekdanje kratkotrajne korespondence, marveč je bil v svoji poglobljeni duhovnosti tako izrazito eliten, da sem jaz s svojo na videz nepesniško imanentnostjo ostajal daleč spodaj v dolinskem svetu. Ali bolje: skriti škripec je bil dokončno potegnil kvišku vzdižni most, ki je vodil v njegov višinski grad. Človeško pa mi ga je zatem nenadoma približala klavrna usoda, ki ga je kakor druge slovenske reve doletela na matični mejni črti zavoljo predavanja o Cankarju in zavoljo izvoda *Zaliva*, katerega sem mu poklonil od slovesu. Zdaj, ko je prešel dosti pomembnejšo mejo, zato da overovi svoja videnja o bistvu večnega in neskončnega, pa me njegova podoba na nov način zaposluje. Predvsem me je potrla zavest neozdravljivega slovenskega mračnjaštva, ki od Trubarja sèm udarja z ostrakizmom naše najbolj kvalitetne duhove. Ista pigmejska sorodstvena linija se vije od protireformacijskih maš-niških tribunalov do policijskih ekspertov dialektičnega

materializma. Kajti kakor je moral nekoč slovenski genialni mož prebiti svoje begunske dni v derendingenski samoti, tako se je štiri stoletja za njim evropsko znani Slovenec iz zadušljivega ozračja zatekel v južnotirolsko eremitstvo. A še bližnji mi je Truhlar postal po stavkih, ki mi jih je o njem te dni iz Heidelberga poslal Jošt Žabkar. Truhlar da se je zaljubil v Solovjova, medtem ko se jaz, pravi Žabkar o sebi, držim Descartesa ter si moram priti o Bogu na jasno po racionalni poti. In to pismo me je pravzaprav nazadnje pripravilo do tega, da sem začel razmišljati o pravkar preminulem teologu. Zakaj prav gotovo bi bilo odrešilno, ko bi človek z racionalnimi dokazi mogel priti do spoznanja nujnosti božje eksistence; vendar vse kaže, da po ti poti ne prideš daleč, tudi s kavzalnim principom ne. Zato sta ruska in indijska šola vsekakor bolj privlačni, vsaj po tem, kar sem lahko sam ugotovil. A takó sem zdaj na poseben način vznemirjen, zakaj zanima me, ali je v Truhlarjevem delu mogoče zaslediti ozračje, ki diha na primer iz Berdiajeve »Eksistencialne dialektike človeškega in božanskega«. Ker v tem primeru bi mi njegov opus utegnil skoraj prisrčno spregovoriti. Ne vem. Razmišljam pač kot laik. Kot agnostik. Vendar se je razočaranje ob omejenem razmerju sedanje slovenske družbe do pomembnega svojega člana zdaj v meni združilo z dvomom, ali morebiti pri njem nisem znal prisluhniti sporočilu, ki sem ga drugje cenil in upošteval. V ti negotovosti pa se mi je utrnila vsaj ta prozorna in naklonjena misel, da se naša revija vsekakor mora pokloniti stvariteljski izvirnosti tega nenavadnega slovenskega duha.

b p

JOŠT ŽABKAR

PISMO UREDNIKU

Spoštovani gospod urednik!

Že precej tednov je minilo, odkar sem dobil Vaše pismo. Prav tako je minilo tudi že precej časa, odkar mi je prišel Zaliv (št. 54-55), v katerem poleg drugih zanimivih člankov berem tudi prispevek Alojza Rebule (Orodje luči in orodje teme) in Vaše liste iz dnevnika (Ravenski mozaik). Preden sem revijo začel brati, sem si rekel, da jo moram brati v prijaznem tonu. Potem sem jo začel brati, pa sem kmalu opazil, da ta številka name, vsaj name, vpliva provokativno. Provokativno v tem smislu: da me draži k premišljanju, da številke ne morem sprejemati in brati zgolj receptivno pasivno. Vrhu tega sem si še rekel: Kaj bi bral zgolj milo! Naj berem milo zato, ker je revija slovenska, ker izhaja v Trstu, ker ima pogosto zelo pametne reči? Saj drugih revij ne berem akritično! Saj hočemo biti vsi na evropski višini in ne v kakem provincialnem kotu! Torej — tako sem si rekel — poskušaj brati tudi to številko Zaliva *po evropsko! Začel sem torej kracati po številki revije in pisati tu pa tam kaj na razne lističe, zato, da si misli obdržim. Kar je na teh listih, to sedaj prepišem malo bolj urejeno, če slučajno tudi Vam služi kaka misel.*

I. Ne vem, do katere meje bi se lahko strinjal z Rebulovo kritiko Croceja. Leži mi na mizi delo Ettoreja Paratoreja, ki zelo slavi kritiko, ki jo je Salvatore Battaglia spisal o Croceju. In moji dvomi rastejo.

Gotovo se je Croce v veliko stvareh literarne kritike zmotil. Proti Danteju je trdil, da alegorija ne more biti poezija. Za svojo trditev ni navedel najmanjše argumentacije. V svitu svoje avtoritete je trdil in trdil, da je tako, pa mu je prva generacija njegove šole verjela, druga generacija pa začela dvomiti. O poeziji je trdil, da do-

seže višek svojih možnosti, ko je lirična, pa pozneje so dokazali, da je bil Carducci zanj najvišji lirik in da je sploh njegova teza nevzdržljiva. Samega sebe je kot že Hegel smatral za višek in definitivni konec filozofije, pa filozofija (ali pa vsaj metafizika) je šla naprej.

Na drugi strani pa premišljujem, v kakšni historični situaciji je pisal. In tu mu treba priznati vsaj dve zasluge. Ko je bila vsa opozicija pod Mussolinijevo diktaturo obsojena na večji ali manjši molk, je on (po začetnem zdrkljaju v korist fašizma) le v mejah možnosti tako pisal, da se je vedelo (če se je le hotelo vedeti), da je proti diktaturi. V dobi med obema vojnama je bil neke vrste duhovni oče opozicije. Njegova opozicija ni bila ne socialistična ne akcionistična ne gramscijanska ne katoliška — ampak eksistirala je in je koagulirala tisto intelektualno plast, ki je bila v Italiji proti fašizmu, ampak kljub temu živela v fašizmu. Ni se odločil, da bi šel v Vatikan (De Gasperi); ni se odločil, da bi šel v Moskvo (Togliatti) ali v Francijo (Nenni); bil je pa kljub temu proti fašizmu.

Njegovo zavzemanje za estetiko je pa vsaj v njegovi dobi tudi plodonosno in razumljivo. Gotovo ostaja odprt problem, ali je njegova estetika veljavna, a vsaj toliko se lahko reče, da ideja estetike tudi danes ni mrtva, kot to dokazuje eksistenca receptivne estetike. Poleg tega pa treba še premisliti, da je estetično gledanje na literarni produkt zagovarjal v dobi, ki je bistveno prepojena s pozitivističnimi raziskovanji literature. To pozitivistično raziskovanje je prineslo mnogo pametnega. Saj vsakdo ve, da pogosto lahko šele takrat zvemo, kaj je avtor res mislil, ko imamo tekstno kritično izdajo dela. In kdo bi bil tak bedak, da bi recimo osporaval pomen reminiscence. In proti vsemu temu Croce ni protestiral. Kot tudi ni protestiral proti raziskovanju historičnega in kulturnega ozadja poezije. Njegov protest je namreč zagnan proti tistemu pozitivističnemu raziskovanju, ki dlakocepniško raziskuje obrobne probleme in ki misli, da se literarni Cesar razume šele takrat, ko se ve, ali je bil Kleopatrin nos dolg ali zavihan. Posebej je bil pa še proti tistim pozitivistom, ki so pri poeziji pozabili, da imajo opraviti

s poezijo. S tem, da je v sredi dosti močnega pozitivizma in pa deklamatoričnega razlaganja poezije opozarjal, da je poezija v prvi vrsti poezija in da se da gledati tudi v perspektivi lepote; s tem da ni dopuščal redukcije poezije na kroniko, zgodovino, biografijo, avtobiografijo, ideologijo; s tem, da je vse to poudarjal, si je pridobil tudi on nekaj zaslug.

II. Rebula v svojem zelo zanimivem spisu tudi ostro nastopi proti estetizmu. Ampak kdo bi mogel definitivno soditi o njegovem mnenju na tem polju iz par vrst v enem samem spisu? Nihče. Gotovo bi ne bilo čisto preprosto, zavzeti se za esteticizem, če bi bil esteticizem identičen z vsebinsko plehkostjo. Vendar bi esteticizem (recimo v primeru Petrarkove poezije) lahko skušali definirati kot senzitivno ljubezen do besede.

V tem primeru bi se pa človek moral bati, da ima tudi Rebulova poezija esteticistične vstavke. Ob Župančiču vzklikne: »To je torej tisti človek z najsvetejšim, s tisto slovenščino, polno vnebovzetja!« Tu je normalna ljubezen do slovenščine čisto jasno sublimirana z religioznima pojmoma kot sta »najsvetejše« in »vnebovzetje« v trascendenčno sfero.

In o Croceju pravi: »Mi je na dlani osnovna umanjkljivost tega zapoznelega hegelianca«. Pri tem beseda »umanjkljivost« gotovo ne spada v standardni slovar, ampak je iskana in zato posebej ljubljena. Isto velja za besedo »obsenskem«, ki jo rabi Rebula, ko govori o »obsenskem vesolju« Croceja. Ravnotako zveni esteticistično stavek: »Moji Tabori dišijo po nageljnih in moji Getsemani po rožmarinu«, saj se mi zdi precej lahko razvidno, da je Rebula tu prelil jezik poezije v jezik proze, poleg tega pa še iskano združil evangeljsko misel s slovensko mislijo. Tudi Rebulov »Triglav usode« ni ravno vsakdanji v svoji združitvi klasične filološke ideje usode s tako slovenskim Triglavom. Samo slovenski klasični filolog lahko iznajde tako kombinacijo.

In zakaj bi bil tak esteticizem zanič? Vsaj jaz ne najdem vzroka. Poleg tega bi veljalo tudi raziskati, ali se nekateri avtorji, ki pišejo pod diktatorskimi režimi, ne za-

tekajo v esteticizem. Ljubezen do besede kot besede, ljubezen do besede kot take, operiranje z besedo in ne toliko s snovjo je v diktatorskih režimih tudi nerazumljiva stvar, saj pomeni beg v neke vrste svobodo, beg iz prisile pisati tako, kot režim hoče.

III. Ko berem Rebulove vrste, bi se mi tudi lahko zdelo, da se nagiba k mnenju, da je edino vredna tista literatura, ki sloni na vrednotah in ki te vrednote razpostavi v tekstu. Ker se zavzema za krščansko tendenco, suponiram, da mu gre pri tem tudi za vraščenost literature v krščanske vrednote in za oznanjanje (v plemenitem pomenu te besede) teh vrednot.

Čeprav to ni moja poetologija, Rebuli gotovo niti malo nočem osporavati pravice, da ima tako teorijo literature, če jo res ima. Konsekvenca take poetologije pa je, da en velik del svetovne literature zadnjih tisočletij zgrmi v nič, ker se pač ne strinja s krščanskimi načeli in jih tudi ne oznanja. In če je princip »kar ni krščansko, ni literarno veljavno«, sam na sebi veljaven, potem naj pač vsi ti literarni produkti kar zgrme v nič. Vprašanje je samo, ali je ta princip res veljaven. In po mojem ni. Tudi iz krščanske perspektive se mi zdi, da je ta princip nevzdržljiv. Evangeliji ne vsebujejo nobene poetologije in zato torej tudi tega principa ne.

Jasno se lahko nekrščanski del literature tudi tako reši, da se ga »prekrsti«. Znano je, da je to bilo že pogosto storjeno. Vprašanje je samo, ali se pri tem precej brezobzirno ne pogazi intencija avtorja, ki ni mogel ali pa tudi zavestno ni hotel pisati krščansko.

Če gledamo na literaturo z evangelskega vidika, nobena literatura ne more biti suspektna, ker evangelij nima z literaturo nič opraviti. (Pri tem mislim jasno na svetno literaturo in na prisotnost literarnih zvrsti v evangeliju.) V krščanski ideologiji pa je, kot v vsaki drugi ideologiji, suspektna vsa literatura, ki se z njo ne strinja. Dosti je primerov, kako so cerkveni očetje napadali poganske pisatelje in kako so se po Dubyju menihi clunyjevske reforme bali literature. Ampak jaz bi se bal zasidrati literaturo tudi v zgolj človeške vrednote. Ne bom

sedaj diskutiral o teoriji vrednot, a v zvezi z literarno produkcijo bi le imel pripombo. Vem, da je Wellek osporaval (in ne samo on) razlikovanje med vsebino in formo literarnega dela. Forme brez vsebine ni nikjer. In nikjer ni vsebine brez forme. Vendar je, poleg drugih elementov, to razlikovanje v operativni praksi interpretacije vsakega literarnega produkta še vedno uspešno za določanje tega, kaj literarno velja in kaj ne velja. Ravno tu tiči pa problem za poetologijo, ki bi hotela vrednost literarnega dela vrednotiti zgolj na podlagi tega, ali vsebuje in razodeva človeške vrednote. Zakaj namreč izpustiti vrednotenje na podlagi forme? Ali ni popis neetičnega literarno veljaven, ko je vlit v formo, ki mu odgovarja? In če nekdo popisuje v mizerni formi najvišje etične vrednote, ali moramo res reči, da je velik pisec, ker pač popisuje vzvišene vrednote? V perspektivi mnogo ljudi — pa naj si bodo kristjani ali pa laicisti, glavno je, da so odkriti s seboj — bi morala biti Beatrice prepovedana ljubezen za Danteja, ki je bil končno poročen z Gemmo Donati in ne z Beatrice Portinari. In je zato Dantejeva poezija neveljavna, ko opeva Beatrice?

IV. Rebula se tudi odkrito zavzame za to, da se v literaturi producira tudi s krščansko tendenco, da pri tem ni zgražanj in prepovedi.

In ima popolnoma prav. Teza, da tendenčna literatura nič ne velja, to je preperela in zastarana teza. Vsaka tendenčna literatura je lahko veljavna, pa naj si bo nje tendenca potem krščanska, socialistična ali pa kapitalistična. Danes vemo, da ima vsako literarno delo svojo tendenco, pa naj si bo ta potem zavestna ali pa prikrita.

Vprašanje pa je morda še drugje. Carduccijeva zgodovinska poezija je odkrito tendenčna. In ni treba biti poseben strokovnjak v recepcijskih vprašanjih, da se ve, da je njegov liberalizem navduševal več generacij italijanskih bravcev. Danes pa Carduccijeva odkrita tendenca pusti pogosto bravca čisto hladnega. Ravnotako je odkrito tendenčen Dante. Današnji bravec pa to tendenco pogosto lahko še vedno uživa, čeprav je od njega oddaljena več stoletij kot pa Carduccijeva tendenčnost.

Kje bi lahko bil vzrok temu? Je moderni bravec neke vrste srednjeveški človek? Malo verjetno. Nagovori Dante bolj globoke, »večne« probleme človeka? Možno. Ampak Contini je nekoč namignil, da eteričnost Petrarkove Laure manj nagovori okus sodobnega bravca kot pa realnost Dantejeve poezije (kjer je pač ta poezija realna, saj bi bilo težko spraviti pod realnostno kategorijo Dantejevo alegorijo ali pa doktrinalne plasti njegove Komedije). *In tu je morda tudi vzrok, zakaj Dantejeva tendenca lahko nagovori modernega bravca. Dante je v svoji tendenci popolnoma prevzet od nje. V bistvu ne vidi nič drugega kot svojo tendenco. Za vse ostalo je slep in gluh. Enkrat začeta tendenca je zdržana do konca. Visoki ton tendenčnosti nikoli ne pade na kakšno drugo stilistično raven. Ko začne tendenčno pisati, pove svoje mnenje v eni sapi. Brez vsakega pardona postavi na sramotni oder osebe in dogajanja. Okleva ne nikoli. In vrhu vsega je jezik tendence toliko prosojen, da ga povprečno izobražen človek lahko razume. Je Dantejeva tendenca morda na koncu vseh koncev zato razumljiva, ker je Dante fanatik in v današnji dobi imamo stalno opraviti s fanatizmom?*

V. Rebula tudi očividno misli, da je končna konsekvenca imanentistične filozofije teorija niča.

Jaz nisem čisto prepričan, da je temu tako. Lahko se Heideggerjeva interpretacija predsokratikov sprejme ali pa tudi ne. Vendar je problem nič v vsakem slučaju že tam, pri predsokratih, zastavljen v vsej ostrosti. Ne vem, če ni zastavljen tudi v grških tragikih. A vsaj pri Platonu je problem niča do neke mere že naznačen v transcendentni in ne v imanentni perspektivi. V svojem Sofistu *govori Platon veliko o niču in njegov svet idej je vsaj do neke mere transcendenten (pa čeprav drži Gilsonova teza, da namreč Platon in Aristotel transcendence nista čisto tako pojmovala, kot se je začela pojmovati od trenutka, ko je krščanska misel razvila svojo teološko-filozofsko pojmovanje o transcendentnem Bogu). Problem niča pa Tomaž Akvinski čisto odločno zastavi ne v imanentno, ampak v striktno transcendentno per-*

spektivo: Creatio est ex nihilo sui et subiecti. *Tako gledano je Heideggerjevo in Sartrovo in Heglovo obravnavanje niča dediščina ne imanentistične filozofije, ampak dediščina grške metafizike, sholastične metafizike, krščanske ideje. In četudi bi bili vsi ti trije najstrožji imanentisti in najstrožji ateisti, bi vse to nič ne pomenilo za veljavnost njihove metafizike niča. Veljavnost neke metafizike zavisi od nje pravilne izpeljave, ne pa od ateizma in imanentizma njenih avtorjev.*

Sicer pa najbolj ostro kritizirajo teorijo niča novopozitivisti. Koliko pa njihova kritika velja, to je pa druga stvar. Gotovo so dokazali, če je to bilo sploh treba dokazati, da je težko govoriti o niču, ker pač jezik uporablja kategorije, ki se nanašajo na bit in bitje. Ampak s tem še nikakor ni dokazano, da je možen samo neadekvaten govor o niču ali pa da ne bo kdo kdaj iznašel adekvaten govor o niču.

VI. Vi se pa z vso odločnostjo zavzemate za pravice vseh narodov do svobodnega življenja, za njih ohranitev, za njih poln razvoj. In jaz nimam kaj pripomniti, ker se pač strinjam. Zavzemate se tudi zavestno za prebujenje tistih narodov, ki so, kar se tiče narodne zavesti, še zaspani narodi. Pravilno.

In vendar: problem tudi tu.

Motivacij, ki so v zadnjih dvesto letih zbudile narode k zavestni narodnosti, je na kupe. Bistveno je k temu pripomogla literarna produkcija, ki ni bila lokalno, ampak svetovno veljavna. S tem ni bil premagan političen manjvrednostni kompleks, premagan pa je bil vsaj do neke mere kulturni manjvrednostni kompleks. Literatura sama pa ni zadostovala. Kakorkoli sta bila že pomembna Mistral in Zorutti, njuna literarna produkcija ni postala baza (ena izmed baz) za graditev zavestne narodnostne stavbe v širokih plasteh. (Tudi Pasolinijeve furlanske poezije je videti, da zaenkrat ne bodo imele te funkcije.) Kaj je manjkalo? Politična in socialna organizacija, ki ne bi ostala na ravni lokalnih kapelic, ampak bi dosegla splošen razseg. (Slovenci pri tem lahko mislimo na klerikalno in liberalno stranko in obstranska dru-

štva obeh ideologij, ravnotako pa na klerikalno zadružništvo, liberalno bančništvo, klerikalno - liberalni teror nad nemškutarji, zganjan od klerikalnih kaplanov in od liberalnih odvetnikov, na klerikalno-liberalni napad na občine in dežele in poslanska mesta, na vpitje v državnem zboru na Dunaju in še na marsikaj podobnega.) Narod, ki se ni povzpel do narodne državne ali pa vsaj do narodne strankarske, socialne in ekonomske organizacije, je, kar se tiče narodne zavesti, mirno spal naprej. Slovenci smo klasičen primer naroda, ki prebujenja ni dosegel tako, da bi se organiziral v lastno državo, ki pa je to prebujenje dosegel tako, da se je poleg literarnega jezika še politično, socialno in ekonomsko organiziral kot celota. Furlani in Provansalci so pa klasičen primer naroda, ki spi; ki v širokih plasteh sploh nima samozavesti, da govori poseben jezik; ki iz dejstva, da ima samosvoj jezik, ne povleče v širokih plasteh nobenih vidnih konsekvenc.

In tu je problem. Bodo zaspani narodi danes dosegli kaj več kot pa narodno prebujenje posameznih krogov, če se ne bodo organizirali politično in socialno? Gotovo: komunisti so v Sovjetski zvezi zbudili narode tudi z dekretom. Ampak kdaj se človeku lahko zdi, da rusifikacija teh narodov ni ravno odpravljena na vsej črti. Furlani, Provansalci, Bretonci (da omenim samo nekatere od najbolj zaspanih) pa žive v drugačnih režimih, ki nimajo nobenega namena dekretirati njih prebujenja. Torej?

VII. Vam gre očividno tudi za literaturo, ki raste med manjšino. In zanimiv je fenomen, da se med našimi ljudmi v Trstu, Gorici in Celovcu producirajo veljavni in celo zelo veljavni literarni teksti. Med nemško govorečimi ljudmi na Južnem Tirolskem pa ne zraste nič tako literarno veljavnega, da bi bil presežen lokalni okvir.

Kje je temu vzrok?

Gotovo ni ne pri enih ne pri drugih problema, ki bi ga imel Alzačan, ko in če bi mu prišlo na misel, da piše v nemščini. Alzačan je (podobno kot nezaveden koroški Slovenec) v glavnem po svoji vzgoji že od vsega začetka frapiran *od veličine francoske kulture, ki je res velika,*

ki pa tudi zna samo sebe samozavestno poveličevati. Tudi ne more biti vzrok za razliko med zamejskim slovenskim in nemškim pisateljem v kulturnem odmevu njunega pisanja. Načelno ima nemški pisatelj veliko večji resonančni receptivni prostor kot pa slovenski. Je torej vprašanje tradicije, ki pri Slovencih humanistično zahteva pisanje, pri Južnih Tirolcih pa te tradicije ni? Morda je Južni Tirolec preveč pod vplivom ekonomsko močnih kmečko-buržoaznih plasti, ki sploh nimajo posluha za literaturo? So potencialni pisatelji odsev teh plasti in tako ostajajo pri literarni onemoglosti? Je sij nemškega jezikovnega prostora tako močan, da potencialni pisatelj nima poguma konkurirati? Najbrže velja tudi konvergenca več vzrokov.

VIII. Tu pa tam beremo tudi v slovenskih spisih poveličevanje dialekta.

Gotovo: zakaj bi pustili, da so dialekti samo pašnik filologov, kadar se ti spravijo na historično pot filologije? In vendar: tudi tu ni videti, da bi šlo brez problemov.

Italijani imajo veliko narečno literaturo. Dokaz? Goldoni. Ta piše morda italijanizirano benečanščino, morda pobenečanjeno italijanščino. Na vsak način: benečanščina je v obeh slučajih bistveni element velikega števila njegovih komedij. Ampak Francozi, Nemci in mi nimamo do sedaj nobene take dialektalne literature, ki bi vzdržala primerjavo z Goldonijem. Ali naj jo sedaj začnemo gojiti?

Gotovo je vsak svoboden, da to poskusi. Če bi pa gojili veliko narečno literaturo, bi nam moralo biti jasno, da nam je dialekt vsaj enkrat zaigral grdo igro. Dokaz? Koroški vindišarji. In kdo ve, če ne bi bili naši beneški Slovenci bolj utrjeni v narodni zavesti, če bi jim preteklo stoletje in začetek našega prinesla literarni slovenski jezik v zadosti široke plasti ljudstva.

In če bi že začeli na široko gojiti narečje, zakaj bi se potem ne vrnili tudi h groznemu ljubljanskemu stavku: Prezidentov pedentar na gang tephe klofa? Ali pa morda celo k stavku: Kaj se drenga folk po gasah? To gotovo ni dialekt, ampak slovenizirana nemščina; am-

pak govorilo se je tudi tako v tistih »starih« časih, ko je bil dialekt bolj razširjen kot pa danes.

Tudi ni posebno dobro razvidno, zakaj bi jezik tako vrteli, da bi za imena krajev, naselij in zaselkov uvedli kot obvezne lokalne oblike. Pri vsem velikem spoštovanju za delo med beneškimi Slovenci: kaj bi pridobili, če bi iz Maribora naredili Marprk in iz Ljubljane pa Lblano? Šempeter Slovenov in San Pietro degli Schiavoni zvenita gotovo bolj narodno slovensko kot pa Špeter. Dvomim tudi, da slovenska narodna zavest ima kaj od uporabe narečnih imen krajev; to je pri lokalnih ljudeh samo v najboljšem slučaju pretveza za ne-priznanje k slovenstvu.

In končno: zakaj pisatelj navadno piše v literarnem jeziku in ne v dialektu? Subjektivnih in objektivnih razlogov je verjetno veliko. Na vsak način treba pa pomisliti, da ima vsak pisatelj svoje sporočilo. Gotovo to sporočilo lahko sporoči, če hoče, zelo majhnemu ali vsaj omejenemu številu ljudi. Zadostuje pomisliti na zelo omejeno naklado nekaterih del, čeprav kdaj te omejenosti ni povzročila volja pisatelja, ki bi hotel nagovarjati samo določene elite, ampak preprosto volja založbe. Objektivno gledano pa je sedaj v Evropi situacija taka, da je število ljudi, ki poznajo neki jezik, večje od števila ljudi, ki poznajo neki dialekt. In intelektualec, ki je še vedno največji konsument literarnih del, pozna navadno najbolje literarni jezik. Toskanski intelektualec popolnoma razume Goldonija samo s komentarjem v roki. Rimska publika se pri Goldonijevih dovtipih smeje ali prepozno, ali se sploh ne smeje ali pa se smeje na napačnem mestu. Pisec v dialektu mora torej računati s tem, da njegovo sporočilo doseže direktno manjše število ljudi, kot pa če bi pisal v literarnem jeziku. Pisec v dialektu bo dosegel manj ljudi kot pisec v literarnem jeziku. Oba pa lahko upata, da ju bodo prevedli, da tako dosežeta še več ljudi. Vsaj v določenih slučajih bo pa pri tem treba še misliti, kako prevesti dialektalnega pisatelja ne samo v tuj jezik, ampak tudi v domač literarni jezik.

Gotovo ima narečna literatura za svoj nastanek vrsto argumentov. Nazaj k prvotnemu. Nazaj k domačno-

sti. Nazaj k naravnemu okolju. Nazaj k najbolj razumljivemu. Približati literaturo človeku, ki nima (posebne) literarne izobrazbe.

Jaz imam svoje dvome v vse te argumente. Prvotnost je danes že pri precej slojih literarni jezik, pa čeprav obarvan z dialektom. Domačnost ni nujno dialektalna. Stare in nekatere nove mohorjevke, pisane v literarnem jeziku, so tudi domačnost. Naravno okolje v vaški in mestni dialektalni skupnosti je vedno manj dialekt in vedno bolj literaren jezik. Široko interkomunikativnost jamči jezik, dialekt je ne jamči. Razumljivost dialekta je omejena tudi zato, ker nima znanstvene terminologije. In teorija, da se bo z dialektom približalo literaturo ljudem, ki so vsaj do neke mere nevešči literature, sloni na napačnih predpostavkah. Ko stremita po drugačnem in boljšem načinu življenja, se delavski in kmečki razred, kjer po navadi živi dialekt, zgledujeta pri vodstvenem razredu. Delavski in kmečki razred torej stremita po literarnem jeziku, ki ga pač uporablja vodstveni razred.

IX. Če tako argumentiram proti dialektu, pa s tem ni rečeno, da ne priznam tudi kakšnega argumentiranja v korist dialekta.

Literarni jezik ima tendenco, da zledeni na posnemanju izrazov in stila in vsebine uveljavljenih mojstrov. Ni treba biti posebno velik slavist, da veš, da se je dobršen del slovenske literature zgledoval ob Cankarju in Župančiču. Znano je, da je lep del italijanske proze ostal tja do neoverizma na pozicijah Manzonijeve proze.

Ena izmed možnosti, da se vsebinska in stilistična situacija jezikovno sprosti, je pa vnašanje dialekta v literarni jezik. Italijanska sodobna literatura ima dosti takih primerov, ki jih tudi Vi omenjate: Pavese, Gadda, Pasolini. Gotovo je bila tehnika vpeljavanja *vsakikrat različna. Pavese vzame v glavnem dialektalne izraze in dialektalne konstrukcije stavkov, vse to v veliki meri poitalijanči in rezultat prenese v delo. Pri Gaddi protagonisti na dolgih pasažah govore v tem ali onem dialektu, začenši z milanskim in končavši s sicilijanskim, po-*

sebno radi pa v rimskem. Jasno je bilo vse to storjeno tudi v luči slogana »približujmo se ljudstvu«; v znamenju protesta proti akademskemu intelektualizmu, ki naj bi karakteriziral lep del italijanske literature; v luči samovoljno razloženih komunističnih literarnih teorij. Pri Gaddi morda ti aspekti protesta in asimilacije niso toliko veljavni, ampak morda ni čisto brez podlage mnenje, da Gadda vpeljuje dialekt zato, ker se hoče z jezikom igrati. Na vsak način je pri vseh teh poskusih, ki se premičejo med literarnim in dialektalnim jezikovnim izrazom, pomisliti, da tekst nosi in drži pokonci literarna italijanščina ali pa vsaj literarni italijanščini prilagojen dialekt.

Zdi se mi, da tudi Vi mislite na to, ko govorite o dialektu. Ali je ta procedura možna? Možna tudi v slovenski literaturi? Saj treba samo odpreti kakšno Vašo knjigo, pa se vidi, da je možna. Do kakšne meje naj gre tako vcepljanje dialekta na literarni jezik? Videant consules (pisatelji). Italijani so bili na to proceduro gotovo dobro pripravljeni že od časov njihove questione della lingua. *In Verga je tudi že marsikaj storil.*

Taka procedura vcepljanja dialekta na jezik pa predpostavlja, da je dialekt zadosti bogat ali pa vsaj drugačen od jezika. Rebula je zapisal, da je bil njegov dialekt v mladih letih reven. Jasno je tak dialekt čisto neadekvaten za vcepljanje na literaren jezik ali pa celo za bogatenje jezika.

Eppelheim (Heidelberg), 17.12.1976

Spoštovanemu sodelavcu prof. Joštu Žabkarju se zahvaljujemo za tehtni prispevek; o vprašanjih, ki jih v svojem zanimivem pismu načenja, pa kot po navadi ne bomo spregovorili v isti številki, ampak kdaj kasneje.

V. OŠLAK

PRAVDA ZA CANKARJEVO DUŠO

Po svoje je moralo biti čisto zabavno. Zbrali so se ljudje istovetnih nazorov ali vsaj istovetnega izjavljanja in so začeli veliko pravdo, kakšna je bila Cankarjeva duša: črna ali rdeča. Je bil katolik ali socialist? Je veroval ali je samo izražal simbole? Ker so se zbrali izrekovalci enakih trditev, ni bilo treba iti kam globlje, saj je človeški duh po naravi len in se zakoplje proti jedru le, če je izzvan in napaden — takega incidenta pa si gospodje niso hotedi dovoliti in so modro pritrjevali drug drugemu, ne da bi se morali bati, kako jih bo kdo ujel na neumnosti. Da bi povabili k pogovoru tudi koga od teh, ki so jih ozmerjali in diskvalificirali (Rebulo, Truhlarja...), se jim je zdelo najbrž nekoliko staromodno, saj smo Slovenci med prvimi narodi v Evropi že koj po razpadu donavske monarhije ukinili zastarelo navado dialoga in uveljavili moderni MONOLOG.

Duhovne zmožnosti razpravljalcev je nehote dobro označil Jaro Dolar z besedami: »Upam si presojati, ali je Cankarjev Bog res bog, o katerem so nas v mladosti učili pri verouku. Jaz mislim, da ni.« Ta stavek pove veliko. Verska izobrazba razpravljalcev seže do ravni pubertetne dobe, obveznega katehetskega verouka. In zdaj nastopajo okoli s tem otroškim znanjem in se posmehujejo predstavam, ki so samo njihove, a jih pripisujejo verovanju nasploh. Prav ta pogovor je žalostna, prežalostna slika umskih razsežnosti naše tako imenovane humanistične inteligence. Ob bogati verski literaturi, ki je zadnje čase predvsem po zaslugi MD dostopna tudi v slovenščini, bi človek pričakoval vsaj od kakšnega akademika nekoliko pametnejših besed.

Mimogrede: ali sodi k intelektualnemu poštenju, če Janko Messner razlaga, kako ima doma tržaško Mladiko *in kako je Rebulov članek v njej najslabše, kar je bral njegovega? Seveda živi Messner v Avstriji, kjer ga nihče*

ne sprašuje, na kaj je naročen in čemu. Jaz tega privilegija nimam in zato ne poznam Rebulovega članka; vem pa, da se take reči zavračajo z argumenti in ne s kategoričnimi trditvami.

Skozi ves pogovor se vleče strahovit nesporazum glede pojmov: BOG in KATOLIŠTVO. Ob obeh kategorijah so razpravljalci izpričali tako bedo, da je bilo meni nerodno, ko sem bral... Vzemimo najprej pojem Boga. Jara Dolarja smo že slišali. Janko Liška pravi tole: »Morda ob tem ni tako pomembno, koliko je Cankar veroval v Boga ali ne; sam menim, da ni... Sprašujem vas, kateri vernik bi na takšni stopnji kot je Cankar že leta 1918 zagovarjal razredni boj; s tem je bilo tudi izrazito povezano laično (ne tako versko) gledanje na svet.« Tu je torej bruhnil na dan stari marksistični kalvinizem, ki uči, da je človek od verovanja in od neke pripadnosti predestiniran za revolucionarna ali reakcionarna dejanja v družbi. Kaj Liška ne ve, da se je prva kompletnejša zamisel socializma izoblikovala v glavi svetnika Thomasa Morusa; da so nemško kmečko vojno vodili duhovniki (Müntzer), da so v Latinski Ameriki kristjani in duhovniki zapirani in mučeni zaradi boja za družbeno pravičnost; da je zrelejše krščanstvo križarskega gibanja pred vojno povzročilo odhod mnogih vernikov v NOB itd. Vedeti moramo, da je Kristus z zavrnitvijo farizejskih sofizmov glede izbire med zelotstvom in pokorščino cesarju premaknil družbena vprašanja med vprašanja prakse, urejanja, ki je prepuščeno človeški iniciativi in ki zanj v evangeliju ni neposrednega ukaza. Torej verujočega prav nič ne ovira, da se postavi na stran revolucionarnih sil, če je prepričan, da te prinašajo več pravice — prav tako pa ga vera ne ovira, ne da bi bil konservativen, če je prepričan, ali ima take skušnje, da revolucija zavrti samo stolčke, pušča kri, ne spremeni pa temeljnih odnosov v družbi. Cankar je verjel v čistost revolucije in je bil zanjo, ne da bi to prizadejalo njegov religiozni čut.

Poslušajmo Vidmarja: »Z besedo Bog misli tisto, kar je bilo zanj najvišji postulat v življenju, to je resnica. Možno je tudi to, da je Cankar dejansko imel neke predstave o bogu. Seveda njegov bog nikakor ni bil bog slo-

venskih župnikov pa tudi ne slovenskih škofov. Bilo je nekaj, kar je bilo zanj neopredeljeno in tudi neopredeljivo.«

To je prazno premetavanje besed: zrela vera je Boga vedno pojmovala kot nekaj neopredeljivega in kot najvišji človekov smoter ter postulat. Vsakdo ima samo »neke predstave o Bogu«, tudi slovenski župniki in škofje; in o tem si ni delal iluzij niti Cankar niti kak slovenski duhovnik. Ideološke površneže seveda izvzemam, ker jih je polno tudi krščanstvo. Prav pogansko primitiven pa je stavek, da Cankarjev bog ni bil bog slovenskih škofov. Bog je bog vseh, ne glede na to, kakšno predstavo ima kdo o njem. Pojmovanje Boga ni posedovanje ali celo privatizacija boga. Kristus, Baraga je imel manj težav z Indijanci...! In če Vidmar že ne pozna zrelega krščanskega pojmovanja o Bogu, bi moral vedeti vsaj za Lao Tsejev Tao Te King, kjer pravi: »Če tao izreči je moč, / večni ni Tao. / Če ime imenovati je moč, / večno ni Ime. // (prev. Mirko Hribar). *Jaro Dolar jo ureže še bolj po domače: »V primerjavi z Göthejem je tudi Cankar lahko imel pojem boga, vendar pa vere ni potreboval.« Kako je vendar mogoče pojmovati Boga brez vere? Kdor ne veruje, mu je beseda Bog samo prazen zlog. S pomenom se nabije šele v dotiku z religioznim agregatom, ki ga ima vsakdo vgrajenega, a je pri nekaterih zasut z nanosi dnevnega hrupa.*

In Franc Petre: »Cankar svoj odnos do vere natančno opredeljuje v svojem članku Almanahovci, *kjer v svoji polemiki s teologi pravi: 'Iz srca jim zavidam, te srečne ljudi. Tako mladi in že je zaključen razvitek njih duš, že so njihovi nazori popolnoma izčisteni...'. S tem popolnoma odklanja nazor katoliškega človeka.«*

Temu se reče: vleči bralca za nos! Cankar je v tem članku opredelil svoj odnos do določenega tipa nazorskih razgrajačev, ki so bili namnoženi med tedanjim slovenskim klerom — in so prav tako namnoženi tudi med današnjimi slovenskimi ideologi. O kakšni veri tu ni govora. Iste misli bi veljale tudi za množice srednješolcev, ki so morali najprej na kakem pospešenem tečaju »razčistiti« z religijo, da so jih potem kot birmance sprejeli v par-

tijo. In kako more svobodno misleč človek s kakšno stvarjo sploh kdaj v življenju »razčistiti«? Klerikalni besednjak se torej ponavlja, le prapori so drugače obšiti... Da bi pa s tem stališčem, ki ga tudi sam z obema rokama podpisujem, Cankar »popolnoma odklonil nazor katoliškega človeka«, je navadno podtikanje, pritikanje ali kakor že Petre hoče. Sploh bi moral možakar vedeti, da vsi katoličani sploh niso enakih nazorov. Prvič se glede posvetnih vprašanj priključujejo najrazličnejšim šolam, ne glede na to, ali je začetnik take šole katolik ali ne. Že jezuit Wassman je bil za Darwina; Teilhard pa je krščanstvo sploh pomiril z razvojnim naukom. Katoličani pa se močno razhajajo v nazorih celo na samem verskem in teološkem področju. Že med Slovenci: kako različna sta si recimo Grmič in Rebula. Tisti temeljni nazor, ki je res enoten in obvezujoč za vsakega kristjana in katolika — celo za vsako umno bitje, je: ljubi svojega bližnjega kakor samega sebe. To so postava in preroki...

Še veliko slabše so se pogovarjalci izkazali ob pretresanju pojma KATOLICIZEM. Razumeli so ga ozko organizacijsko in ideološko; nezgodovinsko in celo neleksikalno. Beseda katholikós *pomeni SPLOŠNO, OBČE. Katolicizem je torej nosilec sporočila za vsakogar, ne glede na različnost materialnih, družbenih in kulturnih izhodišč. Trkanje vesti je večni mednarodni jezik, ki je načelno razumljiv vsakomur in ob vsaki priliki. Nauk, ki uči posluha za to trkanje, je lahko samo enako mednaroden, vesoljen, KATOLIŠKI. Katoliški duh je torej celo širša kategorija, kot recimo krščanstvo. H krščanstvu spadajo samo besede Evangelijev in Apostolskih del; h katoličanstvu pa vsa humanistična in spiritualna bogatija vseh ljudstev iz vseh časov. Katoliška je po duhu vzhodna meditacija in spoštovanje do življenja; katoliško je po duhu celo Marksovo ogorčenje nad krivičnim družbenim redom in njegov napor, da tej krivičnosti preišče vzroke in najde rešitev. Zgodovinsko se pojavi katoličanstvo kot neverjetna diverzija zoper tisočletne ekskluzivizme starega sveta: Grki - Barbari; Judje - pogani; gospodarji - sužnji; moški - ženske; močni - šibki... Ves stari svet je bil zgrajen na ohranjanju privilegijev in statusa izvoljenosti.*

Najgenijalnejši in najpravičnejši duhovi grštva si niso upali niti pomisliti, da bi utegnilo biti v omenjenih ekskluzivizmih kaj narobe. Pa pride Pavel in zapiše: »...kjer ni Grka in Juda, obreze in neobreze, divjaka, Scita, hlapca, svobodnega, marveč vse in v vseh Kristus.« (Kol. 3/11) *Človek mora res imeti nekaj zgodovinskega čuta, da doume eksplozijo enakosti v svetu, ki je z vsemi močmi varoval neenakost. Od tedaj naprej se nepomirljivo soočata dva duhova: duh katoličtva, ki veruje v človeka* nasploh *in duh sektaštva, ki veruje samo v človeka*-pripadnika. *Človek katoliškega duha verjame, da je sleherno človeško bitje načelno zmožno najvišjega moralnega deja in svetosti; človek ekskluzivnega prepričanja pa verjame, da je samo pripadnik njegove rase, jezika, kulture, razreda, stranke, nazora, skupine — zmožen uresničiti v sebi najboljšega človeka.*

To je temeljni duh katoličtva. In v tem smislu je Cankar prav gotovo bil katolik. Z vso dušo in z vsem ravnanjem. Katoliška je bila na tak način tudi Osvobodilna fronta saj je prav katoliški duh omogočil, da so napredni kristjani kljub vsem nazorskim razlikam zaupali v možnost sodelovanja s komunisti — in istega katoliškega duha so izražali tudi tisti komunisti, ki so zaupali v osvobodilne in revolucionarne zmožnosti kristjanov. Žal pa je v to katoliško razpoloženje vsilil rak ekskluzivizma, sektaštva, nezaupanja in strahu. Iz te bolezni je tudi ta pogovor na uredništvu Komunista.

Nazadnje ostane še vprašanje: čemu vsa ta bedna pravda okoli Cankarjevega verovanja in naziranja? Saj krščanstvo ne propade, če bi Cankar obveljal kot marksist — ali pa celo kot nekakšen literarni taktizer, za kar ga obsojata Janko Liška in Dimitrije Vučenov. In tudi marksizem ne bi ničesar izgubil, če bi Cankarju priznali, kar je pri polni pameti sam izjavil. Gre za nekaj čisto drugega. Cankar (isto velja tudi za Kosovela) je utelešeno in udejanjeno sožitje globoke osebne religioznosti in močne družbene angažiranosti ter revolucionarnosti. Če bi to sožitje javno priznali, bi se sektaši te ali one strani morali odreči arhaični formuli, da vera človeka poneumlja in ga dela nazadnjaškega; ateizem pa ga osvobaja in

dela naprednega. Potem bi morali slediti temu, kar se zadnje čase dogaja v zahodnoevropskih partijah, ko se komunisti odpirajo tudi za verujoče ljudi in jih vabijo k skupnemu prizadevanju za manj demonično jutrišnjo družbo. Če bi bili zmožni priznati v Cankarju enakovrednost obeh polov: kontemplativno verujočega in angažirano revolucionarnega, potem bi nas tako priznanje tudi danes obvezovalo, da prebijemo stene sektaških rezervacij in razpremo fronto socializma na vse ljudi dobre volje, ne glede na nazorsko in versko pojmovanje, čutenje ali pripadnost. Cankar je ključ do vsega tega — in zato tolikšna skrb za barvo njegovega srca. A prazni se bodo vrnili od tega mešetarjenja in iskanja, ki iščejo na srcu barvo in svoj izvesek; mi najdemo v njem toplote...!

Prevalje, 12. junija 1976

■

Izšla je prva številka Napreja, *lista slovenskih socialistov. Ker gre za slovensko glasilo, smo mu seveda dolžni dobrodošlico. Vendar se nam zdi, da bi bilo za ugleden začetek bolj prav, ko bi list povedal, da je privesek PSI, to je italijanske socialistične stranke. To bi imelo drugačen prizvok, kot tisto očitno naglašanje slovenstva v naslovu; posebno ob vesti, ki jo istočasno prinaša* Slovenska skupnost, *prav tako novorojeni list, o tem, kako so komunisti in socialisti odklonili njene predloge o znanju slovenščine voditeljev gorskih skupnosti! Zato gre naša dobrodošlica predvsem novi publikaciji* Slovenska skupnost, *o* Napreju *pa bomo pač morali odločati sproti.*

Ur.

BORIS PAHOR

SAN MARINO KOT PRIVID

(Iz dnevnika 1973)

9. decembra

Nedelja. Meglasta pokrajina. Odpravil sem se na obisk republike San Marino. V vlaku. Berem članek Natalie Ginzburg v »Corriere della sera«. Naslovila ga je: *Infelici nella città bella e orrenda* (Nesrečni v lepem in pošastnem mestu.)

Gre za mesto brez prometa pred sedmimi dnevi. Prvi šok za modernega meščana. Ginzburgova pravi, da smo čutili domotožje po prometu. Priznam, da jaz ne, čeprav sem občasno voznik. A vem, kaj misli, da smo si namreč ob praznem mestu samo domišljali, da doživljamo pravi mir, da pa tisti mir ni bil rodoviten. Kajti mesto, ki mu drugače ne moremo do bistva, se nam odtegne tudi, ko se ves promet odsrka. Vse to je resnično. In avtorica pravilno dodaja, da s prometno parado po naših mestih poskušamo zakriti svoje notranje nezadovoljstvo, odsotnost prometa nas zato ne rešuje, mogoče nam lahko samo pomaga, da počasi najdemo pot do resnice.

Ta zaključna modrost je pravilna. Ne strinjam pa se z ugotovitvijo, da smo ob odsotnosti prometa prišli v neposreden stik s svojim notranjim nezadovoljstvom. Vsaj zase vem, da to ne drži. V Ferrari sem s *pristnim* zadovoljstvom zaslutil mesto kot spet *normalno* človeško bivališče. Zaslutil sem, kakšno bi bilo, ko bi nehalo biti hipertrofična megastruktura.

Moje prvinsko roussojevstvo?

Morebiti. In s tem? Vsekakor bom še zmeraj imel na svoji strani Beethovnovo šesto. *Pastoralna* pa mi zmeraj prikliče dutovsko gmajno. Luskinasta debla borov. Brin in šipek in noč za nočjo festivali slavcev.

Zato se mi je zdelo, ko je zavoljo štednje mesto ostalo brez vozil, da so hiše odrešene, da je njihov red razklenjen. Od nekod je začela vesti sapa, ki so jo filtrirali šopi borovih igel. Škoda le, da sem se ob tisti novi pripravljenosti zavedal, da bo iluzija trajala samo en dan. V tem ima Ginzburgova spet prav!

V isti številki milanskega dnevnika Pier Paolo Pasolini izziva voditelje televizije. Energetska kriza ločuje mesto od dežele — ob nedeljah in praznikih; nič pa se ne spreminja vpliv televizije. Ta naj zdaj pokaže, pravi Pasolini, da ji gre za kulturo v času, ko je masovna kultura pravzaprav protikultura. Fašizem s svojimi bombastičnimi govori in napihnjeno propagando ni pokvaril množic, te so obdržale svojo prvotno omiko: kmečko, proletarsko. Po vojski pa je sprememba infrastruktur in informacijskih sredstev spravila deželo, ki je mozaik izročil, na najnižjo raven. Televizija igra pri tem glavno vlogo. Če ji gre zares za kulturno poslanstvo, potem naj se zdaj vrne h knjigi. Naj lansira branje, ki je kultura.

Izziv bo gotovo vzdignil val prahu, najbrž pa ne bo stvari premaknil niti za milimeter. Vloga poneumnjanja je samo del obrambe celotne strukture, zato tudi televizije ni mogoče spremeniti, ne da bi se dotaknili celega ogrodja.

Vendar je nekaj zadoščenja v tem, da pisatelj tako vrže rokavico v obraz zasmrajeni družbi.

Ko vlak teče proti Riminiju, razmišljam tudi o reportaži iz Rio de Janeira. Naslov: *Domovina, ki jo varujejo gorile.* Po vojaškem udaru leta 1964 je Brazilija privilegirani satelit ameriškega kapitala v boju proti socializmu in katoliškemu odklonu. Stotisoč trupel v zalivu Guanabara. Ljudje izginjajo ponoči. Mučenje duhovnikov. Udarci z združenimi ploskimi rokami, da jetnikom počijo bobenčki v ušesih. Rdeče pobarvane celice, ki jih obsvetljuje močna žarnica. Tedni čakanja v takih prostorih, preden pride do »spraševanja«. Nage jetnice pred policaji, nage jetnice v moških celicah. Električni sunki vojaških telefonov TF 201 s sto voltnim tokom... In si pravim, da če se na zahodu družba hoče reševati s takimi sredstvi — to ne preseneča več današnjega človeka. Čuti pa, da je izgubljen, ker ne more več verovati v drugačnost socialističnega sveta, saj se je ta svet, od katerega je pričakoval rojstvo nove etike, prav takó degradiral z nečloveškimi dejanji. Človek tega zadnjega dela dvajsetega stoletja je raztelešen, ker ne vidi nikjer izhoda. Nikamor ne more usmeriti svojega pogleda, nikamor sprožiti svojih želja. Evropa, ki bi lahko bila odrešilna oaza, ne zna biti ustvarjalna. Edina začasna rešitev je po mojem lahko v ne-zaostrovanju njenega družbenega življenja. Skrajna levica je škodljiva, ker prikliče iz ozadja skrajno desnico. Ko pa se kapital ustraši, so na vrsti državni udari. Tako v Grčiji. Tako v Čilu. Zato bi kazalo, da je opozicija

povsod zmerna, inteligentna. Denarni mogotci se vdajo parlamentarni igri, dokler gre za reforme, ki ne ogrožajo totalno njihovih koristi. Seveda je res, da na ta način ne pride do radikalnih sprememb, a kakršen je danes položaj v boju na nož dveh nasprotujočih si sistemov, je pametneje napredovati postopoma, namesto da se čez noč znajdeš v fašizmu. Zato je pravzaprav edina politična modrost odklon desnega in levega ekstremizma. To so, kot vse kaže, doumele evropske komunistične stranke. Pred vsemi italijanska. Čile docet.

V avtobusu. Iz Riminija v San Marino.

Na polja so poveznjeni megleni polipi. A sredi Riminija sem videl spomenik cesarju Avgustu in zato se z mislijo sprehajam po preteklosti, ki se prav takó zgublja v mrču. Classis. Rimsko ladjevje. *Parcere subjectis et debellare superbos, Romane, memento!* Etruščanska kultura je skusila, kaj to pomeni. Nekoč zdavnaj v naročju nevidnih stoletij. Nas je tisti *debellare superbos* pravkar oplazil, tako da si še izlizujemo rane. Bazoviške žrtve. Prvi evropski uporniki. A kdo ve zanje v svetu? Delavska roka Vekoslava Špangerja jim je postavila knjižni *Spomenik*, a je morala svoje delo tudi založiti! Ker ni napisano v duhu nove vladavine. Nesrečni narod, ko mu tujec streže po življenju, plane iz apatije, potem pa mu domača oblast po malem korenike reže sama!

Zato me kot svetlobna eksplozija pozdravi napis nad cestiščem: *Dobrodošli v republiki, ki je simbol prostosti.* Pozdrav kot na slavoloku, ki ga vaščani postavijo novoporočencema. Ali novomašniku.

Priznam, da me táko poudarjanje svobode gane. Od otroških let sèm je svoboda zame nekaj, o čemer samo sanjam. Skušam si jo predstavljati, a ne vem za njene poteze. Ne poznam njenega koraka. Nisem je še okusil. Ne morem si misliti, kako v sproščenem ozračju pljuča zajamejo požirek pristnosti. Mogoče sem doživetju svobode najbliže, ko sem nekje v skalah pod vrhom Montaža. Ali na odprtem morju pod nizkimi sredozemskimi zvezdami. Pa tudi sredi gmajne, ko v poletni žegi škržati strižejo sončne žarke in uspavajo vesolje. Vendar je to samorodna svoboda, naravna prostost. Primorski ljudje pa bomo prešli, ne da bi okusili sproščenost duha. Naš duševni organ je od rojstva invalid. Ob ukazu skritega magičnega očesa nam v notranjosti prepone olesenijo na daljavo. Nesvoboda nam je že v telesih naših mater vsadila v

organizem stokrat in tisočkrat občutljivejše radarje, kot so tisti, ki jih je dosti kasneje iznašla tehnika.

Tako si pravim, ko se vozilo vzpenja po strmih redah na pobočju Titana. Počasi zapuščamo ravninsko megleno peno. Občudujem prebivalce, ki so se umaknili nespodbudni vsakdanjosti v takšno orlovsko gnezdo. Ob strani so seveda tudi vrtovi in hiše, ki so zbrano urejeni, obdarovani z resnim mirom in čisto mislijo; ampak asfaltna pot, ki potem pušča za sabo tudi aristokratske stavbe, se vije navzgor proti utrdbi takó strmo, da je videti, kakor da se bo vzpela do same večne modrine neba.

Zakaj tukaj gori je zame, osamljenega obiskovalca, sonce ustavilo svoj svetli in slovesni vrtiljak.

Stopam po poti iz opečnatih ploščic. Rustikalno tlakovan klanec. Ob strani zaprte ute, v katerih se poleti turisti odžejajo. Rahlo sejmarska scenarija. Na levi miniaturen bar, ki so mu na stranico obesili kolo kmečkega voza. Prepleskana trofeja raztelešenega vaškega orodja! Na pročelju volovski jarem s preperelim usnjem. Okrasni pripomočki, s katerimi naša civilizacija otročje in igračasto slaví svojo Pirovo zmago. Škoda, da se je ta val nedoraslosti zaletel sem gor in pomeškužil divjino.

Na vrhu, v trdnjavi, pa je vse še pristno.

Sedemsto metrov nad morjem.

Ob kamnitem prsobranu se je urezal rahlo vzdolben previs, da imaš vtis, kot da je gravitacijsko središče premaknjeno v prazno. Podoben prepad pod vrtom Munthejeve vile na Anacapriju. Tam, kjer sfinga zre v daljavo in brezbrižno obrača vrtu zadnji del telesa. A tam te za neutešenost ob misteriju bivanja poplača omamno bleščanje morja. Tukaj pa se v globini nekaj hišnih streh utaplja v megli kot razbitine strtih bark. Bolj daleč se iz bele vate izvijejo ceste, ki pa se hitro spletejo v obliki ležeče številke 8.

Ko bi bilo ozračje prozorno, bi moral videti dalmatinsko obalo. Benetke. Tako pa se spet preizkušam s pogledom na strmino. A ne maram takih globeli. Tudi v gorah se jim izogibam. Pa to ni nič v zvezi z vrtoglavico. Gre za zavest in občutek bližine niča. Tako odsekano je najbrž brezno, ki nas sprejme, ko nam Parka utiša udarce srca. Ta misel je sicer moja vsakodnevna spremljevalka, vendar ob vertikali nekega prepada se geološko materializira. Zato tega ne maram. Čudno pa je, da mi je v letalu čisto drugače, čeprav je pod mano še dosti globlja praznina.

Ob linah topovi.

Razgledni stolp.
Lesene stopnice vodijo navzgor.
Ne mika me.

Ob zidu, čez katerega se je poševno upognil sončni pramen, skušam ujeti razpoloženje dalmatinskega kamnoseka Marina, ko je, takó vsaj trdi legenda, pribežal sem, da se reši Dioklecijanove diktatorske manije. Postal je diakon in drugi begunci so se zbrali ob njem in živeli v uboštvu. A tudi v prostosti! Sprva so menda imeli samostan, ob njem pa je zraslo nekaj skromnih domačij. A že v trinajstem stoletju se preklajo s papežem, ki jih celo izobči, ker so na cesarjevi strani. Kakor Alighieri. Kajti tudi tukaj se grejo Guelfe in Ghibelline. Seveda trmasto vztrajajo, takó da zahtevajo od Bonifacija VIII., da jim prizna neodvisnost. Ivan XXII. jih potem iz Avignona vabi k zavezništvu. Vendar 1375. leta obsodijo na vešala someščana Pelizzara, ker je skušal predati utrdbo škofu Claru. Še poprej, 1338. leta, v pripisu k ustavi prepovejo vsem plemenitašem in mogočnežem, da bi se ustavili in prebivali v San Marinu! Ne Malatesta ne vojvoda urbinski ne kardinal Alberoni ne dosežejo, da bi jim predali ubežnike, ki so se zatekli na njihovo ozemlje. Res, nekajkrat zgubijo samostojnost, a zgodovina jim jo kmalu spet potrdi. Napoleon jim obljubi razširitev ozemlja, nekaj dodatnih topov in živež. Odklonijo zemljo in topove, sprejmejo hrano. Pri njih najde zatočišče Garibaldi potem, ko je z 250. tovariši ušel Avstrijcem. 1865. leta podpišejo poštno konvencijo z italijanskim kraljestvom. Takó s koncem stoletja zaživijo v modernem ozračju. Kljub temu pa ostajajo zvesti tradicionalni poti poštenosti in modrosti. Ko se nekateri domislijo, da bi odprli igralnico, ne nasedejo vabi, marveč zamisel odklonijo in izženejo tiste, ki skušajo z rovarjenjem vseeno doseči odprtje igralnice. (Primerjaj z etiko povojne Slovenije!) V drugi svetovni vojski pa je San Marino pribežališče beguncev. Da bi jih hranili, obnovijo stare krušne peči in mesijo kruh za brezdomce, katerim so pripravili ležišča v predoru Rimini - San Marino. Takó da je »Osservatore Romano« oktobra 1944 napisal, da je majhno ljudstvo lahko tudi veliko, ko se takó razda za druge.

Ob lini opazujem krotko vzvalovana polja na jugovzhodni strani in se sprašujem, kako bi strnil sanmarinsko sporočilo. Duhovna neodvisnost, ki se zaveda, da je lahko rodovitna samo če jo ščiti ozemeljska in politična samobitnost. Ob tem pravilo skromnosti. Pa predanost širini. Ne samo zavoljo svoje majhnosti, marveč zavo-

ljo svoje notranje zaveze niso nikogar žalili ne ponižali. Vendar jih prvobitna skromnost ni ovirala, da ne bi dali na prvo mesto svoje časti in svojega ponosa.

Kakor pred leti v Andori me obhaja domotožje po tem, kar bi lahko bila slovenska zgodovina, ko bi se bil Črtomir kot Marino zatekel v gore in se odločil za eremitsko revščino in hkrati za prostost za vsako ceno. Kot Valdežani. O seveda, Slovenci nismo bili skupinica, ki se zbere ob kamnarju puščavskega duha. Dosti nas je bilo in razrezli smo podolg in počez in kmalu postali delovna množica. Pridne in ubogljive mravlje. Ne ne, prav gotovo ne bom primerjal dveh takó različnih usod, drži pa, da je najbolj pogubna lastnost našega narodnega značaja nesposobnost, da bi se zbrali ob svojem voditelju in takó ustvarili jedro oblasti, ki bi bila demokratična, a bi nas zavezovala v čutu enovitosti. Takó smo morali pristati — in še danes pristajamo — na to, da ubogamo in častimo tuje mogotce. Naš individualizem se je razrasel kot plevel. Kakšnega ponosa pa naj se zavé plevel? Namesto skromnosti smo gojili potuhnjenost. Dvakrat je res bruhnilo iz nas. Prvič je bilo, ko so kmetje udarili s kosami. A so nas gospodarji takó spravili k pameti, da smo bili potem bolj steptani v tla kot poprej. Drugič smo se šli junake med drugo svetovno vojsko. Rešili smo čast, to je res, a se nismo rešili podložništva niti si nismo ustvarili svojega voditelja. Vprašanje je, ali bomo takó zreli, da si ne zapravimo ne voditelja ne svobode, ko bo šlo v tretje.

Na trgu obisk vladne palače. Sezidali so jo konec prejšnjega stoletja, a v slogu Trecenta. Okusna prostornost brez odvečnih pritiklin. Resna sejna dvorana mi prikliče Dubrovnik. Pa tudi Andoro.

Saj, saj, že slišim ugovor: San Marino je samo imenitna turistična atrakcija! In je res. To Sanmarinčani vejo tudi sami, vendar pa poudarjajo, da so simbol svobode. Simbol! Malo, premalo za ta naš čas? A kljub vsemu so simboli pogled v prihodnost. Simboli so kažipot.

Mogoče pa najbolj potrebujemo prav kažipota. Tudi če je skromen kakor v planinah zbledela lisa na sprani skali.

Sem v telefonski govorilnici. V tem trapastem stehniziranem času so te ozke steklene bajtice, posejane po vseh mestnih okrajih, morebiti ena izmed najprikupnejših iznajdb. Mislim *ljudskih* iznajdb. In ko bi šlo po mojem, bi nagradil tistega, ki si je izmislil

utice iz aluminija in stekla, kjer se kljub naglici in nesmislu lahko ustavimo za trenutek ločene intimnosti.

Kličem Barkovlje. Živki precej navdušeno pravim, da bomo o prvi priložnosti prišli sem. Še to zimo. Ko govorim, je onkraj šipe pod mano panorama komaj vzvalovanih polj, potem apeninskih pobeljenih vrhov. Vse je miniaturno, kakor povzeto z živih in pisanih znamk te mikrorepublike.

Živka ne verjame dosti moji obljubi. In je res, da nisem nikoli maral družinskih nedeljskih izletov. Alergičen sem na to. Prihod v tak kraj, kjer se ti avtonomnost ponuja kot nepričakovan dar, pa bi imel neki poglobljeni smisel, ki bi preraščal vse »družinsko«.

Morebiti sem čuden. Normalna moralka bi me dala med sebičneže. Nedvomno. A naj bom, če mi že drugo ne leži, vsaj sam sebi zvest.

Počasi prihaja kak par.

Zadovoljen sem, da sem svoj vljudnostni obisk že opravil. Bilo je, kot da bi diplomatske poverilnice slovenske zemlje predal brez prič.

Ogledujem si spominke.

To je zmeraj najbolj mučen opravek. Kič se mi kar fizično upira, zato pri izbiri zapravim preveč časa. Po drugi strani pa me pisana razstava barv in oblik zmeraj spravi v evforično razpoloženje.

Pri čašici kave.

Mislim si, kako bi iz Štanjela lahko naredili táko utrdbo nad nižinskim svetom. Res da tam ne bi bilo takó previsne stene, a zgoščeno kraško prebivališče na vrhu, pod katerim daleč v dolini skoraj sramežljivo počivajo polja, bi bilo nekaj vredno!

Zdaj decembra je v takih sončnih dneh pri nas ozračje prevetreno. Na obrežju je onkraj débel nizkih in košatih pinij vodna ravan izzivalno modra. Burjini biči so jo takó stepli in zdelali, da je nazadnje mórala pokazati svojo pravo barvo. Zgoraj, na cesti, ki se vzpenja proti Judovcu in Kozjaku, pa so v zavetju pod kraško steno bela pročelja hišic ogledala, ki si eno v drugo odbijajo svetlobno poplavo, da te slepí bolj kot poleti. Zimski zrak je namreč ves prečiščen, da so žarki ostri in se ti zarežejo v zenice. A takó se ob vsi tisti bleščavi, ki hkrati sije tudi od morja navzgor, zima umakne v ozadje, v prsih pa se ti nabrekne in odpré zapozneli pinijin česarek.

Spet sem v stekleni kabini.

Dali so jo vrh stopnišča, da je vsenaokoli odprt razgled.

Zavrtim številko prijateljice, ki je blizu teh krajev nekoč doživljala svojo nenavadno ljubezensko srečo. Ko ji to omenim, je njen glas ves nedeljsko naklonjen. Pa tudi drugače je njena bližina zmeraj v znamenju miline. Miline in življenjske radosti, da ji nekajkrat na leto zaželim nje vrednega sopotnika. A hkrati se zelo egoistično sprašujem, ali bi potem še znala najti tisto otroško pojoči ton, ki ti iz slušalke prihaja kot spomin na božajočo dlan.

Poslal sem razglednico Ediju.

Na čast slovenstvu, ki še nastaja, kot veruje v *Listini*.

A je Edi tudi edini, ki se me spomni, pa naj odpotuje kamorkoli.

Sanmarinski pozdrav, poet, ki si Slovencem oznanjal prostost, a so ti veselo razodetje poplačali takó, da so te obdali s slepimi okni!

Sonce je postalo slabokrvno, a na meglo sem pozabil.

A moram spet vanjo.

Odsev tega kratkega privida pa bom vendar ponesel s sabo.

Vračam se v Rimini.

Kdove po kaki zapleteni asociaciji se zavem, da skušam razbrati poslednjo resnico v zvonkem odzivu prijateljice, katero sem klical kasno, ker drugače bi jo zvonec predramil sredi sna. Labodji vrat ima. In zanimivo je, da se tega še posebno zavem, ko mi pravi, da ni nikdar podvomila v obstoj božanstva. To pa me zmeraj na poseben način prevzame. Videti je namreč, da se njen Bog ni nikoli vtikal v njene ljubezni; a tudi v vsem drugem se vede, kot da se je nekoč zdavnaj z njim dogovorila za neko medsebojno dobrohotno naklonjenost. Mene pa je od samega začetka božanstvo motilo s svojo vsepričujočnostjo. Nisem prenesel, da me nevidno bitje nenehno rentgenizira. No, saj ne gre, da bi zdaj obnavljal proces, ki ni bil ne preprost ne kratkotrajen. Dosti postaj in postajališč je bilo, dokler se nisem nekako ustavil pri Spinozi. Zelo pa me privlačuje Bog moje prijateljice, ker se ona nič ne vznemirja ob človekovih slabostih, marveč te zmeraj obdaruje s toplino gostoljubne vestalke. Pa ne gre za primerjavo, recimo s podobo dobre priprošnjice, ki se vnaprej, to je, preden jo prosijo, zavzame za človeške potrebe, kot poje božji materi na čast Dantejev zbor v krogu blaženih. Ne, pri deklici z labodjim vratom imam vtis, kot da ona či-

sto na svojo roko odloča o samo po sebi razumljivi vztrajni dobroti božanstva. Pri tem gre za gotovost, ki ni ne igriva ne šaljiva, a je vendar takó otroško pristna, da omamno zadiši po pomladi.

A to moram kdaj še poglobiti.

Ravena, 10. decembra

Pri popoldanskem obveznem pogovoru je prišel kot nalašč na vrsto članek, ki ga je o Slovencih objavil današnji komunistični dnevnik *Unità*. Slovenci so preizkusni kamen italijanske demokracije, pravi pisec. Marsikaj je dobrega v članku, ki je nastal ob pripravljalnem srečanju mednarodnega seminarja, ki bo maja v Trstu. Zgrešena pa je perspektiva, to se pravi, da manjka ugotovitev, kako se narodna skupnost lahko ohrani samo, dokler je homogena. Politična porazdelitev na državne stranke je zanjo lahko usodna. Vztrajanje pri tezi, da bo proletarsko gibanje rešilo tudi narodno bitnost, je za ogroženo skupnost falimentarna.

Zanimivo je, da na isti strani *Unità* objavlja pogovor s članom centralnega komiteja španske komunistične stranke. Ko spraševanec govorí o Kataloncih, lepo pove, da je njihov narodni svet izraz skoraj vseh sil njegovega naroda, takó buržujskih in nacionalističnih kakor tistih delavskega gibanja, vštevši tudi ekstremistične levičarske skupine.

No, to je zdaj tisto, kar poudarjam že dve desetletji (1953-1973)! Koristi razrednega boja proletariata se ne krijejo s koristmi narodnega subjekta. Ali boljše: koristi narodnega subjekta se ne krijejo s koristmi proletariata. Interesi narodne skupnosti oziroma — po starem — naroda so kompleksnejši; lahko bi rekli, da so kakor četrta dimenzija, ki je sicer povezana z drugimi tremi dimenzijami, a se v mnogočem razvija mimo njih in nad njimi.

Mladi filozof iz naše skupine doživlja revolucionarno spremembo v svojem notranjem forumu. Živí s hčerko v Rimu, stran od žene. Profesorica, ki je zavoljo svojih za spoznanje navzven pomaknjenih sprednjih zob podobna simpatični mladi zebri, je ob njem ves čas molčeča in zbrana. Nagnjenje, ki se je v njem razvilo v tem tednu, je takó neizprosno, da ni več ne vseveden ne sproščen. Tako je zbit, kot da se ne more vzravnati izpod težkega vala, ki se je zgrnil nanj. Tako je ves prekvašen, da je videti skoraj potrt. Pa je vendar ves čas z njo. Z njo prihaja in odhaja. Zdaj sedi poleg nje in ji polaga roko na rame, kakor da

bi se bal, da bi izginila. Ko se ona za spoznanje premakne in se pogovarja s sosedom, se on samogibno, ne da bi se tega zavedal, obrača na njeno stran.

Tako je presunjen, da jo je našel, da se ves čas pripravlja na trenutek ločitve, ki najbrž niti ne bo dokončna. Zelo blizek mi je tak, ujet v dvom, ali ne bo srečni privid spuhtel. Njegova revolucionarna filozofija je zdaj zanj kot služabnik, ki je gospodarju ušel. Odpadla je varnostna lupina in njegova človeška ranljivost je vsa razgaljena.

11. decembra

Od profesorja Petronia sem pričakoval več, a videti je, da je prišel nepripravljen. Iz njegovega marksizma se ni rodila nobena izvirna misel. Operiral je s sistemi in podsistemi in se zavzemal za literaturo *stvari*. Navajal je Gramscija in Goldmana, a od vsega mi je ostala samo ugotovitev, da je buržuazija uničila commedio dell'arte, ki je bila zares ljudska.

Tako nas je seminar spoznal z nekaterimi regionalnimi kulturami, nobene veljavne misli pa ni bilo izrečene v prid narečni književnosti. Da je opustitev narečja pogoj za vzpon na družbeni lestvici — to vem že zdavnaj. Tukaj pa ni nihče izrekel niti ene same spodbude za plavanje proti toku. Navdušenje posameznih referentov za domače narečje je bilo izraz zvestobe izročilu in pristne ljubezni, ki pa nista našli potrditve na teoretični ravni.

Pred koncem se je pojavil inšpektor Piromalli. V Sorrentu se je pozanimal za našo narodno skupnost in za našo šolo. Visok. Umirjen. S pogledom, kateremu ne uide noben gib. Porabil sem priložnost in predlagal, da bi kdaj organiziral seminar o jezikovnih skupnostih v Italiji, kajti védenje o tem je na splošno na zelo nizki ravni. Zaželel je, da bi mu pri priči skiciral načrt takega seminarja. Na dveh listih sem razčlenjeno predlagal: a) predavanje o pomenu materinega jezika pri učenju državnega jezika; b) predavanje o frustraciji šolarja ali dijaka, ki se zaveda, da je *drugačen;* c) osem predavanj o raznih jezikovnih skupnostih: o grški, albanski, slovenski, nemški, ladino-furlanski, sardinski, okcitanski, hrvaški. Naslov seminarja: »Seminar o kulturah etnično-jezikovnih skupnosti v Italiji.«

Seveda je vprašanje, ali ni bilo to, da mi je Piromalli prisluhnil, samo vljudnostna gesta, da bi zadostil vnemi nepomirljivega

»manjšinca«. Vendar, ko je zganil tista dva lista in ju vtaknil v žep, sem kljub dvomu v uspeh svoje pobude imel občutek, da moj prihod v Raveno le ni bil zapravljanje časa.

Dutovlje, 14. decembra

Spet sem na Krasu!

Mila zima je podaljšala poniglavost jesenskega miru. Vlaga se je vsesala v gmajno, oslinila drevesom debla, se zajedla v zidove.

Davi so bile bele lise slane zdolž cestnega roba. Po stranicah dolin je ležala kot na redko potresena bela moka.

Spremljajo me bizantinski mozaiki. Obraz Galle Placidie. Skušam razbrati poteze kamnoseka Marina. Pri tem spet kakor ponavadi urejam papirje. Ker sproti ne pišem dnevnika, spravljam vse, kar lahko obnovi pomemben odtenek. Rad bi zbral v knjigo nekaj na temo narodne eksistence ubranih potovanj.

15. decembra

Profesor Jože Mahnič je končal študijo o mojem delu. Dodana bo izboru novel in črtic, ki bodo izšle pri *Obzorjih*. Že ko sva se domenila, da mu pošljem *Skarabej v srcu*, mi je urednik profesor Košar predlagal, da bi zbral raztreseno kratko prozo. Zelo je bil zmeraj ljubezniv z mano in lahko rečem, da čutim, da je bil moj pravi urednik. Seveda se je zavoljo moje aktivnosti drugod priprava *Skarabeja* hudo zavlekla. Takó tudi do predlaganega izbora kratke proze ni prišlo celo večnost. Ko sem nazadnje tudi to opravil in predelal, kar sem mislil, je profesor Košar zapustil založbo. Pa je njegov naslednik ostal zvest njegovi zamisli. In zdaj je tukaj tudi Mahničeva študija, ki je zelo skrbno in natančno delo, saj me je s svojimi ocenami o mojih knjigah ves čas spremljal. Pisal sem mu, da drobne črtice iz *Mojega tržaškega naslova* mogoče ne zaslužijo takó skrbne omembe. Odgovoril je, da se ne strinja z mano. Prav, saj nimam namena, da bi sodil o njegovih metodoloških kriterijih.

18. decembra

Zapis o Trubarju.

Bil je ne samo mož, temveč tudi politično bister mož. To je treba podčrtati. Prav dobro je vedel, da nima pravice pripravljati načrta za slovensko Cerkev. A je vseeno vztrajal. Vedel je, da piše prvo slovensko ustavo.

Pa še to: bil je diplomatsko gibčen.

Protestantski individualizem se je pri njem izredno obogatil z zavestjo plemenske in jezikovne skupnosti. Z razločkom od severnega humanizma je Trubar nemirna osebnost, ki pa je dosledna v svojem hotenju in načrtovanju. Bolj kot teološka načela ga zanimajo praktični problemi slovenskega občestva.

19. decembra

Prepis z zbledelega listka.

Gre za to, da sestavim elemente za gloso o krajih, kjer sem neprostovoljno ali neveselo spal.

Koper (zavod).
Gorica (lemenat).
Cremona (rekrut).
Neapelj (na poti v Afriko).
Tripolis, Gars Garabulli, Benghazi, Derna (vojska).
Bogliaco, Bergamo (še vojska).
Coroneo (zapor).
Dachau, Natzweiler, Harzungen, Dora, Belsen-Bergen (krematorijski svet).
Villiers sur Marne (sanatorij).

Ali bi si mogoče izbral drugačen seznam:

Poglavje o čevljih.
Kot deček (veliki in okorni, načrtovani za več let).
V zavodu (črni).
V Gorici (črni).
V Libiji (vojaški, okovani).
V taborišču (lesene cokle).
V sanatoriju (brezpetniki; na sprehodu vojaški okovani, nemški seveda).

Zato zdaj hodim po obrežju in po gmajni v sandalah. Vračajo mi grško ozračje. Moja mala v sanatoriju je svojim pravila *spartiates*. Sandale kot terapija? Ne, marveč slavospev sandalam, ker si predstavljam, da bo v njih, ko bo prišla, obuta prostost.

(nadaljevalo se bo)

FRANCE KOBLAR, MOJ OBRAČUN, Slovenska Matica 1976.

Po kulturni pričevalnosti in etični visokosti slovenska knjiga leta: nedvoumno krščanska knjiga nedvoumnega kristjana. Pripoved je nakodrana v vrsto dragocenih momentov: Železniki, rodbina Globočnikov, učitelj Levičnik, gospodinja Meta, Alojzijevišče. V politično srhljivost se knjiga razžari s poglavjem Zadnja vojska. Tam zvemo med drugim, da ta veliki napredni kristjan ni hotel vstopiti v OF. Vse preskopo obdela avtor prvo vojno, svojo vlogo v Društvu slovenskih književnikov in Penklubu, Bohinjska tedna '37 in '39: kaj vse bi človek hotel zvedeti o tistem času, polnem zarodkov naše današnje slovenske usode! Pa le zveš na primer, da je bila v tridesetih letih prve Jugoslavije Bela krajina priključena Hrvaški. Ali da je tedanji kraljevi diplomat Andrić menil, da bi bilo treba prijaviti sodišču slovenske penklubovce kot separatiste, ker so bili za slovensko kulturno avtonomijo. Sicer pa na vsaki strani čutiš žlahtnost tega velikega slovenskega gospoda, bolj edinstvenega kot redkega na našem Klancu. Naj omenimo samo simpatijo, s katero govori o človeku, ki je danes *un nom maudit*, o banu Natlačenu.

Liki sodobnikov — Janez Ev., Krek, Stanko Majcen, Izidor Cankar, France Stele, Janez Jalen, Andrej Kalan — so žal samo dragocene skice. Baje je iz knjige izpadlo, kar se je tikalo Josipa Vidmarja. Če je to res, se človek vpraša: zakaj le? Zakaj so si smeli privoščiti Vidmarja Lojz Krajgher, Juš Kozak, Taras Kermauner, a si ga ne bi smel — verjetno iz bolj gosposke distance — Koblar?

Spremna beseda Jožeta Mahniča je na ravni poštene kulturne pragmatike, ki ji ni kaj očitati. Ni pa razumljivo, kako je mogel pustiti Koblarjevo besedilo brez vsakršne pojasnjevalne opombe. Kaj naj npr. ve današnji bralec o aferi »Prihova-Dolinar« (151)? Ali o Vidmarje-

vem intervjuju o črnem in belem kruhu (152)? Ko bralec išče razloge za to uredniško molčljivost, skoraj ne more misliti na kaj drugega kot na — tukaj nepotrebno — politično opreznost.

Slike v knjigi so vse po vrsti dragocene in dodajajo tudi vizuelni užitek tej knjigi velikega Slovenca.

Prepišimo stavek iz nje: »Hotel sem biti možat, vesten, bil pa sem predvsem usmiljen« (99).

a r

■

Michael Confino, IL CATECHISMO DEL RIVOLUZIONARIO — Bakunin e l'affare Nečaev. (Prevod iz francoščine »Violence dans la violence«; Adelphi, 5500 lir.

Izredno zanimiva knjiga; objavlja doslej neznano korespondenco revolucionarjev preteklega stoletja v zvezi z nastankom *Revolucionarjevega katekizma* in stikov med Bakuninom in Nečajevim. Nadvse pomembno je petinpetdeset strani dolgo pismo, ki ga Bakunin piše Nečajevu in v katerem obsoja njegove jezuitske in makiavelistične metode, njegov komunizem in njegovo diktatorstvo. Ta dokument dokončno razčiščuje vprašanje Bakuninovega razmerja do imoralnih metod nečajevstva ali, kot so ji po rusko pravili, nečaevščine. Vse kaže, da sta *Revolucionarjev katekizem* sestavila Tkačev in Nečajev ali eden izmed obeh, kajti njegova pravila so zelo slična nekemu prejšnjemu Tkačevemu spisu. Iz objavljenega materiala je tudi razvidno, kako je Marx na kongresu v Hagu namenoma uporabil netočne in Bakuninu škodljive podatke, da bi pomembnega revolucionarja vr-

gel iz Internacionale. Vsekakor je delo strogo dokumentirano. Najbolj zanimivo pa je, da iz Bakuninovega pisma jasno izstopa, kako je bila njegova anarhična etika dosti bolj čista od nečajevstva. Naslednja resnica, ki jo razgledani bralec izlušči iz tekstov, je, da so komunistične partije vseh dežel in barv od Lenina do danes zmeraj ravnale po načelih Nečajevega katekizma. To se pravi, da se niso posluževale nečistih metod samo, ko so se bojevale proti sovražnikom, marveč so uporabile laž, prevaro in ponaredbo tudi takrat, ko jim je šlo za eliminacijo lastnih članov.

b p

■

Diego Valeri, POESIE SCELTE (Izbrane pesmi, Mondadori, 1500 lir).

Mogoče je zgrešeno, da med te kratke zapise o knjigah pride tudi tak zapis, ki kaže na neko poročevalčevo avtobiografsko ozadje. To namreč, da sem dvakrat položil izpit o francoski književnosti pri njem, nima nikakršne zveze z Valerijevo liriko. Pa tudi to ne, da me je po vojski, ko sem nameraval pisati tezo iz francoske literature, hotel poslati na raziskovalno delo o izbranem avtorju v Nemčijo, kar pa sem seveda odklonil, ker sem se bil iz Nemčije vendar pred kratkim vrnil. Tudi ljubeznivi listek, ki mi ga je pisal, ko sem prosil, naj mi podpre prošnjo za dosego francoske štipendije, ne pride v poštev. Pomembno pa je, da sem gosposko ljubeznivost in preprosto komunikativnost, ki je sijala iz človeške podobe, potem našel v njegovih pesmih, ko sem na srednji šoli tolmačil dijakom izbrana dela italijanskih avtorjev. Te-

daj je med šolske klopi prišlo nekaj tistega domačega ozračja, ki ga človek doživi na tesnih beneških callih, ko sončni poljub užge cvet na okenski polici in nekje zaslutiš mirno dihanje spečega otroka. Taka je pesem Diega Valerija. Tradicionalna in tudi nekoliko staromodna s tistimi zvestimi kiticami in polnimi rimami. A hkrati vendar polna dobre in mirne bližine, ki jo boš zastonj iskal v ekshibicionizmu modernih avtorjev. Gre za občutek blage modrosti, ki spremlja tok večnega vsakdana, za obljubo tihe lepote in spregledanega čara. Zato mi zdaj, ko je pesnik dokončal svoje zemeljske dni, rad zazveni kak njegov verz in vidim visoko postavo z nekoliko sklonjeno glavo, kako stopa čez Borzni trg in ima obraz pripravljen na mehek smehljaj.

b p

■

BOGOSLUŽNI MOLITVENIK I — Od prve adventne nedelje do velikega četrtka. Ljubljana 1976. Izdala in založila Slovenska škofovska liturgična komisija. Natisnilo GP Gorenjski tisk, Kranj.

Zadostuje, da samo vzameš v roko tale slovenski brevir, njegovih 1160 strani na biblijskem papirju, pretaknjenih s celo mavrico zaznamovalnih trakov, odsekanih krog in krog v zlato obrezo, luksuzno ujetih v ovitek iz črnega usnja — zadostuje že to, da prepoznaš v tej knjigi veliko založniško dejanje slovenske Cerkve. Nič čudnega, če si jo je, kajpak v estetske namene, omislil tudi kakšen član KPS. Če pa knjigo odpreš in se ti iz nje in iz priloženega BOGOSLUŽNEGA BRANJA vsujejo blo-

ki stare zaveze in patristike, moraš prepoznati v njej tudi veliko prevajalsko in kulturno dejanje. To uradno molitev Cerkve, najuglednejšo v katoliškem bogoslužju, bo v slovenskem prostoru vsak dan obvezno molilo nekaj tisoč posvečenih oseb, neobvezno pa nekaj stotin laikov. To se pravi, da se bo vsak dan pretakalo iz te knjige v duhovnost našega naroda bogastvo treh največjih literatur, judovske in obeh antično krščanskih, z njihovim edinstvenim etosom. Poleg tega je to prvič, da je odlomkoma spregovorila v našem jeziku cela vrsta še neprevedenih avtorjev, Atanazij in Ciril Jeruzalemski, Gregor Nacianški in Karel Boromejski, Bernard in Efrem, Anzelm in Evzebij, Janez od Križa in Peter Krizolog, Irenej in Leon Veliki, da omenimo samo nekatere.

Za prevajalce so predstavljale hudo estetsko preizkušnjo himne. Iz klasicistične uradnosti jih je bilo treba prevesti v slovensko naturnost. Mnogi prevodi so odlični, nekateri znosni, slab je komaj kakšen. Pač pa je treba obžalovati, da je bil retuširan prevod psalmov iz 1958, skoraj vedno na škodo njihove veličastne metaforičnosti. »Dvignil nam je rog zveličanja — v hiši svojega služabnika Davida« (Lk 1, 69): spremeniti to v »Obudil nam je mogočnega Zveličarja — v hiši našega služabnika Davida« je zabloda (kakor je zabloda izbledičiti obhajilski »Gospod, nisem vreden, da greš pod mojo streho« v »Gospod, nisem vreden, da prideš k meni«).

Tiskovne napake v brevirju praktično ne najdeš. Škoda, da so se sestavljalci tega velikega dela — ki se še mora zaključiti — skrili za Slovensko škofovsko liturgično komisijo: slovenska kultura mora vendar evidentirati svoje tvorce.

a r

■

Ulderico Bernardi, LE MILLE CULTURE (Coines Edizioni, Rim 1976, 3000 lir).

To je že druga knjiga, ki seznanja italijansko javnost s položajem večine jezikovnih skupnosti, živečih v mejah italijanske republike. V ledino je zaoral Sergio Salvi s svojimi »Odrezanimi jeziki« - *Le lingue tagliate.* (Rizzoli, druga izdaja). A takó prvi kakor drugi sta lahko dala na trg knjigi, ki sta naravnost presenetili nepoučeno javnost, ker sta imela na razpolago dokumentacijo, zbrano v desetletni aktivnosti komiteja za Italijo »Mednarodnega združenja za zaščito ogroženih jezikov in kultur«, katere tajnik je prof. Tavo Burat. Razloček med Salvijevim tekstom in sedanjim, Bernardijevim, je ta: Salvi je vso snov sam obdelal in ji dodal še dolgo uvodno študijo. Bernardi je prav tako napisal izredno zanimivo, znanstveno podkrepljeno razpravo (sto strani) o vrednosti zanemarjenih kultur, tako kmetske kot kultur jezikovnih skupnosti, ki so v kleščah notranjega kolonializma neke države; vendar pa so vsi drugi sestavki, objavljeni v novem delu, prispevek avtorjev, ki pripadajo posameznim narodnim ali etičnim skupnostim. Gre pravzaprav za referate, prebrane na seminarju za profesorje višjih šol v Livornu 1975. leta. Tečaj je nastal na pobudo podpisanega, ki ga je tudi v celoti organiziral. Zato tudi njegov kratek zapis v knjigi. Sledijo mu sledeči prispevki: Tavo Burat - Gustavo Buratti (o nastanku združenja za zaščito jezikovnih skupnosti); Sergio Salvi (splošen pregled); Osvaldo Coïsson (Provansalci v Piemontu); Bruno Nicolini (Cigani); Domenico Minuto (Grki v Kalabriji); Giuseppe Faracco (Albanci v Italiji); Domenico Zannier (Sodobna furlanska književnost); Samo Pahor (Kulturna panorama Slovencev v F.-J.K.); Antonietta Salvetti (Katalonska skupnost v Algheru). Kogar zanima, bo našel na koncu knjige še razne podatke o združenju, ki se zavzema za jezikovne skupnosti, kateremu je Bernardi delo tudi posvetil.

b p

Giuseppe Marotta UČENCI SONCA (Gli alunni del sole), Ljubljana 1976, Mladinska knjiga. Prevedla Zora Tavčar - Rebula.

Marotto sem odkrila pred leti, ko so izšli njegovi izbrani spisi, in spominjam se vtisa, ki mi ga je napravila knjiga: beda kletnih stanovanj, kjer je v enem prostoru strpano vse, kar leze in gre; bogastvo neverjetnih tipov in dogodkov. Nekaj potez — in pred nami zaživijo neapeljski ljudje v vsej svoji enkratnosti, ker se jim pisatelj približa z velikim spoštovanjem, tako da poudari njihovo človeško dostojanstvo. Zato je bila nemajhna moja radovednost, ko sem vzela v roke v slovenščino prevedeno Marottovo knjigo »Učenci sonca«, kajti preliti v naš jezik pisatelja s tako svojskim slogom, ni lahko opravilo. Moram priznati, da sem se že kar od začetka navdušila ob sočnem in obenem klenem jeziku, ob duhovitih izraznih domislicah. Prav zares se je Zori Tavčar - Rebulovi posrečilo podati v slovenščini vse odtenke, razpoloženja, značilnosti in barvo Marottovega neapeljskega ambienta. Njen smisel za humor in njena jezikovna spretnost sta pri tem prevodu prišli na svoj račun, tako da mirno lahko rečem, da bi Marotta ne zatajil teh svojih odlično poslovenjenih junakov, česar žal ni mogoče reči o marsikateri drugi italijanski knjigi, ki je bila prevedena v slovenščio. O Marotti je prevajalka dodala še zgoščeno in tehtno spremno besedo.

Radoslava Premrl

■

Števerjanskemu vestniku čestitamo ob začetku devetega letnika njegovega izhajanja. Njegova zvestoba zasluži vse priznanje, pa tudi vsebinsko je list večkrat na zavidljivi ravni, saj njegovi

FLEŠI O NOVIH KNJIGAH

članki obravnavajo vsa vprašanja števerjanske občine, tako kulturna kakor tehnična ali čisto administrativna.

Naša revija žal ne more poročati o vseh publikacijah, ki jih dobiva, a Števerjanski vestnik je ena izmed tistih, ki bi vsekakor zaslužila, da jo javnost bolje pozna.

■

Pomembne publikacije

EUSKALDUNAK (B. P. 9 64100, Bayonne, Francija). Baskovska revija v francoščini, baskovščini in španščini..

AMERICAN LINGUISTS ON SLOVENE LANGUAGE (bibliografija od leta 1940 do 1975), by Rado L. Leenček, published by the Society for Slovene studies, Newsletter, New York 1975.

NEWSLETTER, no. 6, 1976.

MINORANZE (Ciemen, Via De Amicis, 17 - 20123 Milano). Nova revija, posvečena vprašanju jezikovnih skupnosti.

ZJARRI (Ogenj). Revija o Albancih v Italiji, poglavitni članki so v italijanščini (Vico 1, Roma - 87069 S. Demetrio Corone; mesečnik, 4000 lir letno).

ETNISMO (Uwe Moritz, Feldstrasse 38, D-519 Stolberg) Esperantski list o jezikovnih skupnostih; v esperantščini.

L'ESPERANTO (via Guerrazzi 18, 51100 Pistoia, letno 2000 lir, tujino 2500). Večina člankov v italijanščini. Zanima se za ogrožene skupnosti.

DAS MENSCHENRECHT (Hermanngasse 9, A-1070 Wien VII.). Glasilo avstrijske Lige za človekove pravice. V nemščini.

NA PRAGU SUTRAŠNJICE (dr. Ante Ciliga, Via Ceresio 85, 00199 Roma). V hrvaščini.

TEJO (Riouwstraat 172, Den Haag 2011, Nederland). Glasilo svetovne esperantistične mladine. V francoščini in angleščini. Študije o jezikovnih skupnostih, ki jih ogrožajo jeziki velikih narodov.

PRÈSENSE SAVOISIENNE (P. Reboton, Corsuet, Aix-en - Savoie, France). V francoščini; zagovarja regionalistično ureditev.

AUGUSTA (7, Avenue de la Paix, 11100 Aoste, Italie). Znanstvena revija nemške manjšine na Valdostanskem. V ital., francošč. in arhaični nemščini.

LE FLAMBEAU (8, Place Emile Chanoux, Aoste 11100; lt.) Bogato ilustrirana revija o valdostanskih izročilih. V francoščini.

Slovenskemu centru PEN kluba
Tomšičeva 12
LJUBLJANA

Spoštovani,

žal moram, sklicujoč se na Programska načela *PEN (Listine mednarodnega PEN) točka 4., obrniti se na naslov z vprašanjem, ali je, in če se ni, ali se misli zavzeti za Viktorja Blažiča in Franceta Miklavčiča, ki sta bila obsojena zavoljo člankov, objavljenih v reviji »Zaliv«, katere sem urednik.*

Kakor je poročal tisk, sta bila maja 1976 oba zgoraj navedena aretirana; 16. septembra istega leta je Okrožno sodišče v Ljubljani obsodilo zaradi »sovražne propagande« na dve leti strogega zapora časnikarja Viktorja Blažiča, avtorja eseja »Ustvarjanje je svoboda«, objavljenega pod psevdonimom Zorko Prelog v 50-51. in v 52-53. številki »Zaliva«.

Okrožno sodišče v Kranju pa je 15. oktobra 1976 obsodilo zaradi »sovražne propagande« na dve leti strogega zapora sodnika Franca Miklavčiča, avtorja sestavka »Politična laž ali zgodovinska resnica«, objavljenega pod psevdonimom Jože Galičič v 52-53. številki »Zaliva«. Franc Miklavčič je bil dodatno obsojen še na štiri leta zapora zavoljo vsebine njegovega privatnega dnevnika.

Ker omenjene obsodbe nasprotujejo Splošni deklaraciji človekovih pravic, helsinški izjavi in listini PEN kluba, je naravno, da se je proti njim vzdignil protest ne samo med Slovenci, temveč tudi na tujem (v prvi vrsti New York Times*). Zato menim, da bi bilo nujno, da slovenski center intervenira pri pristojnih oblasteh, saj gre za ideološko prestopništvo, ki je za pluralistično družbo neobstojno.*

Pa tudi bi moral slovenski center PEN kluba upoštevati, da ne bi bilo prav, ko bi ga osrednji sekretariat PEN kluba prehitel, kar ne bi bilo niti v prid ugledu matične države; in to toliko manj v letu, ko bo prav v Jugoslaviji nadaljevanje helsinškega dogovora.

Rajši bi seveda o vsem tem govoril osebno na sedežu PEN kluba, a dokler sta dva sodelavca »Zaliva« obsojena zavoljo sovražne propagande, je razumljivo, da mi ni do potovanja v Slovenijo.

S spoštovanjem.

Boris Pahor l. r.

Trst, 8.1.1977

Salita a Contovello 23
34136 Trst
tel. 422-082

★

Spoštovani,

kakor ste verjetno brali v tisku, sta bila maja 1976 v Ljubljani aretirana Viktor Blažič, časnikar pri »Delu«, in Franc Miklavčič, sodnik. 16. septembra istega leta je Okrožno sodišče v Ljubljani obsodilo Viktorja Blažiča na dve leti strogega zapora zavoljo »sovražne propagande«, ker je pod psevdonimom Zorko Prelog objavil esej »Ustvarjanje je svoboda« v 50-51. in 52-53. štev. revije Zaliv, *katere sem urednik. Okrožno sodišče v Kranju pa je 15. oktobra 1976 tudi zavoljo »sovražne propagande« obsodilo na dve leti strogega zapora sodnika Franca Miklavčiča, avtorja eseja »Politična laž ali zgodovinska resnica«, objavljenega pod psevdonimom Jože Galičič v 52-53. štev.* Zaliva. *Franc Miklavčič je bil dodatno obsojen še na štiri leta zapora zavoljo vsebine njegovega privatnega dnevnika.*

Gre za obsodbe, ki nasprotujejo duhu Splošne dekla-

racije človekovih pravic in duhu helsinške izjave, saj sta takó Blažič kot Miklavčič kriva samo tega, da se njuno mnenje o nekaterih zgodovinskih dogodkih razlikuje od uradnega. Viktor Blažič je razgledan esejist, ki je sodeloval pri Problemih, Kapljah, Prostoru in času in Delu. *Njegovo pisanje ni nikoli imelo, in tudi v študiji, objavljeni v* Zalivu *nima, nikakršne sovražne tendence, marveč je poskus osvetlitve slovenske narodne in družbene problematike iz izvirnega zornega kota. Prav tako je Franc Miklavčič v svojem spisu, ko se postavlja na Kocbekovo stran, sicer polemičen do uradnih razlag polpretekle zgodovine, absolutno nič pa ni v njegovem prispevku sovražnega. Ravno nasprotno, njegov spis je dostojanstveno umirjen. Kar se pa tiče idej, ki jih je zaupal svojemu dnevniku in se o njih leta 1972 pogovarjal z nekaterimi prijatelji — tega ni mogoče imeti za kaznivo dejanje.*

Da takó Blažič kakor Miklavčič nista nikakršna sovražna propagandista, je mogoče potrditi tudi s tem, da sta svoja prispevka dala reviji Zaliv, *ki je zvesta tradiciji osvobodilnega boja, zagovarja enotni slovenski kulturni prostor, pri tem pa se zavzema za pluralizem in diskusijo, predvsem ko gre za vprašanje narodne bitnosti.*

Zavoljo vsega zgoraj navedenega Vas kot urednik Zaliva *prosim, da se po svojih močeh zavzamete za to, da bi bila popravljena krivica, storjena obema omenjenima kulturnikoma. Prepričan, da slovenska kultura potrebuje spoprijema mnenj in nazorov, ne pa sodnih obravnav, apeliram na Vašo zavzetost za zmago resnice in pravice.*

S spoštovanjem.

Boris Pahor l. r.

Trst, 23.1.1977

Urednikova pripomba. Gornje pismo je bilo odposlano v zaprti ovojnici 103. članom *Društva slovenskih pisateljev*, živečim v Sloveniji.

AMNESTY INTERNATIONAL O FRANCU MIKLAVČIČU

V svojem prvem letošnjem biltenu se je svetovna organizacija, ki se zavzema za politične jetnike, poleg zapornikov v Čilu, Grčiji, Gani in drugih deželah zavzela tudi za slovenskega sodnika Franca Miklavčiča. O njem piše tako: »Šestinpetdesetletni Franc Miklavčič je sodnik okrožnega sodišča v Ljubljani. 17. maja je bil aretiran na sodišču. Sodna obravnava proti njemu je bila od 12. do 15. oktobra 1976 v Kranju v severni Sloveniji. Franc Miklavčič je znan zavoljo poštenega sojenja in zavoljo zavzemanja za človeške pravice. Na sodni obravnavi so ga spoznali za krivega, da je prekršil več členov (101, odst. 2; 320, odst. 2) jugoslovanskega kazenskega prava. Med drugim je bil obdolžen, da je razširjal sovražno propagando in da je izdal uradne tajnosti. Obsojen je bil na pet let in osem mesecev strogega zapora.

Njegov primer je tesno povezan s primerom znanega katoliškega pisatelja *Edvarda Kocbeka*. Kocbek je leta 1975 poročal v Trstu izhajajoči slovenski reviji »Zaliv« o usmrtitvi več tisoč protikomunističnih Slovencev s strani komunističnih partizanov. Zatem so sedemdesetletnega Edvarda Kocbeka z gonjo v tisku obdolžili, da potvarja slovensko zgodovino. Nemški Nobelov nagrajenec *Heinrich Böll* se je postavil na čelo mednarodnega poziva v prid Edvardu Kocbeku. V eni naslednjih številk revije 'Zaliv' je Franc Miklavčič, ki je bil med vojsko nekomunistični član jugoslovanske osvobodilne fronte, napisal, da je poročilo njegovega prijatelja Edvarda Kocbeka o dogodkih ob koncu vojske resnično.

Pri izreku sodbe se je sodišče delno sklicevalo na dnevnik, ki ga je Franc Miklavčič pisal od leta 1939 do 1976 in iz katerega je menda razbrati, da se zavzema za združitev vseh Slovencev v demokratični državi po za-

hodnem vzorcu. Dokaza za to trditev pa sodišče ni navedlo.«

Bilten *Amnesty international* v nemški izdaji, namenjen Zvezni nemški republiki, Avstriji in nemškemu delu Švice, potem poziva svetovno javnost, naj z vljudnimi dopisi predsedniku Jugoslavije in jugoslovanskim veleposlanikom prosi za zopetno proučitev Miklavčičevega primera.

Ob zaključku redakcije smo dobili fotokopijo okrožnice, ki jo je februarja 1977 razposlala Amnesty international v angleškem jeziku. V tej svoji listini proglaša Franca Miklavčiča za političnega jetnika meseca.

Uredništvo je obenem dobilo fotokopiji pisem, ki jih je v zvezi z obsodbo Franca Miklavčiča senator Frank J. Lausche poslal tako zunanje političnemu odboru zbornice ZDA kakor tudi predsedniku senata ZDA.

Nazadnje naj dodamo še tehtni članek, ki ga je o obsodbah zavoljo sodelovanja v Zalivu, *objavil dr. Viktor Meier v* Frankfurter Allgemeine Zeitung.

Ur.

■

Ko naša narodna skupnost obhaja štirideseto obletnico smrti Lojzeta Bratuža, se tudi naša revija klanja njegovemu spominu. Kajti kakor je bil v preteklosti, tako je tudi v sedanjosti njegov zgled eden izmed neusahljivih virov naše zvestobe in našega ponosa, naše ljubezni in naše vere v zmago svobode.

* * *

IZ ARHIVSKEGA GRADIVA

V reviji *Dan* (dec. 1973) Karel Šiškovič spodbuja slovensko narodno skupnost, naj bi »po dveh letih tišine« spet enotno nastopila za dosego svojih pravic. In navaja besede iz poročila po pogovoru s predsednikom vlade E. Colombom 1971. leta: »Visok čut odgovornosti, ki je prišel do izraza v enotnem in lojalnem nastopu Slovencev ne glede na politično, ideološko in organizacijsko pripadnost...« V resnici pa nastop ni bil preveč lojalen, ker v delegacijo ni smela »Slovenska levica«, ki je imela največjo zaslugo, da je do enotnega nastopa sploh prišlo! Saj ga je ona izvala.

Zato bi bilo bolj pošteno, ko bi se pri takih podvigih držali zgodovinske resnice, ker jim lahko vsak čas kdo pavšalne trditve spodbije.

Res, da je na »Slovensko levico« zaradi njene številčne skromnosti marsikdo gledal z viška. Moder politik pa seveda ne ravnà tako. Zadostovala bi na primer pripomba, da je šel dvakrat v poslansko zbornico slovenski komunistični poslanec, ker se je »Slovenska levica« zavzela zanj; da pa Spetiču v zbornico ni uspelo priti, ker se »Slovenska levica« ni izjavila v prid mladeniča, ki jo je znal samo zafrkavati.

Ob prekomornikih so luški vlačilci videti nepomembne stvarce, vendar brez njih ne spraviš okornih ladij pravilno v pristan.

»Naivnež« je v reviji *Dan* (november 1975) iznašel tudi tržaško slovensko meščanstvo, o katerem piše: »Merkantilistično meščanstvo, ki se ga v naših zgodovinskih razmerah *ne bi smeli izogibati,* saj predstavlja *edino sredstvo,* s katerim bi lahko razvili naše gospodarstvo do spoštljive stopnje... Že vsa povojna leta razmišljam o tem ključnem vprašanju našega obstoja, a pravega odgovora še nisem našel.« (Podčrtal *Zaliv.)*

Ni našel ali pa ni smel najti? Kajti odgovor je zelo preprost: narodne skupnosti v tuji državi ne smeš voditi po ideoloških (v

tem primeru komunističnih) načelih in ji takó izpodbiti *edino sredstvo* (meščanski kapital), s katerim bi lahko postala gospodarsko močna in se upirala asimilaciji!

Velikanska škoda pa je, da »naivnež« prihaja s svojimi ugotovitvami tako pozno, ko pa naši »revolucionarni« voditelji ves povojni čas grmijo proti ubogemu slovenskemu malomeščanstvu, češ da ima iste interese kot italijanski! No, a saj gre pravzaprav za staro socialistično bolezen. Tudi véliki Cankar je 1907. leta tukaj v Trstu napadal meščanstvo in se ni zavedal, da je bila prav od njega odvisna vsa naša kulturna rast (od elitne gledliške stavbe, ki je zgorela 1920. leta, do elitnega šolskega poslopja pri Sv. Jakobu, v katerem se povojna leta zaganja proti malomeščanstvu *Primorski dnevnik!)*. Cankar je takrat zelo lepo govoril o ljudstvu in o kulturi, pozabljal pa je, da predava v imenu socialnih demokratov, ki so se v Trstu odločili, da grejo na volitve skupaj z italijanskimi delavci. V dobro pa lahko štejemo Cankarju, da je bil bolj narodnjak kot socialist, tako da je 1918. leta spet v Trstu zagovarjal enoten nastop vseh Slovencev, to se pravi, da je bil za sodelovanje z buržujskima strankama, ki jih je enajst let poprej zafrkaval. In tako se je zgodilo, da so ga v Narodnem domu navdušeno sprejeli, ko se je po predavanju tam pojavil. (A prav zato ni samo »naivno«, da se v »Jeziku in slovstvu« št. 3, 1976-77 Marija Pirjevec zaletava v takratno tržaško malomeščanstvo, ki da je bilo vitimistično (sic!), ker je socialnemu demokratu Cankarju skušalo dopovedati, da je položaj tržaških Slovencev specifičen. Predvsem je izraz *vitimističen* pravi jezikovni abortus, to se pravi v slovenščini nemogoča spaka, ne glede na to, da je vzet iz italijanskega protislovenskega slovarja. Zatem je potrebno poudariti, da je tako pisanje skrajno neresno, ko pa avtorica sploh ne jemlje v poštev slovenske tržaške zgodovine. Nazadnje pa je treba reči še to, da tak neznanstven prijem odkrito koketira z današnjim vsesplošnim salonskim »levičarskim« kurzom. Česar si v našem položaju ne moremo dovoliti, ko pa potrebujemo kritičnih pogledov na daljnjo in bližnjo preteklost, ne pa pisanja po posluhu.)

7. decembra 1968. se je v Tupelčah na Krasu zbralo 23 urednikov in sodelavcev primorskih revij iz Slovenije in z ozemlja tokraj

meje. Po sestanku so omenjeni kulturni delavci izdali poročilo, ki v štirih točkah med drugim naglaša potrebo po informiranju matičnega človeka o stanju v zamejstvu in potrebo po sodelovanju in skupnih nastopih. V četrti točki pa udeleženci srečanja »izražajo enodušno mnenje, da je dozorel čas za neovirano kroženje slovenskega kulturnega tiska v celotnem slovenskem prostoru.«

Če upoštevamo, da odtlej revije *Kaplje* ni več, da so bile nekatere tržaške revije in knjige v Sloveniji zaplenjene, da sta bila dva sodelavca *Zaliva* obsojena vsak na dve leti strogega zapora — potem lahko presodimo, kakšno težo ima danes za matično »ljudsko« oblast mnenje dveh desetin vidnih kulturnih predstavnikov.

Značilen zapis o pamfletih.

Ali tudi: petintridesetletni presledek med mnenjem predstavnika KA (Katoliške akcije) in predstavnika KP (komunistične partije) v Sloveniji.

Edvard Kocbek je... zakrivil »do sedaj menda najgrši pamflet na KA v Sloveniji.«
dr. Janez Jenko, *Na valovih iracionalizma* v reviji Katoliške akcije, 1940.

Edvard Kocbek je...
»v nekem pamfletu, ki je zagledal luč v tržaškem zalivu...«
Mitja Ribičič, *Delo,* 14. aprila 1975

No comment. Oziroma vsaj to: skrajnosti se stikajo.

Koroški *Slovenski vestnik* dne 19.12.1975 v poročilu z občnega zbora »Zveze slovenskih organizacij« navaja besede Francija Zwittra o mnenju, da so koroški Slovenci zaradi politike Zveze« utrpeli v narodnem smislu kako škodo«. Takó Zwitter bistro odgovarja tem kritikom: »Nasprotno... prav ta politika je tudi našega odvisnega delovnega človeka ohranila slovenski narodni in kulturni skupnosti ter ga obvarovala pred asimilacijo, ki je bila svojčas bolestna po-

sledica ozkega manjšinskega samostojnega volilnega nastopa.«

Táko govorjenje v prazno bi si Franci Zwitter lahko prihranil zdaj, ko ga že spremenjena ljubljanska politika postavlja na laž. Avstrijska socialna demokracija je že 1920. leta odločno pripomogla, da so Slovenci propadli na plebiscitu. Ljubljanskih ideologov pa ta zgodovinska lekcija ni zmodrila. Ne samo, marveč so imeli za reakcionarne nacionaliste vse tiste, ki so jih skušali spametovati! (Ude je na primer moral iz Inštituta za narodnostna vprašanja, ker je napovedal, kakšno škodo bo z vključevanjem v avstrijsko socialno demokracijo slovenstvo na Koroškem utrpelo.)

Dragi prijatelju!

Knjiga »Kastav i Kastavština« neka Vam ostane na uspomenu za naš prvi ali ne i poslednji sastanak.

Čitao sam vaš list i Borisa Pahora »Odisej ob jamboru«. Izgleda da se ideje Borisa i vas drugih, koji ste istomišljenici, pomalo ostvaruju, što me naročito veseli.

Kako imadem od najranije mladosti neposrednoga kontakta sa Slovencima, ta Kastav je susjedna općina i Ilirskoj Bistrici i Podgradu, a imao sam i kao djak tršćanske njemačke gimnazije, gdje sam nesamo živio u neposrednome kontaktu s kolegama gimnazijalcima, već sam i živio s njima u tršćanskom Dobrilinom konviktu, a pohadjao sam neobligatno radije slovenski tečaj umjesto italijanskiga kot poznatoga profesora Merhara, to sam se saživio sa Slovencima, a često zalazim i u današnju Sloveniju pa bih nešto kao i Pahor prigovorio Slovencima uopče i to ne vama Tršćanima već negda i danas slovenskim rukovodiocima.

Već u doba Austrije bili su Slovenci Sušteršičeva kova servilni Austriji pa su takvi ostali i u doba stare Jugoslavije, kada je Korošec, što je nam Hrvatima posebno smetalo, bio servilan prema srpskoj beogradskoj buržoaziji i spasavao ih u najtežim momentima, izza ubistva Radiča pa je ipak i on svršio u internaciji Aleksandrovoj

na otoku Hvaru, dok je naprednome Žerjavu prijetio amputacijom.

Što se tiče jezika (a bio sam profesor »srbohrvaščine« u Mariboru) smetalo mi je, što Slovenci prihvataju srpski žargon (pa još i danas i preskaču naš hrvatski žargon) pa i tu vidim neku urodjenu servilnost, koje bi se morali jednom otresti i u »reševanju slovenske samobitnosti«.

To možete i objaviti.

Ujedno vas se sječam i nadam se ponovnome vidjenju.

Odani Vam Ante Rubeša

Kastav, dne 22.IV.71

To šest let staro pismo smo prepisali zato, da bi se kak naš oporečnik lahko seznanil z mnenjem nekoga, ki gleda na slovenske ljudi od zunaj. Odtlej se nam Ante Rebuša ni več oglasil in ne vemo, kako je z njim; držalo pa bo, da ob istrskem Hrvatu s tako dolgoletnimi izkušnjami težko kdo očital, da hoté podčrtuje slovensko servilnost.

Pismo objavljamo neprevedeno, ker se nam zdi, da je izvirni tekst bolj učinkovit; ob prvi priložnosti pa bomo objavili tudi prevod.

(Dalje prihodnjič)

Uredništvo se zahvaljuje deželi F.-J.kr. in vsem prijateljem za pomoč, ki nam je omogočila, da smo za zdaj prebrodili finančno stisko. Vsem pa, ki redno prejemajo revijo in že nekaj časa niso poravnali, kar dolgujejo, sporočamo, da si ne moremo omisliti uprave in da zato redno ne iztrjujemo naročnin. Položaj nas sili, da prepuščamo prijateljem, da sami odločajo o svojih obveznostih.

TRGOVINA S TEKSTILOM
IN OBLAČILI

Udovič
Stojan

TRST
Piazza Ponterosso, 5
Tel. 62-537

Vince sladko
teče prav gladko

PRI »JOŽKOTU«

Ulica Ghega, 3
TRST
Tel. 64-780

In za prigrizek?
Zato se ni treba bat
tam visijo klobase in gnjat

Kosovelova knjižnica sporoča, da interesenti lahko še dobijo

roman
BORISA PAHORJA
ZATEMNITEV

po razprodajni ceni 2000 lir v *Tržaški knjigarni*, v *Katoliški knjigarni* v Gorici, v časopisnem kiosku na odhodni postaji openskega tramvaja v Trstu in na uredništvu *Zaliva*.

SPLOŠNA OPREMA

KORSIČ

od obrtniških izkušenj v trgovinsko dejavnost

- SERIJSKO POHIŠTVO
- POHIŠTVO PO MERI
- PREUREDITVE
- POHIŠTVO ZA TARASE IN VRTOVE

TRST, Ul. S. Cilino 38 (pri cerkvi sv. Ivana), tel. 54-390